

SZEGED

A Város folyóirata

21. évfolyam 8. szám

2009. augusztus

A TARTALOMBÓL:

A SZEGED SZÓ EREDETE
130 ÉVES A SZEGEDI TŰZOLTÓSÁG
HUNGÁRIA - NOSZTALGIA
CSERNUS TIBOR KÉPEIRŐL

Ára: 250,- Ft

SZEGED

Várostarténet, kulturális
és közéleti magazin
21. évfolyam, 8. szám
2009. augusztus

Tartalom

JEGYZET	1	A szobor és a szükség – Miklós Péter
VÁROSUNK	2	A Szeged szó eredetéről (Új megközelítésben) – Farkas József
	4	Szent Flórián oltalmában (130 éves a szegedi tűzoltóság) – Dudás Miklós
	9	Árapasztás és a szegedi árvizek (Vízügyi gondolatok) – Rigó Mihály
	14	Új csodákra várva (Jegyzetlapok a hungáriáról - 2.) – Polner Zoltán
	22	80 éves az első néprajzi tanszék (Az etnográfától a kulturális antropológiáig) – Juhász Antal
MŰVÉSZET	26	Századvégi haláltánc (Csernus Tibor festészetéről) – Olasz Attila
	35	Kezdet és vég (Barkos Bea és Simon Miklós művészetéről) – Máté Zsuzsanna
VELEMÉNY	38	Szégyenem (Mégegyszer Radnóti-ról) – Péter László
KÖSZÖNTŐ	39	A térkép-készítő (Szigorúság, szeretet, szorgalom) – Juhász Ferenc
TANULMÁNY	40	Szösszenetek (A média történelmi tévedéseiről) – Árpás Károly
KÖNYVMUSTRA	41	Csehszlovákia megálmodója (Gulyás László könyve Edvard Benesről) – Miklós Péter
	44	A szavak időjátéka (Andrássy Lajos posztumusz kötetéről) – Polner Zoltán
EMLEKEZÉS	46	In memoriam Gortva Irén (1939 - 2009) – Gyémánt Csilla
	47	Elment az utolsó szemtanú (Dömötör János 1922 - 2009) – Trogmayer Ottó
GONDOLATOK	48	Tollhegy – Maróti Egon

A címlapon és a borító harmadik oldalán Csernus Tibor festményei.
A hátsó borítón egy régi képeslap és az évfordulás embléma.

SZEGED

A város folyóirata
Megjelenik havonta

Főszerkesztő: **TANDI LAJOS**

Szerkesztő bizottság: Árpás Károly, Blazovich László (elnök),
Gyémánt Iván, Horváth Ferenc, Nagy János, Nagy László, Nyilas Péter,
Szalay István, Turi Tímea, Veréb Simon (fotóriporter-főmunkatárs)

Kiadja a Somogyi Károly Könyvtár

6720 Szeged, Dóm tér 1-3.

Tel.: 62/425-525

Felelős kiadó: **PALÁNKAINÉ SEBŐK ZSUZSANNA**

Szerkesztőség: 6720 Szeged, Stefánia 2.

Telefon: 30/365-5176, e-mail: szegedszerk@freemail.hu

Készült a Bába és Társai Kft. nyomdájában

6724 Szeged, Cserzy Mihály u. 11. Tel.: 62/464-015

Felelős vezető: dr. Majzik István

ISSN 0239-1384

A szobor és a szükség

Öbb mint tíz éve foglalkozom Szeged, a környező települések és a csanádi püspökség modern kori egyház-, politika- és művelődéstörténetével. A szegedi nagytáj – a Bálint Sándor-i értelemben vett szegedi nemzet – elmúlt bő két évszázadának tanulmányozásakor számtalan régebbi és újabb kiadású, alapos szakmai jártasságról árulkodó és műkedvelő szorgalommal megírt munkát használtam. Bálint Sándor könyvei és tanulmányai azonban ennek a tájnak, ennek a régiónak a története iránt érdeklődőknek nélkülözhetetlenek, s úgy tapasztaltam, a legmegbízhatóbb szakmai munkáknak tekinthetők. Nemcsak a „szegedológiának” volt remek és klasszikus művelője Bálint Sándor (amely múltjának, hagyományainak és népi életének számos dimenzióját vizsgálta a disznótartástól a népdalokig, a városrésztörténetétől a paprikatermesztésig), hanem a magyar vallási néprajznak is alapvető műveket adott. Az előbbi témakörben végzett kutatási eredményeit A szegedi nemzet című háromkötetes monumentális munkájában szintetizálta, míg az utóbbi területen szerzett, szintén több évtizedes gyűjtésen alapuló néprajzi adatait a Karácsony, húsvét, pünkösd és az Ünnepi kalendárium című könyveiben összegezte.

Bálint Sándor emléket szülővárosa igyekszik őrizni. A számára oly kedves Alsóváros főterén, a Havi Boldogasszony-templom mellett és a Dóm téri Nemzeti emléksarnokban szobra van, iskola és művelődési ház viseli nevét. Sajnos ezt a tendenciát beárnyékolja, hogy Bálint Sándor szülőházát öt évvel ezelőtt – éppen születésének századik évfordulóján – lebontották. A katolikus egyház is fől vállalta emlékének ápolását, sőt kezdeményezte boldoggá avatását, amely ügy már a római Apostoli Szentszék illetékes szervei előtt van. Napjainkban nincs Szegeden olyan helytörténet iránt érdeklődő, vagy olyan néprajz szakos egyetemi hallgató, aki ne lenne tisztában Bálint Sándor tudósi munkásságának nagyságával és pótolhatatlanságával, annak tudománytörténeti jelentőségével. Igaz, már nem a tudományos rátermettség vagy a tudósi kvalitás kérdéséhez kapcsolódik, de – s ezt egybehangzó visszaemlékezések, dokumentumok sora támasztja alá – nagyszerű ember is volt Bálint Sándor, akinek gondolatait és cselekedeteit a kereszténységen alapuló erkölcs és a humánus tisztelete hatotta át.

Bálint Sándor műveit szakmai szükségből és érdeklődésből szinte naponta forgatom, s az utóbbi időben gyűjtöm. Könyveinek egy része családi könyvtárunk darabjaként régóta megvolt, de többet csak a legutóbbi időkben sikerült beszereznem. Így a már említett Karácsony, húsvét, pünkösd, valamint a posztumusz megjelent tanulmánygyűjtemény. A hagyomány szolgáltatában egy-egy példánya nemrég került hozzám. A világhálón akadtam rájuk egy antikvárium kínálatában. Megrendeltem őket (meglehetősen borsos áron), s amikor megkaptam a könyveket, örömmel, a bennük való ismételt elmerülés izgalmával tartottam haza. A Dóm téren keresztül mentem, s döbbenet láttam, hogy egy hajléktalan (akit látásból már ismertem, hiszen a hittudományi főiskola bejárta környékén kénytelen „lakni”) – nyilván szorító szükségből és kényszerűségből – Bálint Sándornak a Nemzeti Emléksarnokban álló mellszobra posztamensét egyszerűen levitette. Fényes nappal, egy kellemes kora nyári délutánon, a téren közben cikáztak a galambok, épült a szabadtéri színpada, folyt az élet stb.

Érdekes dichotómia. Az egyik ember használja, forgatja, keresi Bálint Sándor műveit és igyekszik ébren tartani szellemiségét, a másik pedig a szobrához jár pisilni. Ez persze nem a földnélküli hibája (hiszen ő hová menne ki?). Sajnos azonban az egész huszadik századi magyar történelmi és ideológiai tendenciákat – napjainkra is átnyúlva – ilyen ambivalencia jellemzi. Eszmei, világnézeti vagy vallási konszenzust természetesen lehetetlen kialakítani (a diktatúrák próbálkoztak ugyan az egyverettség kialakításával, de az semmi jóra nem vezetett). Mégis, úgy gondolom, minden Szeged sorsa – múltja, jelene és (egyáltalán nem mellékesen) jövője – iránt elkötelezett számára lehet egy közös minimumot ajánlani. Bálint Sándort. A város szellemi és épített, emberi és tárgyi hagyományainak számbavétele, földolgozása és ápolása, valamint az európai emberi értékek mellett kiállása példa lehet a harmadik évezred szegedi polgárainak.

Különs Pál

A Szeged szó eredetéről

ÚJ MEGKÖZELÍTÉSBEN

A város nevének jelentéséről eddig több elképzelés látott napvilágot. Ezek többsége, lokálisan, csupán a város fekvéséből igyekezett magyarázatot adni. Holott a szeg-szög szó számos más település nevében is előfordul, ilyenek: Szegvár, Szeghalom, Szekszárd (1903-ig: Szegszárd), Dunaszekcső, Zalaegerszeg, Kőszeg, Bakonszeg, Tőszeg, Isaszeg, Körösszegapáti, Sajószöged. A magyar nyelvben a ma is elevenen élő, szeg-szög szónak több jelentése is ismert, így: ék, sarok, kiszögelés, szeglet. A szó igealakja is ismert: esküt szeg, megszegi a szavát, kenyeret szeg (kenyeret felvág), ruhát beszeg, stb. Mindezekből következő, hogy a települések neveinek korábbi magyarázói, logikusnak tűnően, a szeg szó mai jelentéséből indultak ki, mint más településnevek esetében is. Érdekességgént említhető, hogy Nagykőrös város címerét a kőrösfű díszíti, mondván, hogy ott sok volt a kőrösfű, ebből következően a település a nevéért erről kapta. Képtelenség, mert ez nem felel meg a többi Kőrös, Kőrös szavakat tartalmazó településeknek. A korai névadásban a fa nevek a templomtornyok faanyagára utaltak (Nyáregyháza, Nyíregyháza, stb.), vagyis ekkor a település neve Kőrösfűháza, vagy Kőrösfűháza lett volna. Logikus, hogy Kecskemét címerében is ott a kecske. A magyarázók számára csak „mét” szó okozott gondot, amit métely szóval véltek azonosítani. Senkit nem érdekelt, hogy ilyen jellegű, korai névadás hazánkban ismeretlen volt. El kellene azon gondolkodni, hogy a város nevében személynevet keressünk. Kínálkozik a Kec (kecses) és Kemét, vagy Keméd név, melyek összeolvasásából véletlenszerűen adódott a kecske szó.

A szeg szó is sokakat megtévesztett. Szeged nevének korábbi magyarázata mellett ez másutt is megjelent. Érdekességgént említjük meg Bakonszeg névmagyarázatát, ami megmutatja, hogy mennyire a leírt névben szereplő szavakból igyekeztek kimagyarázni a jelentést. A spekulatív megközelítés szerint a Berettyó folyó kiszögelésében valószínű-

leg kecskéket legeltettek, köztük bakok is voltak, ezért kapta a település a Bakonszeg nevet. Ezután fel kell vetni: miért a bakon van a szeg és miért nem a szegen a bak? (Persze tudjuk, hogy a Bakon név személynév és a Bakossal azonos jelentésű) Nem lehet szó nélkül elmenni a Szegszárd név eredtének magyarázata mellett sem, még akkor sem, ha mellette krónikás feljegyzés is tanúskodik. A névadó I. Béla lenne, aki barna bőrű (szeg) és kopasz, vagyis szár volt. Nevezhették őt Szárnak azért is, mert a krónika szerint Szár László volt az atyja. Bárhogyan van is, nehezen hihető, hogy egy települést a király külalakjáról nevezzenek el! Erre sehol nincs példa. Az eset említése azért is fontos, mert a Szeged története, I. kötetében a neves szerző ezt az elméletet veszi át Szegedre nézve is (244-245.p.) Ám a szeg szó barna jelentése sehogyan sem volt összeegyeztethető a szőke Tiszával, ezért alapos csúrés csavarással, a szőr szó és a különböző lószínek bevonásával eljutott odáig, hogy a szeg szó szőkét jelent, vagyis a város a nevét a szőke Tiszától kapta. Akkor végül I. Béla barna volt, vagy szőke? Zalaegerszeg nevében a szeg szó szőkét, vagy barnát jelent, esetleg pej, vagy tarkát? Történészünk jól tudja, hogy a korai névanyagunk döntő többsége személynévi eredetű, továbbá a települések védőszentjeikről kapták neveiket (Szentlászló, Szentmárton, Szentmiklós, stb.), Színek és nem lószínek csak a települések templomainak színét tükrözik (Veresegyház, Fehéregyház, stb.) Később jelennek meg a településnevekben, a kunok letelepedésével a -háza, -szállás nevek (Jakabszállás, Fülöpszállás, stb.) Csak a később határnevekből létrejött települések nevében jelennek meg a színek.

Ezek után, jogosan vetődik fel a kérdés, hogy hol kell keresni településeink neveiben előforduló szeg és szög szó jelentését. Mindegyik településre nézve érvényes közös vonásokat kell keresnünk. Nem meglepő, hogy három igen lényeges közös vonást találunk 1. Mindegyikről kimutatható, hogy

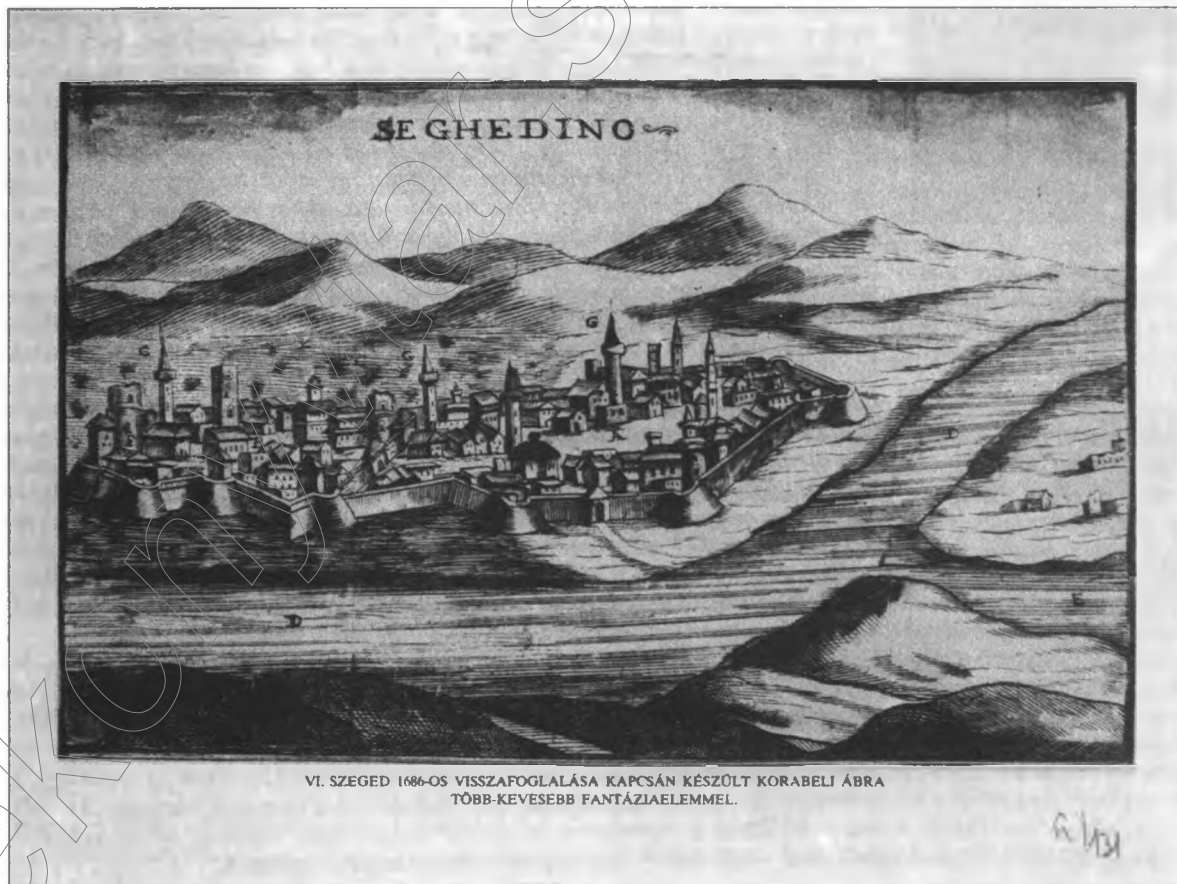
a honfoglalás előtt is lakott hely volt, sőt többségük esetében az ősi települések nyomai is fellelhetők. 2. Mindegyik vízparton és fontos útvonal mellett fekszik. 3. Mindegyik területén voltak erődítmények, várak. Fontos útvonal mellett, a Zala folyó partján volt Zalaegerszeg, a Gyöngyös (ma patak) mellett, fontos út mellett feküdt Kőszeg, a Rákospatak mellett Isaszeg, a Berettyó partján Bakonszeg és Szeghalom, a Sebes-Körös mentén Körösszeg, a Tisza mellett Tószeg, Szegvár, Szeged, Duna mellett (régi folyás) Szegszárd és Szekcső. Mindezekből következik, hogy ezek a települések fontos útvonalak, folyami átkelőhelyek melletti őrhelyek, katonai erődítmények voltak. Többségükben már a honfoglalás előtt is. Ha tudjuk, hogy a népvándorlási útvonal, Erdélyből a Maros partján vezetett a tápéi átkelőhelyen át Dunaszekcsőig (Bajánál ekkor nem volt alkalmas a Duna átkelésre, ma is van kompátkelő Tápénál és Dunaszekcsőnél), majd az út Bátaszék és Szekszárd irányában folytatódott. Ellenirányban, ezen az úton haladtak a római hadak Dácia ellen. A római védvonal maradványai az útvonalon előkerültek. Mindez azt jelenti, hogy Bátaszékkal együtt (korábban csak Szék) már római, szarmata korban is fontos katonai, őrző-védő bázisok voltak. A szeg szó jelentését nyilvánvalóan ezekben, a funkciókban kell keresni. Mivel a településeink nevét, azok okleveles előfordulásától ismerjük. Nem tudjuk, hogy az itt élők, korábban, hogy nevezték ezeket, a településeket. Szeghalom (mondhatnánk Örhalom), már Anonymusnál is

szerepel Zegu holmu néven. Semmit nem jelent, hogy közülük néhány településnek a római kori neve ismert, pl.: Lugio=Dunaszekcső, ez nem jelenti azt, hogy az itt élők, a nem rómaiak, is így nevezték. Mindenképpen elgondolkodtató, hogy az említett települések közül egyik sem őrizte meg régi nevét? Mindegyik új nevet kapott volna a honfoglalás után? A kérdés ma már nem válaszolható meg. Talán mégis az utóbbi mellett szól, hogy a szeg szónak létezhetett, egy, ma már elfelejtett jelentése. Ezt a szó ige formája tükrözheti leginkább (szeg-beszeg, ezáltal véd, megvéd, vagyis a beszegés megvédést is jelent: szeg=véd?). A szeg szó őrhely, védhely, jelentése felveti a szék szó azonos jelentését is (Bátaszék neve, székely székek). A szeg és szék azonos jelentését látszik igazolni Göcsejben, a nyugati határvédelmi övezetben, vizsgálódásunkba be nem vont néhány apró falu, melyek nevében szerepel a szeg szó, (Gombosszeg, Pálfiszeg, Kustánszeg, stb.) A fentiek alapján, megítélésem szerint, a települések nevében szereplő szeg szó olyan településeket jelölt, amelyek fontos őrhelyek, védő erődök voltak, így Szeged is. A szeg helyett behelyettesíthető az őr, őrző, védő szó és az erőd szó is. Az utóbbi esetben Szeged és Várad nevek közel állnak egymáshoz.

Tetszetősnek tűnik az átírás:

Kőszeg=Kőerőd, Tószeg=Tóerőd, Egerszeg=Egererőd, Szeghalom=Erődhalom, stb.

Farkas József

VI. SZEGED 1686-OS VISSZAFoglalása kapcsán készült korabeli ábra több-kevesebb fantáziaelemmel.

Szent Flórián oltalmában

130 ÉVES A SZEGEDI TŰZOLTÓSÁG

Az emberfeletti hatalmakhoz, szentekhez fohászkodás egyidős az emberiséggel. Különösen baj, vész esetén kérték segítségüket a vigaszra szorulóknak elűzni a rosszat, leküzdeni a csapásokat, amikor az emberi erő és akarat már kevésnek bizonyult. Az egyik legféltetesebb elemi erőtlől, a tűztől való rettegés keltette életre Flóriánnak a „tűz katonájának” kultuszát. Szent Flórián alakjával a világon sok helyen találkozhatunk. Templomokban, házak falába szüllyesztve, köztereken áll a római katona szobra, aki rocskából önti a vizet az égő ház tetejére. Tűzoltó elődeink védőszentjüként tisztelték, átszünnepként ülték meg május 4-ét Flórián napját, s a tűzoltók ma is a személye előtti főhajtással tisztelnek alakjának. Élete és halála megmintázza azt az elkötelezett hivatástudatot, melynek alapja a munkába vetett hit és a hagyományokhoz való ragaszkodás. Flórián Diocletianus egyszerű katonája volt, de jelképpé vált: az emberség, önzetlen segíteni akarás és hősiesség jelképévé.

A Flórián-legenda valós alapokon nyugszik. Flórián a szent, történelmi személy, kinek vértanú haláláról szóló történetét a kódexek megőrizték. A Berni Kódex adatait egészíti ki a „Passio St. Florian”, a tulajdonképpeni legenda, ami két kéziratból maradt ránk a IX. század végéről. Florianus Cestaban (a mai Felső-Ausztria területén) született a III. század második felében. Diocletianus császár uralkodása idején lépett be légiósként a római hadseregbe, ahol tehetsége, bátorsága révén gyorsan haladt előre a katonai pályán, rövidesen Caecia erőd parancsnoka lett. A legenda szerint az erődben hatalmas tűzvész pusztított, amit Florianus – szinte kilátástalan helyzetből – megfékezett. Katonái, kiket a legszörnyűbb tűzhaláltól mentett meg, Florianus emberfeletti, isteni erejének tulajdonították a tűzvész elmúltát, s hírét szájról szájra adva, megszületett a Flórián-legenda:

„Diocletianus és Maximian császárok uralkodása idején üldözték a keresztényeket. Ebben az időben a Noricum-parton Aquilius helytartó kormányzott, aki Lorchba érkezése után nagy buzgalommal látott hozzá a keresztények felkutatásához. Florianus katonái közül is elfogtak negyvenet, kiket hosszú kínzások után tömlőcbe vetettek. Florianus igazságérzete, emberségessége fellázadt Aquilius kegyetlenkedései ellen, börtönbe vetett 40 társa mellé állt, magát is kereszténynek vallva. Ezt megtudva a helytartó felszólította, hogy áldozzon az isteneknek, ezt azonban Florianus megtagadta. Ekkor kegyetlenül megkínozták, majd kínpadra feszítették. Végül megszületett az ítélet és a császár parancsára 304. május 4-én malomkövel a nyakában az Enns folyóba vetették. A hóhér, aki bedobta megvakult, a folyó megijedt és a holttestet egy kiálló sziklára sodorta, ahol egy sas kiterjesztett, keresztet formáló szárnyakkal őrizte. Majd a szent megjelent egy asszonynak és megmutatta a helyet, ahol a holtteste található. A jelenés után az asszony befogta az igavonó állatokat, az Enns folyóhoz hajtott és megtalálta a holttestet, amit a pogánytól való félelmében szalmával és lombbal takart le. Az úton az igavonó állatok úgy kifáradtak, hogy egy lépést sem mentek tovább. Akkor az asszony fohászkodására egy forrás fakadt a földből, amely még ma is ad vizet. A felfrissült állatok továbbmentek, majd megálltak azon a helyen, amit a szent megjelölt. Sietve és titokban temették őt el. A sírnál számos csoda történt: gonosz szellemeket űztek ki emberekből, betegek gyógyultak meg és találtak enyhülést. Mindez történt a Noricum-part közelében Leuriacumban, Diocletianus és Maximian uralkodása idején, amikor Aquilinus volt a helytartó.”

Flórián sírja fölé a IX. században oltárt emeltek, majd kolostort építettek, mert folyóban halt mártírhálált, a középkorban az árvizek elleni védőszentként is tisztelték. A legkorábbi magyarországi Flórián ábrázolás a XV. századból ismeretes a török hódoltság megszűntével a betelepült németek révén. Később az egyre szaporodó, egész falvakat, városokat elpusztító tűzvészek nyomán egyre több kép, szobor vagy kápolna készült, szentmiséket tartottak, harangoztak, sőt néhol bőjtöltek a tiszteletére. A „tüzes” mesterségek – pékek, kéményseprők, kovácsok – képviselőit választották külön védnökük gyanánt.

Katasztrófa! Tűzeset! Baleset! Napjaink híradásainak vezető anyagai a médiumokban, száguldó, szirénázó tűzoltóautók látványa. A járműveken felirat: „Ha baj van, segítünk.” Csak egy telefon és a legközelebbi időn belül jön a segítség. Dilemmára, mérlegelésre nincs idő. Menteni kell a bajba jutottakat, menteni anyagi javainkat, értékeinket a pusztulástól, a megsemmisüléstől. Akik ezt a munkát végzik azok a tűzoltók. Ismerjük valójában a munkájukat, életüket, tevékenységüket azoknak az embereknek, akik nap mint nap teszik kockára életüket másokért, ismeretlen emberként, épületekért, anyagi javakért?

Mióta tevékenykednek, mikor alakultak meg, hogyan éltek hétköznapi életüket, hogyan töltik szolgálati napjaikat?

A tűz és a tűz elleni védekezés története

A tűz léte régebbi időkre vezethető vissza, mint az emberiség története. A tűz támadhatót villámcsapások, természetes öngyulladások következtében az ősidőkben is. A természetes úton elharapódzott lángokat az ősemlék kezdetben csak tétlenül szemlélhette. Ezeket félelmetes, isteni hatalomként tisztelhette és elfutott a tűzáradat közeledtére. Emlékművet érdemlőnek azonban azok az ősemlékek, akiknek először jutott eszükbe az a korszakalkotó gondolat, hogy védőeszköznél használnak fel a lángokat a vadállatok elriasztására, elűzzék azok világító hatásával a sötétség bénító ismétlődéseit, meleget teremtsenek a tűzzel, a jégkorszak hidegével szemben, megpuhítsák, megfőzzék, megsüssék újonnan talált eledelüket.

A neandervölgyi ember már céltudatosan használt fel, tüzet és a falándzsáinak a hegyét tűzben edzette meg. A tűz használata az emberiség egész fejlődésében rendkívül nagy szerepet játszott, hiszen az anyagi kultúra, a civilizáció megalapozását jelentő agyagedények égetése, a fémöntés és a többi kézművesipar kialakulása csak a tűz szolgálatba állításával vált lehetségessé. Számos nép körében a tüzet igen nagy kultusz övezte: Az ógörög Prométheusz a monda szerint az égből lopta a tüzet. Jehova égő bókora, majd tűz és villám alakjában mutatkozott meg Mózesnek. A római főisten, Júpiter jelképe a villámcsomó. Vulcanus isten égi kovácsmester. Az ókor legcivilizáltabb államaiban a tűz jelentős értékeket, sűrűn lakott városokat fenyegetett pusztítással. Ezekből az államokból maradtak fenn a tűz elleni szervezett védelem és az aktív fellépés első adatai. (Oltóvedrek készenléthben tartása, az oltáshoz szükséges víz tárolása). Az ókori Rómában és birodalmának többi városaiban is fokozott tűzveszélyekkel kellett számolni. Szűk utcák, éghető épületszerkezetek, nyílt lángú tűzhelyek, mécses és fáklyavilágítás. Létrehozták a tűzoltó osztagokat – főleg rabszolgákból – akik segítettek a tűzveszély megfékezésében.

A középkorban nem sok érdemlegeset tettek a rómaiak által alkalmazott tűzoltóeszközök és módszerek fejlesztésére. A tűzoltó felszerelések fejlődése magától értetődően elválaszthatatlan a technika fejlődésétől, elterjedésétől. A középkorban nem készítettek különleges létrákat a tűzoltáshoz, így a magasabb épületek, templomok oltása szinte lehetetlen volt. A falvakban és a városokban is minden épékláz lakó köteles volt segítséget nyújtani a tűzveszély megszüntetéséhez.

Magyarországon már I. István király szigorú törvény adott ki a gyújtogatók megbüntetésére (kártérítés, épület helyreállítás, stb.).

A középkor magyar városai, Debrecen, Győr rendelkezésekkel szabályozta a tűzvédelmet, amely a tűzgyújtás szabályaitól a víz tárolásáig terjedt. Európában először Amsterdamban létesült önkéntes tűzoltóság, majd ezt követően néhány év múlva alakult meg a debreceni diák tűzoltóság 1672-1675 körül.

A tűzoltóság fejlődése a 18. század folyamán tovább gyorsult. A modern tűzoltás a XVIII. sz. derekán, a gépi fecskendő alkalmazásától számítható. Az első gőzfecskendőt 1829-ben mutatták be Londonban, de korszerűsítésükig nem terjedt el az európai városokban. Önkéntes tűzoltó egyletek az 1800-as években alakultak Magyarországon (1863 Sopron, 1867 Buda és Pest, 1869 Gyula). E korszakban lépett a magyar tűzvédelem ügyének élére Gróf Széchenyi Ödön, aki megalapította a székesfőváros tűzoltóságát, kidolgozta a tűzoltó alapelveket, előírásokat, megalkotta a Magyar Tűzoltó Szövetséget.

A Szeged Városi Hivatásos tűzoltóság megalakítása

Szeged város fejlődése során a tűz elleni védekezés mindig fontos szerepet játszott a város vezetése, a városi tanács munkájában. 1720-ban külön szabályrendeletben írták elő a pipázás, tűzgyújtás szabályait. 1816 évi nagy tűz után a tanács terjedelmes szabályzatot készített „Tűzrendszabályok” cím alatt. 1870-ben alakult meg Szegeden az Önkéntes Tűzoltó Egylet, amelynek főparancsnoka Benke Ferenc lett. Az új egylet a legszebb remények között kezdte meg a működését. Tevékenységüket gróf Széchenyi Ödön útmutatásai alapján végezték. Feladataikat azonban a csekély pénzügyi támogatás miatt, csak akadozva, nehezen tudták végezni.

A szükséges anyagi fedezetet a város közgyűlése nem szavazta meg, így az egylet csak vegetált! Döntő változást az 1879. március 12-én bekövetkezett, egész Szegedet elpusztító nagy árvíz hozott. Az árvíz alatt a budapesti önkéntes és hivatásos tűzoltók csapatai is dolgoztak a mentésben. A nagy újjáteremtő gróf Tisza Lajos hívta fel a város vezetésének figyelmét a tűzoltói intézmény felállításának sürgettségére, amit a város tanácsa úgy oldott meg, hogy nem önkéntes, hanem hivatásos tűzoltóság szervezését határozta el. A polgármester 9100/1879 sz. határozatával 1879. augusztus 27-én 32 tűzoltó felesketésével létrehozta Szeged város hivatásos tűzoltóságát. A felvett tűzoltók Veszelinovics Vazul polgármester-helyettes előtt letették a hivatali esküt. A megalakult tűzoltó főkapitányság feladatát nemcsak az elemi csapások elhárítása és a tűz oltása volt, hanem a rendőrséggel együttműködve a város

köz- és vagyonbiztonságának a felügyeletét is célul tűzték ki.

A két és fél hónapos kiképzést Bárány Ernő a Budapesti Önkéntes Tűzoltó Egylet alparancsnoka irányította.

A kiképzések után Gaskó Jánost választották meg a hivatásos tűzoltók parancsnokává.

A tűzoltóság felszerelése az alábbiakból állt:

3 db Walser fél gumiszelepes, álló hengerű mozdonyfecskendő

4 db vaslajt, 1 db szerkocsi, 6 db horgoslétra, 4 db vízi puská, 4 db hordozható fecskendő, 1 db kocsifecskendő.

A felszerelések és az állomány elhelyezése ideiglenes helyszínen, a Halpiac melletti épületben történt. Telefon nem volt, a tűzjelzést harangkongatásból vették tudomásul, a riasztás is ez alapján történt.

A tűzoltókat felszerelték a tűzoltó felszereléseken kívül forgótáras pisztollyal, ólmos bottal és naponta 12 tűzoltó teljesített a városban rendőri szolgálatot, 6 embert pedig színházi tűzörségi szolgálatra vezényeltek. 1881-ben a szervezet tagjainak fizetését jelentős mértékben megemelte a város, ezáltal a létszám állandósult, még annak ellenére is, hogy a nyugdíjjogosultság és a balesztbiztosítás megoldatlan probléma maradt.

A tűzoltóság szervezete az 1920-as évekig

Szeged város hivatásos tűzoltóságának életében jelentős változást hozott az 1898. évben átadott új tűzoltó lak-tanya. Kovács József parancsnok legnagyobb érdeme volt, hogy közked-velt egyéniségeivel és összeköttetésével kiakalmazta a tűzoltóság Kossuth Lajos sugáruiti épületét, amely akkoriban az egész ország legmodernebb tűzoltó lak-tanyája volt. A laktanyát 1899 pünkösdi napján szentelték fel, amelyen jelen volt Pálffy Ferenc polgármester, Rainer József főkapitány.

Az új tűzoltó laktanyába már modern tűzoltó felsze-reléseket is igyekeztek beszerezni. Így vásároltak

egy hidrofort és egy motoros fecskendőt. Kovács József parancsnokságának idején nemcsak a hivatásos, de az önkéntes tűzoltó testület is erős fejlődésnek indult.

Mérőföldkőnek tekinthető az 1904. év ősze a tűzoltóvíz-hálózat szempontjából, hisz ekkor készült el az új vízmű, amelynek köszönhetően Szegeden a 68 km hosszú vezetékrendszerrel 288 db tűzcsapot ágaztattak le. A tűzcsapok nyomása kb. 2,6-2,8 bar volt, ezek által hatékonyabb lett a tűzoltóság munkája.

1905-ben Szegeden került sor az Országos Tűzoltó Szövetség XVI. országos tűzoltó kongresszusának megtartására.

1906-ban Papp Ferenc került a tűzoltóság élére. Ő közel 30 évig volt a tűzoltóság parancsnoka, ténykedése kiemelkedő volt a város életében. Emléktáblája a szegedi tűzoltólaktanya Szilágyi u. falán található. Az 1910-es évek a stagnálás korszaka volt. A felszereléseket nem sikerült fejleszteni, de a tűzoltó képzést korszerűbbé vált. Fejlődött a megelőző tűzrendészet, de a háborús viszonyok nem kedveztek a fejlődésnek. 1914-ben hadba vonult a parancsnok, Papp Ferenc és 26 tűzoltó is. A laktanyában leállt az élet, csak egy-két tűzoltó volt készenlétben. Így a tüzek katonái is csak nagy késedelemmel történt. Később katonai tűzoltó különítmény került felállításra. A norma-lis rend visszaállítása, az állomány újraszervezése 1919-1920-ban történt meg.

Technikai fejlődés a II. világháborúig

Jelentős változást az auto-mobilizáció jelentette a hivatásos tűzoltóságnál. 1920. február 6. és 13. emlé-kezes dátumok a tűzoltó-ság életében. A tűzoltóság autószerekkel vonult tűz-höz. De nem csak autófecs-kendő, hanem tololétra is beszerzésre került.

Papp Ferenc parancsnok 1923-ban a Tűzoltó címmel országos szaklapot indít. A motorizáció óriási jelentő-ségű volt Szeged Város tűzoltósága és az ország tűzol-tósága életében is. A növek-vő város, a magasabb épüle-tek, a fokozódó tűzveszély

igényelte a tűzoltóság gyorsabb, hatékonyabb bevetettségét. A jelzés gyorsasága a telefon egyre erőteljesebb terjedésével fokozódott. Ezzel egyidőben a felszerelések gyarapodása és tökéletesedése egyre folyt. Új benzinmotoros fecskendő érkezik Szegedre, a tűzoltó gépkocsik kerekeit ballon-gumikkal cserélik fel. A nagy gazdasági világválság Magyarországon, ezen belül Szegeden is éreztette hatását. Nőtt a munkanélküliség, a tűzoltóság fejlesztése is csak lassú lépésekkel haladt tovább. A tűzrendészet szabályozása érdekében megjelenik a Tűzrendészeti közigazgatás kézikönyve, majd szegeden kezdődött az I. országos tűzoltó tisztképző tanfolyam.

A járművek a kor színvonalának megfelelőek voltak. A FIAT típusú szerkocsi, az OPEL mentőautó, a Mátra-féle tolólétra az 1920-as évek végén állt készenlétbe. Később magyar gyártmányú Rába autófecskendő is gazdagította a járművek listáját. Ezen időszakban több jelentős tüzeset is történt: 1925 februárban leégett a városháza tornya. 1926-ban égett a Subajda csokoládégyár tetőzete. 1927-ben égett a Magyar Kender, Len és Jutaipar újszegedi gyártelepén egy 65 méter hosszú kenderkazal. A tüzek oltását a szegedi tűzoltók sikeresen végezték el. A II. világháborúig a járműállományban jelentős változás már nem történt.

A tűzoltóság szervezeti változásai 1990-ig

A II. világháború súlyos károkat okozott a magyar és a szegedi tűzoltóság járműállományában. A háború alatt kiválóan, hőiesen dolgozó tűzoltóság járművei a háború vége felé nyugat Magyarországra (Sopron, Szombathely) kerültek, majd onnan Németországba. A város szinte járművek nélkül maradt. Nulláról kellett újra indítani a hivatásos tűzoltóságot. Használhatatlan, roncs autókból kellett használható, működőképes járműveket létrehozni. Ez nehéz feladat volt, egészen az 1948-as évig, amikor az 5095/1948. sz. kormányrendelettel megalakították az állami tűzoltóságot, így az önkormányzati tűzoltóságok szervezete megszűnt. Az állam gondoskodott az egységes járműpark beszerzéséről, működtetéséről. Ekkor az 1950-es évek elején

Orosz és Magyar gyártmányú járművek kerültek rendszerbeállításra. A tűzoltóság orosz minták alapján katonai szervezetté vált. A tűzrendészet is fejlődött. Több kormány - és belügyminiszteri rendelet próbálta átalakítani a magyar tűzvédelem és tűzoltóság rendszerét. Az első igazi, valamennyi területet átfogó tűzvédelmi kódex (az 1956. évi 13. tvr.) 1956-ban jelent meg. Az 1/1963. (VII.5.) BM rendelet a tűzrendészet további, még fokozottabb társadalmasításáról intézkedett. Jelentősen egyszerűsítette a tűzrendészeti munkát, megszüntette a határozati rendszert. Növelte a vállalatok felelősségét a tűz elleni védekezésben. Az 1960-as évek végén és az 1970-es évek elején a gazdaság és a közigazgatás változásai szükségessé tették a tűz elleni védekezésre és a tűzoltóságra vonatkozó jogszabályok teljes körű felülvizsgálatát.

1973-ban és 1974-ben hatályba léptek azok a rendelkezések, amelyek jelentős része ma is érvényes a tűzvédelemre és a tűzoltóságra. A változások a szegedi tűzoltóságot is érintették. Csepel típusú, magyar gyártmányú járművek kerültek rendszerbe (Csepel 344, Csepel 420, Csepel Áramfejlesztő stb.) korszerűsödtek a felszerelések is.

A Szegedi Tűzoltóság átalakulása a rendszerváltás után

Az állami tűzoltóság rendszerében jelentős változásokat hozott az 1990-ben megindult folyamat. Első lépésként az 1991. évi XX. törvény hozott változást, amely az önkormányzatok kötelező feladatává tette a tűzvédelmet. A szegedi tűzoltóság átszervezése 1995-re fejeződött be. Ekkor alakult meg - újra - a Szeged Megyei Jogú Város Hivatásos Önkormányzati Tűzoltósága. A fenntartó, a gazdálkodást biztosító szervezet az önkormányzat lett. A szakmai felügyelet a Belügyminisztériumnál maradt. Nem változott a tűzvédelem feladata: a tűzkárok megelőzése, a tüzesetek eloltása, a tüzesetek keletkezési körülményeinek vizsgálata. A Szeged városi tűzoltóság ügynevezett területvédelmet lát el. Nemcsak Szeged város tűzvédelmének biztosítása, hanem még 26 település tartozott a működési és illetékességi területéhez. Külön kiemelt feladatot jelen-

Szeged

tett Algyő és az algyői olajmező tűzvédelme. Ez 1968 óta jelentős, amikor kiemelkedő veszélyességű olajkút tűz volt ezen a területen és eloltása közel 2 hónapot vett igénybe. A tűzoltóság elhelyezése az elmúlt több, mint 120 évben sokat változott. Az 1898-ban átadott és 90 évig használt Kossuth L. sugárúti laktánya kicsinek bizonyult az 1900-as évek végére. Új, korszerű laktánya 1988-ban került átadása Szegeden a Napos úton. A jogi szabályozás is jelentősen változott, 1996. évi XXXI. törvény, a Tűzvédelmi Törvény az állampolgárok, létesítmények, intézmények feladatait szabályozza. A tűzoltás és tűz megelőzés nem elegendőek. Szükség van a lakosság jól felfogott érdekében a tűzvédelmi szabályok betartására, adott esetben a tűzoltási, mentési munkálatoknál a személyes közreműködésre is. Sokat fejlődött a tűzoltók képzése az elmúlt években. Alap-, közép-, és felsőfokú képzés működik, a vizsgák Budapesten történnek. A vezetés felsőfokú állami és szakmai végzettséggel rendelkezik.

A Szegedi Tűzoltóság felépítése napjainkban

A Szeged Megyei Jogú Város Hivatásos Önkormányzati Tűzoltóság felépítése az 1990-es években nem változott jelentősen (141 fő). 2002-től 153 fővel, majd 2008-tól 157 fővel látja el feladatát. Fő munkaterületei létszám megjelöléssel a következők: Tűz megelőzés 6 fő, Gazdasági osztály 6 fő, Személyzeti osztály 3 fő, Tűzoltási osztály 141 fő, amelyből 139 fő készenléti jellegű szolgálatot lát el. A tűzoltók 1976 óta 24/48 órás váltásos rendszerben dolgoznak. Jelentősen fejlődött a gép-

járműpark is. 1996-2000 között új Mercedes típusú gépjárműfecskendők kerültek beszerzésre, a régi IFA típusú, öreg járművek helyett. A 2000-es évek elején a szegedi tűzoltóságnál 6 db gépjárműfecskendő és 18 db különleges jármű volt. Napjainkban 3 készenléti és 1 tartalék gépjárműfecskendő, valamint 7 db különleges jármű található. A tűzoltóság felkészült olajkútak tüzeinek eloltására, magassból-, valamint műszaki mentésekre is. Rendelkezésre áll egy 28 méter magassból-, és egy 42 méter magassból történő mentés végrehajtására alkalmas emelőkosaras gépjármű. Különleges mentő- és vegyvédelmi felszereléseink világszínvonalúak. Évente általában 800-1200 eset történik a közel félmegegyényi (fél Csongrád megye) területen. A környezetünk veszélyeztetettsége is növekszik, a veszélyes anyagok mennyisége nő, a járművek száma a közlekedés egyre növekszik, a balesetek, természeti katasztrófák is egyre gyakoribbak, melyeknél a tűzoltóság az elsődleges beavatkozó.

2000. január 1-jével alakult meg a Katasztrófavédelem országos és megyei szervezetekkel. A katasztrófa elhárítás új kezdekbe került, melyen belül a tűzoltóság, így a szegedi tűzoltóság kiemelkedő feladatot lát el az állampolgárok védelme érdekében.

2002. júliusától a Csongrád Megyei Katasztrófavédelmi Igazgatóság a Napos úti laktanyából a Berliini körüti székházba költözött. A felszabaduló II. emeleti épületrészt a - több évi tárgyalás után - 2007-től a tűzoltóság használja, ahol sikerült korszerű raktárakat kialakítani.

2003. március 13-án meg-

A nagy Széchenyi Istvánnak, a legnagyobb magyarnak fia Széchenyi Ödön gróf, Pozsonyban született 1839-ben, Nagycenken és Sopronban végezte tanulmányait. Az alig húsz éves ifjú megkezdte a munkát. Lázasan, tevékenységgel állt élére minden mozgalomnak, melyből a hazáért vívni a legfontosabbat tartotta. 1862-ben külföldre megy tapasztalatokat szerezni.

A londoni világkiállítás magyar kormánybiztosa, majd beáll köztüztőnek. Ott fáradozik a gyakorlatokon, ott van elsősorban a tüzeknél, s részt kér a legveszélyesebb munkákból. Tanulmányait befejezve elmegy a világ nagyobb városaiba, mindenütt részt vesz az aktív tüztőlátás munkájában, úgy hogy rövid időn belül egyike lesz Európa legképzettebb tüztőlátásosainak. Gazdag tapasztalatokkal tér haza Magyarországra. 1863 év végén nagy értekezletet hív össze, amelyen elhatározzák

GRÓF SZÉCHENYI ÖDÖN

az önkéntes tüztőlátó testületek megalakítását. A tüztőlátó testületek alapszabályait jóváhagyja a kormány, így azok Budapesten és több vidéki városban is megkezdik a működésüket. Széchenyi Ödön Budapesten két tüztőlátótestületben is a parancsnoki teendőket lát el. Jut ideje arra is, hogy az

ország nagyobb városaiban is kezdeményezze az új testületek megalakulását. Ezután lerakta a magyar tüztőlátó-szövetség alapjait. 1871-ben kerül sor az első országos nagygyűlés összehívására. Az ülés gyakorlattal ér véget, melyet öfelsége is megtekint és elismerését fejezi ki a tüztőlátók felé. Széchenyi megkapja a Lipót rendet. A konstantinápolyi tűzkatasztrófa 1874-ben Törökországba szólítja Széchenyit. Megszervezi a török tüztőlátóságot. 2400 tüztőlátóval biztosítja Konstantinápoly védelmét. De nem éri be a tüztőlátás megteremtésével, megalkotja a tűzrendészeti szabályrendeletet, meghonosítja a tűzvizsgálókat, vízvezetékeket létesít. Később a török tüztőlátó ezred főparancsnoka lesz. Vezetője a nemzetközi tüztőlátó szövetségnek. Halála után Konstantinápolyban temették el. Sírhelye az Európai tüztőlátók számára.

kezdte működését a Regionális Műszaki Mentő Bázis, amely két hordozójárműből, egy vegyi balesetek felszámolásához szükséges eszközöket tartalmazó felépítményből, egy műszaki mentések végrehajtásához szükséges eszközöket tartalmazó cserefelépítményből, egy oltókonténerből, valamint egy speciális szállító konténerből áll. Regionális jellegénél fogva Csongrád megye területén kívül Bács-Kiskun és Békés megye területének egy része is területi hatálya alá tartozik.

A személyi és gépjármű állománytábla változásaihoz adódóan 2007-től a létszámunk 157 főre változott, amely a heti 48 órás munkaidőre történő átalálásból adódott.

A fecskendőink száma viszont 4 + 2-ről 3 + 1-re változott, amely az országos koncepciónak köszönhető, amely a megyei jogú városok tüztőlátóságait is érintette. 2009 július 1-jével megalakult a MOL Rt. algyői létesítményi tüztőlátósága, így az algyői kihelyezett őrsünk megszűnt, a járművek és az emberek elhelyezése a Napos úti laktanyába megtörtént.

A szegedi tüztőlátóság története átfogja az elmúlt 130 évet.

Az 1800-as évek hősi küzdelme, a világháborúk pusztítása, a tüztőlátó felszerelések egyre korszerűbbé válása megmutatta egy jól képzett, összetartó szervezet munkáját. A szegedi tüztőlátóság Magyarország egyik legnagyobb, legjobban felszerelt egysége. Az állomány jól képzett védőeszközökkel, felszerelésekkel jól ellátott. Több mint 250 ezer ember védelmét biztosítják. Elhelyezésünk, laktanyánk 1988-ban épült, korszerű. A múlt kötelez, végre kell hajtani feladatukat olyan körülmények között is amikor más már feladta és elmentek a helyszínről.

Dudás Miklós

A szegedi tüztőlátóság megalakulásának 130. évfordulójának tiszteletére augusztus 29-én ünnepséget rendeztek a városháza dísztermében, ahol Dudás Miklós tüztőlátóvezetőségi, főtanácsos, tüztőlátóparancsnok mondott ünnepi beszédet.

Árapasztás és a szegedi árvizek

VÍZÜGYI GONDOLATOK

AZ 1879-ES ÖNTÉSTERÜLET

Szeged városa hatalmas érték, védelme elsőrendű érdek. A város környezete felváltva szenved hol a belvíztől, hol az árvíztől, hol az aszálytól. Váltakozva hol nagyon sok a víz, hol nagyon kevés. „Árvízi víztöbblet és klimatikus csapadékhány” – egyszerre, vagy egymás után, írja Balogh Péter: Kárvíz; Rosszat, drágán – de legalább lassan 2008. XII. című cikkében úgy tűnik, hogy az újabb szakirodalom is abba az irányba mozdul el, hogy tárolni, visszatartani kellene az értékes vizeket, nem pedig minél előbb kizavarni az országból.

A szakirodalom szerint a vízügyi beavatkozások körüli is nagy és éles a vita.

Egyes szerzők (Balogh Péter geográfus, az ELTE oktatója) szerint annyi víz hiányzik aszály esetén, mint amennyi gondot okoz árvízkor. Itt „az árvízzel van baj egy csapadékhányos területen.” Szkeptikus álláspontja szerint: „először kiszáritjuk – pénzért, majd öntözünk – pénzért.” Szerinte: „... a legjobb üzlet az árvízvesztély. Nem volt könnyű létrehozni. Veritékes munkába került, nagyon sokat fizettek az érdekeltek, de csak sikerült 150 év alatt 5 méterrel felduzzasztani a folyó szintjét, fel a házak fölé. Ami elérne a határban, hogy éltesse a tájat, azt földtöltések közé szorítva megemelték. Hogy lehessen ellene védekezni. Rettegni és védekezni – a víz ellen egy csapadékhányos területen.” Szerinte a víz közügy, nem víz-ügy.”

Egyes zöld csoportok szerint a felesleges vizet nem levezetni, hanem elhelyezni kellene.

Mi történik az országban a vízügyben, milyen próbálkozások vannak, milyen minták állnak előttünk?

Nem vízügyi mérnökként találtam néhány példát a hazai szaklapokban és az interneten, melyeket röviden, be szeretnék mutatni a hozám hasonlóan vízügyi kérdésekben laikus, de városa sorsa iránt érdeklődő szegedi olvasóknak, ha úgy tetszik egy „TIT tanfolyam” szintjén, miközben tudom, nyilvánvalóan nagyon bonyolult dolgokról, összefüggésekről van szó. A jelen dolgozat ezért nem akar vízügyi szakcikk lenni, ezért bízom abban, hogy a vízügyes mérnök kollégák ismét nem fognak rám haragudni.

Az árvédelmi védtöltések magasítása, mint az első, nyilvánvaló beavatkozás

A szegedi vízmércén jó látható az, hogy időrendben miként emelkedtek Szegeden is az árvizek. (Nagy Sándor - Kozák Péter: Árvízvédelmi tapasztalatok a 2006. évi Alsó-Tisza vidékén.)

Az egyenes logika szerint, ha emelkedik az árvízszint, akkor emelni kell a védtöltés magasságát is, mintegy hozzá kell igazítani.

A képen legalsó az 1879-es szegedi nagyárvíz szintje, még a legfelső a 2006-os tavaszi árvízünk. Kérdés az, hogy ha így megy tovább a vízszint emelkedés, akkor melyik az az árvízszint,

amelyhez a töltések magasságát végül igazítani kell?

A szegedi Vízügyi Szervezet által szorgalmazott, a rég partfal elbontása után épülő új védmű két részből állna. Lenne egy stabil és egy mobil része. A stabil rész mindig a föld alatt lenne, a mobil rész pedig csak árvíz idején nyílna ki, töltődne föl vízzel. Ez az új védmű az első beavatkozási kategóriába tartozik, mivel védmű magasságot emeli. Ez a megoldás szerepel a város stratégiai dokumentációjában.

Az árapasztó tározók, a második lehetőség

A Tisza-szabályozás elve az volt, hogy a vizet a töltések között kell tartani, ha kell, meg kell emelni a védtöltések szintjét. Mára azonban már beigazolódott, hogy ez kevés. Ha a víz, az árvíz, nem fér el a töltések között, akkor ki kell engedni a töltésen kívülre. Ez egy ember által előállított gátszakadás tulajdonképpen. „Kapu”-t építenek a töltésbe, kiengedik a vizet a töltésvonalon kívüli mélyedésbe. Az alábbi kép egy védtöltésbe épített kaput mutat, amelyen a folyóra merőlegesen, ember által szabályozottnak, mozog a víz a védtöltés két oldala között. Eredményként pedig létrejön egy időszakos, mesterséges tó. Természetesen a mélyedést is azonnal körülveszik töltéssel, amelyet árapasztó tározónak hívnak.

Eddig kettő készült el. A Mélyépítő Tükörkép Magazin (2008/6. és 2009/3. száma) tájékoztató-

sa szerint ezek a cigándi és a tiszaroffi tározók. Hogy elképzelésünk legyen a méretekről és a költségekről:

A táblázatból látható: a munka hatalmas volt

	a cigánd-tiszakarádi tározó:	tiszaroffi tározó:
az építés költsége:	16,5 milliárd Ft	7,6 milliárd Ft
az építés éve.	2008.	2009.
a tározó területe:	24,7 km ²	22,5 km ²
a tározható térfogat:	94 millió m ³	97 millió m ³
a beépített föld:	2,1 millió m ³	1,6 millió m ³
Z épített töltéshossz:	23,8 km	23,1 km

mindkét esetben.

A létrejött tavak darabja akkora, mint a Velencei tó. Lett két, új, időszakos Velencei tavunk.

A vízbeeresztés térségében a cigándi tározó miatt 25, a tiszaroffi miatt 16 cm-rel csökkenhet az árvíz szintje. Viszonylag kevés, ennyi pénzért. Természetesen mindkettő kihat Szegedre is. A tiszaroffi miatt a szegedi árvízszint 7 cm-rel lesz alacsonyabb. Ha belegondolunk a legutóbbi 2006-os szegedi 1009 cm-es árvízszintre, akkor e beruházások szegedi hatása édeskevés. Szegeden a tiszaroffi árapasztó tározó hatékonysági mutatója:

$$97 \text{ millió Ft} / 7 \text{ cm} =$$

$$13,9 \text{ millió Ft/cm.}$$

Gondoljunk bele: mit jelent Szegednél 1 cm.

Van olyan tó, amelynél a vízbeeresztő kapu azonos a vízkieresztő kapuval. Terveznek olyant is, ahol külön van beeresztő és külön kieresztő kapu. Lesz olyan, ha az összes ehhez hasonló elkészül, amelynél egy beeresztő, és több leeresztő kapu készül majd. 10-12 tározót terveznek létesíteni a Tisza mentén. Ezek együtt egy Balatonnyi térfogatú vizet visznek majd a mai töltéseken kívülre, melynek az lesz a várható eredménye, hogy a tiszai árvízszint kb. 1,00 m-rel csökken a folyó

teljes hosszán. Mint látható, az árapasztás nagyon nagy munka, nagyon költséges, és az eredménye nagyon lassan érezhető. Nyilvánvaló másrészt az, hogy ez is több ezer ember életét teszi biztonságosabbá, ezért ez ebből a szempontból mégsem kevés.

Árapasztó tározó lehet a Tisza-tó is, mely vízének frissítését vélhetően megoldották, amellyel kapcsolatban valószínűen ismét rengeteg tapasztalat gyűlt össze, melyet hasznosíthatnánk.

Az árapasztó csatorna, a harmadik lehetőség

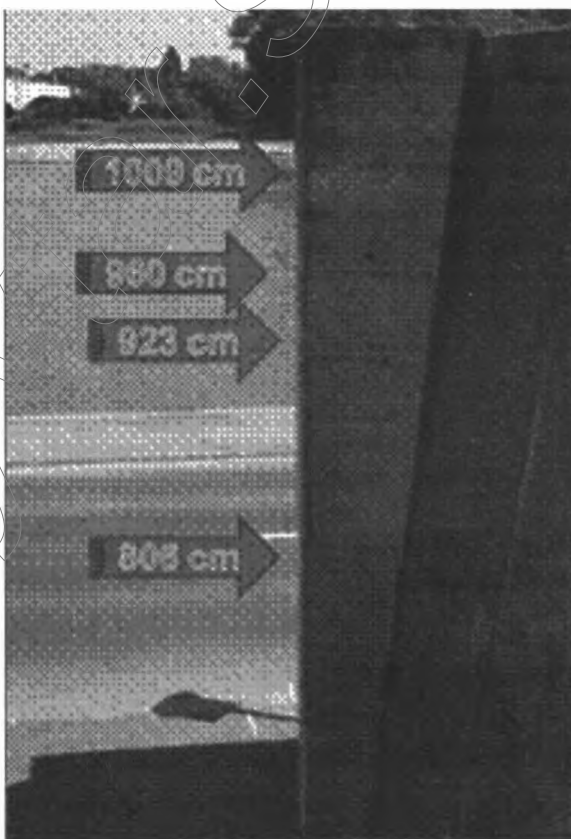
Elve: a folyó egy ponton két ágra bomlik, majd így marad valameddig, végül a két ág később újra egyesül. Budapesti példa a Margit-sziget. Nekünk még jobb példa a Csepel-sziget.

A Csepel-sziget kb. 60 km hosszú.

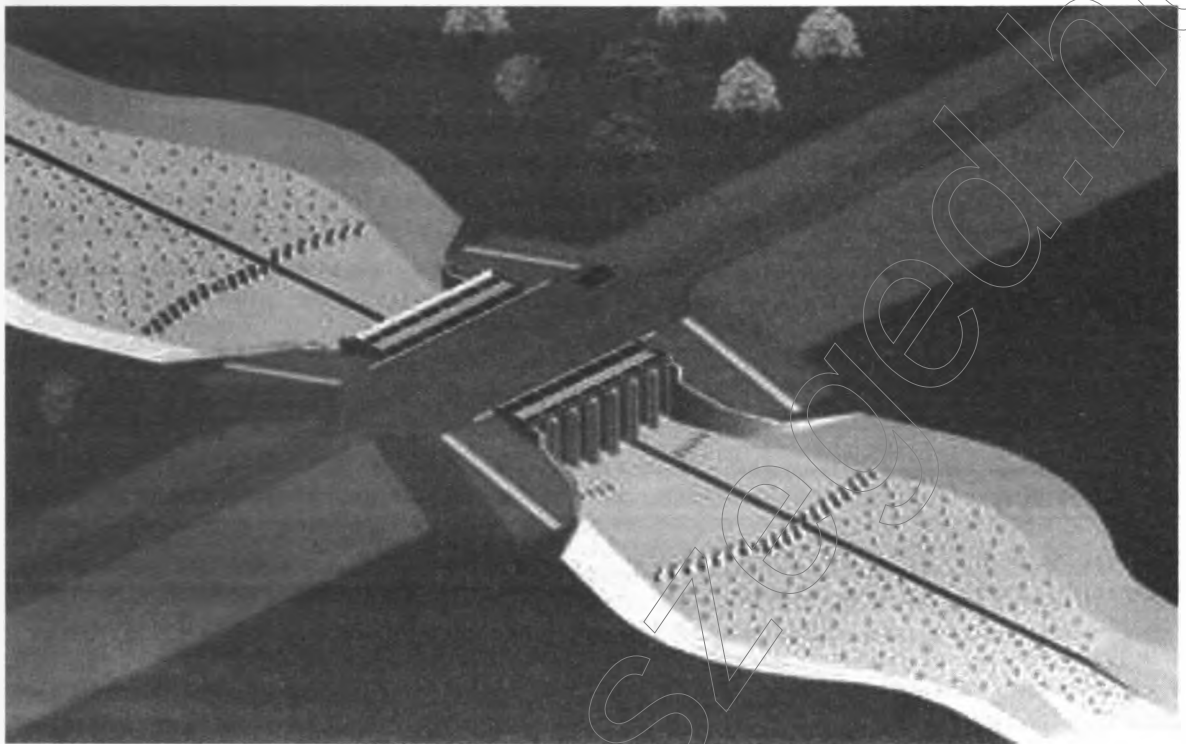
Részletek Jakab Attila: A Kis-Duna revitalizációja (ÖKO Rt.) dokumentációjából:

„A térségben a Duna eredetileg két, közel azonos nagyságú (budafoki és soroksári) ágat alakított ki. Árvizek idején megosztva, hol az egyik, hol a másik ágat terhelték a vízlevezetéssel. ... A hatékony árvízvédekezés, illetve a rendszeres hajózhatóság megteremtése érdekében került kijelölésre és kiépítésre főágként a mai Duna-szakasz (=a budafoki ág, RM).” A főágtól 1871-1873. és 1910-1913. között leválasztották

mellékágnak a soroksári ágat. „Az akkori beavatkozások oka és indokoltsága, hogy a Várhegy és a felette lévő szakaszhoz képest a Gellért-hegy térségében a meder összeszűkül és szélessége jószerivel a 300 métert is alig éri el. A hegyektől délre – a mai Boráros tér környékén – a meder 1000 méternél is jobban kiszélesedik, zátonyossá válik. Amikor pedig 1838 márciusában a Duna felső szakaszán a hóolvadásból kiinduló árhullám a Csepel-sziget felső csúcsának térségében jégtorlaszt emelt, a visszaduzzadt víztömeg előtönte az akkori Pest, Buda, Óbuda, Budafok városokat, és más települé-

1 ÁBRA

2. ÁBRA

seket. Az árvizet követően Lechner József és az olasz származású Paleocapa Péter jóvoltából korszerű tervek születtek az érintett Duna szakasz rendezésére, de a tényleges munkálatok elvégzésére csak a kiegyezést követően nyílt lehetőség. Ennek eredményeként elődeink a Soroksári - ágat lezárták, a Budafoki - ágat pedig alkalmassá tették a teljes vízhozám levezetésére. A szabályozás nem bizonyult teljes értékűnek, az elzárást alatti szakaszt az árvizek alulról - rendszeresen elöntötték. Az időszakos áradások miatti pangóvízes, mocsaras területek maláriaveszélyt jelentettek az ott élők számára. Ennek megszüntetésére 1910-ben kezdték építeni az ág (=Soroksári ág, RM) felső torkolatánál a hajózsilipet (1910-1914) és a vízbevezető zsilipet (1924-1926). A Csepel - sziget északi végén, a Soroksári - ág felső végén ma ezt a „kaput” hívjuk Kvassay-zsilipnek.

„A Duna-ág alsó részén, Tasson hajózsilipet, víz-leeresztő zsilipet és erőművet létesítettek.” Ezt hívjuk ma Tassi - zsilipnek. Az interneten mindkettőről sok adatot lehet lelni.

A Soroksári - ág hossza 57 km!

Ez is lehetne az egyik szegedi modell.

Összefoglalva az eddigieket:

a folyó két ágra bomlik. Az egyik a főág, a másik a mesterségesen leválasztott mellékág. A főágon folyik a nagyvíz. A mellékágon pedig két kapu van. Az egyiken, a felsőn, beengedik a vizet, a másikon, az alsón pedig kiengedik a

vizet. A két kapu lehetővé teszi a mellékágban a vízszint szabályozását. Ez a lényeg!

A fővárosi cél: a fővároshoz közeli, kiemelt jellegű komplex hasznosítású üdülő terület, horgásparadicsom, természeti értékekben gazdag terület a főváros kiemelt rekreációs övezete lesz. **A revitalizációra mintegy 35 milliárd Ft-ot szánnak!!**

A megfeleltetések, a hozzárendelések:

a szegedi, mai, belvárosi Tisza meder lehetne a „Soroksári -ág”, a mellékág, míg az új csatorna a főág. Csak ott eleve volt, itt pedig létre lehetne hozni a 2. ágat.

A pesti vízügyi szakembereknek több évtizedes tapasztalata van a két ág működtetésével kapcsolatban. Rengeteg a gond adódik a mellékág elszennyeződése, a rossz vízminőség miatt.

A hordalék bejön a felső kapun a frissítő, az öblítő Duna-vízzel, tehát a medret kotorni kellene. Még ma is rengeteg szennyvíz ömlik a Soroksári-ágba. Szennyvízforrások: a dél - pesti - szennyvíztisztító, a csepeli gyárak, az ipartelepek csatorna-hálózata, illegális bekötések, több közeli település szennyvize, a 4300 üdülő szennyvize, trágyatelepek, laktanyák, hulladéklerakók mocska, horgászok halesetési maradéka, stb. Nyilván Szegeden ezek nem lennének.

A Tassi-zsilipnél meg kellene oldani a szivattyúzást annak érdekében, hogy a budafoki Duna-ág magasabb vízszintje esetén is lehessen vizet kinyomni a Soroksári ágból. Az itteni turbina

áramot, energiát termel, amely besegít a „kapu”-k üzemeltetésébe.

Ha jobban meggondoljuk az árapasztó csatorna és a legalább két „kapus” árapasztó tározó – ahol az egyik kapun bejön, a másikon kimegy a víz a szakaszcélra – között nincs nagy elvi különbség. A Tisza-csatorna felfogható, mint egy közvetlenül Szeged melletti árapasztó „tó”.

Lényeges az, hogy a szegedi társadalom tisztában legyen a lehetséges változatokkal, mielőtt dönt, vagy képviselői döntenek.

Nem lehet mindegy Szeged biztonsága szempontjából az, hogy a Belvárosban lévő vízszint szabályozott, vagy évről-évre magasabb, kiszámíthatatlanabb, mint most.

A Szeged felett megépített hatalmas víztározók nem jelentenek-e új, újabb veszélyforrást a városra? Mi lesz, ha véletlenül valamelyikből elszabadul a víz, és rájön a városra? A fentről jövő víz egyszer már komoly gondot okozott. Egy új csatornával ezt is megúszhatnánk.

Ha a nagy vizet, az árvizet a városon kívülre tudnánk helyezni, az nyugalmat hozna a Belvárosba.

Lehetővé válna a Tisza-szabályozás előtti vízszint visszaállítása.

Eltűnhetne az összefirkált borzalom, a tájéztetési seb, beton (panel) támfal, a rakparti úttal együtt, nem lenne többé elválasztva a Belváros a Tiszától. A színháztól látni lehetne a Tiszát, minden kerítés nélkül.

A rakpartot össze lehetne nyitni a Stefániával, a

kettő egyetlen nagy park lehetne, mint New York, Manhattan szívében a **Centrál park**, **ugyanolyan szereppel, ugyanolyan céllal, ugyanolyan használattal!**

A város és a Tisza kapcsolata visszaállna egykori állapotába, megszűnne a mesterségesen létesített szétválasztás.

A városon kívül létrejönne egy nagy vízfelület, amely a mikroklímát javítaná, életteret biztosítana számtalan élőlénynek, mint egy hatalmas vizes élőhely.

A klímaváltozás negatív hatásait némiképp ellensúlyozná a visszatartott víztömeg.

Ha a város magát Biopolisznak szeretné látni, akkor a városnak ennek megfelelően kellene kinézni, berendezkedni. A Biopolisz ötletéhez az igazi háttérrel egy ennek az ideának mindenben megfelelő Belváros adhatna. Az igényesség, a tisztaság, a jó környezetminőség adná itt a jó életminőséget.

Fontos lenne, hogy Szeged egy-egy megvalósíthatósági tervben megnézzé, elemezze, árazza be – hiszen mindháromnak van előnye is, és hátránya is – mindhárom lehetőséget, mielőtt egyetlen változat mellett elkötelezné magát. Ma már a biztonság, a kockázat is számszerűsíthető. Ez volt dolgozatom egyetlen célja. A szegedi, jól felkészült vízügyi mérnökök képesek a feladat végrehajtására. Ha nem, akkor létezik az a hatalmas szellemi tőke, amely az eddigi tározókat megtervezte, környezeti hatásait elemezte.

Rigó Mihály

Szeged

Új csodákra várva

JEGYZETLAPOK A HUNGÁRIÁBÓL - 2.

BILIÁRD, A KIRÁLYOK JÁTÉKA

Számtalan följegyzés bizonyítja, hogy a XVI. Század vége felé a biliárdjáték már meglehetősen elterjedtségnek örvendett. Alig volt királyi vagy hercegi udvar, amely nélkülöznie volna e nemes játékot. A játék föltalálójára és eredeti helyére vonatkozólag, hiteles adatok hiányában, semmi bizonyosat nem tudunk. A hagyomány valami Deligne nevű franciát tart a játék föltalálójának. 1766-ban Párizsban összesen 57 teke-asztal volt, míg 1895-ben már 62 ezer.

A legnagyobb karambolsorozatot egy amerikai játékos, Dewitt érte el, a francia Vignaux, Dumot is hasonló sorozattal büszkélkedhetett, Kerkau János és Trebár János 1800-as sorozattal híressé a nevét. Az adatok az 1890-es évek végéről valók...

Szegeden a múlt század harmincas éveitől igen nagy biliárdélet folyt. Kitűnő játékosok voltak: Szabó István, Szántó Lajos, Balassa István ügyvéd és Laczkó József ékszerész, akiről bővebben is írok, mert ő vezetett be a biliárdjáték titokzatos világába, egyébként anyai ágon nagyapám volt. Az ötvenes években pedig Csányi Antal, Balla Tibor, Balogh János, Krachtusz Rezső, Váradi Benő is legjobbak közé tartozott.

A zilahi születésű Laczkó József miután kitanulta az órás mesterséget, üzletet nyitott az Oskola utcában, az egykori Hungária tözsomzsédságában. A biliárdjátékkal korán megismerkedett, de éppen olyan átlag játékosnak számított, mint sokan mások. Különben is abban az időben nagyon sok játékos koptatta a zöld posztót. Az első világháború idején, talán 1915-ben, különös, dolog történt vele. Egy este a Kárász utcai Corsó Kávéház pincéjében játszogatótt, amikor egy Szegeden időző magasrangú német tiszt fölfigyelt kiváló adottságaira. Egyetlen éjszaka megtanította az amerikai sorozatjátéokra, majd tanácsként hozzáfűzte: „Senkivel se játsszon, csak gyakoroljon, gyakoroljon!” Laczkó három hónapig gyakorolt a Corsó Pincéjében. Amikor följött egy háromszázás pariban kétszázötven előnyt adott a város legjobb játékosának és megnyerte a partit. Mindez a Royal Kávéházban történt. Akkoriban ugyanis biliárdozni a Royalban, a Tiszában, az Európában és a Stefánián levő Barban is lehetett. A háború után a Hungária maradt az egyetlen reprezentatív hely, ám a kocsmák többségében is volt asztal.

Laczkó József élete legnagyobb sorozata 982 volt. Egy színházi újságból való híradás a következőket közli: „Nagy karambol-rekord volt az elmúlt napok szegedi biliárdeseménye. Hosszú ideje folytat érdekes küzdelmet Laczkó József ékszerész és Balassa István ügyvéd, Mérkőzéseiknek állandóan nagy közönsége van. Az elmúlt napokban aztán Laczkó 525 karambolt ért el, dr. Balassa pedig 485-öt. Laczkó úgynevezett amerikázással öt és félszer

játszotta körül az asztalt. A bajnoki vetélkedés tovább folytatódik.”

Pietro Mascagni 1935. augusztus 4-én érkezett Budapestre, este a szegedi Nagyalomáson előkelőségek és újságírók várták. Vendégfogadóival a Hungáriába hajtatott. Másnap reggel Liebmann Béla fotóriporter, aki a Színházi Életnek fotózott, a lap megbízta, hogy Mascagni minden lépését fotózza. Jó barátok lettek, mert Liebmann beszélt a zsargont (a német és a héber nyelv keverékét). A Liebmannal készített interjúból közlöm:

„– Mi volt az aznapi program? – kérdeztem az idős Mestert.

– Indulás a Dóm térre. Amikor meglátta a teret, szinte megdöbbsent annak méretein és szépségén. Nem hitte, hogy ilyen kisvárosnak, mint Szeged, ilyen gyönyörű tere lehessen!

– Mi történt azután?

– Először is hangpróbát tartott. Meghallgatta a nézőtérrel, hogy miként szól a zongora, és milyen az operista hangja. Majd a színpadról hallgatta meg, hogy miképpen hangzik a taps a nézőtérrel. Aztán visszatértünk a Hungiba ebédelni. Mellette ültém. Elmonda, hogy a felesége nem egészséges, így a délutáni séta elmarad, de mi ketten sétálhatunk. Gondoltam egy merészet, mondom: „Megmutatom most Önnek Európa egyetlen cigányszobrát!”

– Nem tévedés ez? – kérdezte.

– Nem. Most csak arra kérem, hogy várjon meg itt, jövök mindjárt.

Elmentem a színházzal szemben lévő virágüzletbe, és vettem egy babérkoszorút, piros-fehér-zöld szalagot köttem rá.

Dankó Pista szobra akkoriban a Tisza-parton állt, a Vár szomszédságában. Mascagni körbejárta és megcsodálta a szobrot, majd kérésre megkoszorúzta. A cigánymuzsikusról azonban akkor még nem tudott semmit. Viszont este a Hágiban, a polgármester vacsorát adott a tiszteletére. Szóltam a primásnak, hogy játssza el Dankó leghíresebb nótáit.

HERSCHWİN-TÁNCZENÉKAR (1958) SZEGEDI ZENÉSZÉKBŐL

– Ez csodálatos, nagyszerű, briliáns – mondogatta a Mester. Most már értem, hogy miért állítottak szobrot neki. A prímást gazdagon megjutalmazta, de mire az esemény végére értünk már zsúfolt volt a Hági. Még a székeken is álltak. Mindenki látni akarta a Parasztbecsület szerzőjét. A prímás pedig két-három méterre Mascagnitól halkan játszott és énekelt a legszebb Dankó-nótákat. Olyan csönd támadt, mint a templomban.”

A délután sem múlt el nyomtalanul. Legalább is sztory nélkül a Hungáriában. Ez is hozzátartozik a nap legendájához.

–Nincs önök között egy játékos, aki játszana egy biliárdpartit? – ágalt egy férfi, afféle ügynök kinézetű az üres Hungáriában. Kint legalább 32 fok meleg volt. Bent néhány férfi kávézgatott, nem messze a biliárdasztaltól. A terem közepén levő művészasztalnál jeles vendég beszélgetett a város polgármesterével, néhány újságíró társaságában. A vendég Pietre Mascagni volt, aki saját műve bemutatójára érkezett a Tisza-parti metropoliszba.

– Nézze, uram, olyan meleg van, hogy ilyenkor nem szívesen játszom – mondta egy középkorú férfi a biliárdasztal közül üldögélők közül.

A férfi emelt hangon ráduplázott: – Én játszom önnel tízfilléres alapon is.

– Szó sem lehet róla, ebben a hőségben! Erre már a művészasztalnál is fölfigyeltek, és az egyik újságíró Mascagnihoz fordult. Mascagni erre fölállt és a biliárdasztalhoz sétált.

– Bitte, spielen Sie! – kérte a középkorú, miután bemutatkozott neki. A játékos örömmel szorította meg a világhírű Mester kezét, majd ráállt a játékra. Abban megegyeztek, hogy tízfilléres alapon játszanak. De csak egy, háromszázas parit! A háromszáz-as pariban, aki ahány karambolla visszamarad, az kifizeti a különbséget.

A kezdés jogára szabályok értelmében rálöktek.

Akinek a golyója közelebb áll meg a falhoz, az kezd a játékot. Ez a szegedi játékosnak sikerült, aki amerikázással megcsinálta a parit!

– Szeretnék még egy parit játszani – mondta a hoppon maradt partner. Csakhogy Laczkó József akkor már szétcsavarta a dákóját. Mascagni pedig olaszos temperamentummal ölelgette, miközben hangosan bravózott. Az idegen 30 pengőt fizetett és Laczkó sohasem tudta meg, hogy egyáltalán tudott-e biliárdozni?!

A másnapi újság beszámolt a szenzációról...

Hadd toldjam meg ezt a történetet még egy mások történettel is. Az pedig huszonöt évvel később történt – ugyancsak a Hungáriában.

– Mindenki hagyja el azonnal a Hungáriát! – hangzott el a fölszólítás 1960 áprilisának első vasárnapján. A belügyi szolgálat emberei tüzetesen átvizsgálták az éttermet és lezárták a bejáratokat. Vasárnap délelőtt 11 óra lehetett. Már javában biliárdoztak az egyetlen asztalon. A Dózsa György utcai főbejárat elé pedig autóbuszok gördültek. Megérkezett a Mojszejev együttes, amely két előadást is tart két nap múlva a Szegedi Nemzeti Színházban. A játékosok morogtak, és sietve szedelőzködtek. A golyók még ott voltak az asztalon. Ám akkor Igor Mojszejevvel az élén már tódult is befelé az együttes. Mojszejev egyenesen a biliárdasztal felé lépkedett, mi pedig nagyapámmal készültünk elhagyni a termet. Mojszejev akkor németül megkérte az akkor nyolcvanhárom éves játékost, hogy mutasson valamit. Sietve odasúgtam neki, hadd maradhassak én is. A biztonsági emberek meghallották nagyapám kérését, aki Mojszejevhez fordult. Aztán már csak annyit hallottam: A „gyerek” is maradhat! (Igaz, hogy huszonhét éves tanár voltam éppen akkor!)

Az együttes tagjai körülállták az asztalt, de álltak az emeletre vezető képcsőn és a rózsaszinterem kívá-

BAKOS GÉZA ZENESZERZŐ 1965-BEN

gott ablakában is könyököltek. Mit Mondjak! Telt ház volt, micsoda telt ház, te jó Isten. Ismertem annyira az „Öregemet”, hogy akkor volt elemében, ha nézték. Akár a színészek! Most aztán kedvére brillírozhatott!

Először a művészlökésekből mutatott be néhányat. Ez sokáig eltartott, mivel szinte mindegyiket meg kellett ismételnie. Persze előbb mindig elmagyarázta, hogy mi fog történni. Mojszejev és a tolmács pedig fordította. Egyet példaként a sok közül. Az asztal sarkában levő fehér golyó nekiszalad a másik sarokban levő fehérnek, és onnét bog-nizva átsiet az asztal másik sarkában levő piros golyóhoz! Lökés lökést követett. A hangulat emelkedett. Bravózás, taps váltotta egymást. Majd következett az amerikai sorozatjáték bemutatása. A Mester kétszer körbevezette a golyókat az asztalon. Majd megköszönte a nézők türelmét. A nézők 238-as sorozatot számoltak, amikor abbahagyta, de csak azért, mert nagyon eljárt az idő. Az ünneplés tovább folytatódott. Mojszejev akkor hozzálépett, levette a zakójáról a jelvényét és nagyapám mellé-re tűzte nagy taps közepette. „Ön mától az együttes tiszteletbeli tagja!” – mondta és megölelték egymást.

Másnap városszerte beszéltek, hogy az öreg Laczkó magas szovjet kitüntetésben részesült.

A biliárdjátékhoz három dolog tartozik, úgymint az asztal, valamint a dákó a golyókkal és a kréta. Nos, kréta abban az időben nem volt kapható Magyarországon, hacsak nem valami kékkő, ami minden másra jó volt, csak arra nem, hogy a dákó bőr végét megkrétázza vele az ember. Egyszerűen lehullott róla a csúszást meggátoló por. Az igazi biliárdkrétát az USA-ban gyártották, csakhát

Amerika messze volt...

Amikor a Vasas Újvidékre utazott a Vásár Városok Kupájának egyik döntőjére, megálltak Szegeden a játékosok és másnap innen folytatták útjukat Novi Sadra. Mi sem természetesebb, hogy a biliárdasztal körül álldogált az egész csapat, amíg nagyapám, Laczkó József játszott. Minden lökés után suttagtak a játékosok, akiket a labda éppen úgy vonzott, mint a biliárdgolyó.

Ilyen mondatokat hallottam: „Tud az Öreg!” „Ez fantasztikus!” „Ugyan hány éves lehet?”

Figyelmeztettem nagyapámat, hogy a Vasas játékosai figyelik. Olyanok, mint Szilágyi I. Szilágyi II. Csordás Lajos...

A játékosok sorra bemutatkoztak „Lajoskám! – mondta nagyapám –, áldja meg az isten magukat, hozzanak már egy doboz biliárdkrétát Újvidékről. Ha lehet amerikait!”

A csapat másnap elutazott és két nappal később amikor megállt a Vasas busza a Dózsa György utcai bejárat előtt, Csordás Lajos jött be az élen. Úgy hozta tenyerén a doboz krétát, mintha a megnyert kupával büszkélkedne. Én meg figyelmeztettem nagyapámat: „Itt a Vasas” Itt a Vasas!”...

Egy másik történet is idekíváncozik. A Forradalom leverése utáni napokban 10-15 ember toporgott a Hungária Stefániára néző ablakánál. Az arra sétáló „karhatalom” fölszólította az embereket, hogy távozzanak. „Ne csoportosuljanak!” aztán a rendőr is benézett az étterembe, ahol az ősz Mester játszott. Ő is ottragadt. Várta, vajon mikor hagyja abba az öreg úr az amerikai sorozatot. „Ugyan hány éves lehet ez az ember? – kérdezte valaki az álldogálók közül.

–Hetvenkilenc, válaszoltam önkéntelenül.

– Honnan tudja?

– Onnan, hogy a nagyapám!

Hogy kik nézték még játék közben Laczkót? Azok a helyi futballista nagyságok, akik maguk is válogatott labdarúgók voltak. Név szerint Kalmár György, Nagy Antal, Harangozó Sándor.

Csupaszív emberek voltak. Élvezték a fehér golyók futását az asztalon, ahogy valamikor a labdát a zöld gyepen. Történetek történeteket követtek, de Laczkóhoz mindenkinek volt egy jó szava, kiváltképpen Kalmár Márton szobrászművész édesapja, Kalmár Gyuri bácsi kedvelte az Öreget. Kalmár a francia bajnokságban is játszott, a többiek, Ludas, Emerling, Harangozó, Nagy csak az NB I-ben. Azonban megkeserítették a nagy csapatok életét. Sokszor tették „taccsra” a Fradit, az MTK-t, az Újpestet!

„Arra emlékeztek-e – kezdi Nagy Anti -, amikor majdnem agyonvertük Harangozó Sanyit?! Ő rúgta a tizenegyest a Nagyvárad kapusának, Vécseynek. Szakadt az eső. A labda meg megállta a gólvonalon a sárban. Az egész csapat megindult, futott, hogy

agyonverjük! Sanyi futott, menekült mint a nyúl. A közönség el nem tudta képzelni, hogy mi történik a pályán!”

Nyolcvannyolc éves korában hunyt el nagyapám, szinte az utolsó pillanatig biliárdozott. Mindig arról beszélt, hogy a biliárdnak köszönhetette egészségét, hiszen többször is körbегyalogolta a földet az asztal körül. Tudta, hogy sokáig beszélnek még majd róla, amikor ő már rég nem él.

Ezt teszem most én is...

Rákosi Jenő a Karamboljáték kezükönyve elé a következőket írta – 1895-ben -, az Előszóban”A karamboljáték a magasabb geometriai rajzolás guruló golyóval, az elmék kedves játéka. Gimnasztikája a szellemnek, de nem kevésbé fontos gimnasztikája a testnek. Egy pár órai biliárdozás naponként a gerincet jobban megigazítja, mint ugyannyi fekvés kemény deszkaágyon. Ugyanis az egész test dolgozik: hajlong, nyújtózkodik, gyakorolja az egyensúlyt minden állásban fejleszti az egész testét, és betetőzi a dolgot, hogy mind ez játszva, szórakozva történik.”

TÖRÖKTURBÁN ÉS GARIBALDI

Egy kávéház a pincérek nélkül semmit sem ér, de olyan pincérekkel sem sokat, akiknek a vendég semmit sem számít. A Hungáriában mindig és mindenkor rend és béke honolt. Ritkán hallottam a pincéreket, a pincérnőket zsörtölődni. Mindenkor tették a dolgukat. Tízezer kilométereket gyalogoltak abban az óriási csarnokban, amit egykor Hungáriának nevezetek. És akkor még nem szóltam arról, hogy mennyit álldogáltak benne!

Az üzletvezetők nemcsak a rendre figyeltek, hanem az udvarias kiszolgálásra is. Valójában ők mutattak példát, hogy miképpen kell bánni a vendéggel.

Sárdi Miklós, Kovács Gyula, Túri Imre, Balikó Béla, a későbbi igazgató – sokszor elegánsabbak voltak, és kulturáltabbak, mint a vendégek. De hát ez megesik máshol is.

Velük és néhány pincérrel, mint „őslakos biliárdjá-

SZIGETVÁRI JÓZSEF A DOBOS

VERESS LÁSZLÓ A ZONGORÁNÁL

tékos, vagy mint szövegíró, író, újságíró meghitt kapcsolatban voltam, hiszen ők hozták az asztalomhoz a feketét. A hatvanas-hetvenes években napi nyolc-tíz feketét is fogyasztottam, kiváltképpen írás közben.

Szívesen emlékszem a következő udvarias pincérekre, éppen személyes kapcsolataink révén: Kiss Ferenc, Makai Miklós, Kovács Gyula, Ónodi Erzsébet, Kálmán Erzsébet, Szigetfalvy József, Schlier György, Szücs Ferenc, Simon Mihály, Bencsik István, Keresztes György, Ludvig Imréné, Ludvig Imre.

Mielőtt a Hungária bezárt, arra kértem Szigetfalvy Józsefet, hogy sorolja föl nekem azokat a pincérek, szakácsokat, alkalmi kiszolgálókat, akiknek közük volt a Hungáriához. A névsor egyben őrizze munkájuk megérdemelt elismerését is: Bárány András, Nagy István főszakács, Borbély István, Buda István, Bódi Géza, Ónodi Pál, Tóth István, Csóka János, Gyuris Gyula, Szabó Lajos, Czákó Lajos, Berki Béla, Varga Lajos, Libácsi Rezső, Tóth László, Valter Pál, Döme Ferenc, Harcsás Pál, Mészáros Tamás, Balogh János, ifj. Tóth István, Erdei Antal, Pósz Károly, Hargittai József, Szeles Mihály, Csuvár József, Lantos József.

A kimaradt Nevektől elnézést kér a szerző!

A művészasztal a terem közepén volt található. Legalább tizenkét ember számára jelentett állandó „menedéket” étkezést, ebéd utáni feketézést...

Az asztalnak állandó vendégei voltak a szegedi színészek és vendégeik, valamint koncertek után a Városban föllépő művészek, akiket az Országos Filharmónia, az Országos Rendező Iroda, vagy Kulturkapcsolatok Intézete küldött Szegedre. Ilyenkor – késő este, mondjuk 11 óra körül – akár ketten-hárman is üldögeelhettünk a művészasztalnál. Oda vendég ritkán merészkedett!

Színészek egész sorával, népes táborával találkoztam az Asztalnál. Ebédelni – próbák után – két óra után tíz perccel ugyanis a Hungáriába jártak. Név szerint Domján Edit, Kaló Flórián, Káldor Jenő, György László, Tóth Böske és még sokan, sokan mások a hírességek közül, akik azután Budapestre távoztak!

1952. augusztus 16-án, szombaton este 20 órakor Verdi-estet rendeztünk az újszegedi szabadtérin. (Ez volt akkor a Város szabadtérije, az igazira csak 1959 július 25-én, a Hunyadi László bemutatásával került sor.) Az Állami Operaház művészei léptek föl: Czánik Zsófia, Palánkay Klára, Laczkó István, a zenekart Fejér György vezényelte nagy sikerrel. Ugyanakkor Szegedre érkezett a Budapesti Honvéd Labdarúgó csapata, hogy vasárnap a Szegedi Honvéddal játszon. A csapat összeállítása következő volt. Honvéd: Grosics- Rákóczi. Lóránt, Bányai – Bozsik, Városi – Budai II, Kocsis, Budai I, Puskás, Babolcsai.

Történt pedig, hogy amikor Újszegeden befejeződött a koncert a művészekkel a Hungáriába jöttünk vacsorázni. Szombatonként a Hungária zsúfolt volt, csupán a művészasztal volt fönttartva a

művészek számára. Akkor érkezhettek a Bp. Honvéd focistái is, az esti séta után, akik a művészasztallal szembeni nagy asztalhoz telepedtek. A művészasztalnál heten, a másiknál legalább 15-en ültek. A lényeg az, hogy Puskásnak nem jutott hely. A főpincér a kirendeltség vezetőjéhez fordult, megkérdezte, megengedik-e a művészek, hogy Öcsi az asztalnál foglaljon helyet.

Megengedték! Hogy miről folyt a beszélgetés, az ma már rejtély. Puskás azonban eléggé járatosnak bizonyult a zene, a turizmus, a politikai viszonyok terén. Egyre-másra jöttek a vendégek aláírásért Öcsihez, aki készségesnek bizonyult. Gondoltam egyet, elétettem a Filharmónia vendégkönyvét. Öcsi aláírta! Soha életemben nem beszélgettem vele többé. Különben másnap a Bp.Honvéd 8-2 arányban verte a szegedi csapatot. Puskás egy gólt lőtt.

Azért, ha lesz (!) följújítt, újra megnyíló Hungária, kiírhatnánk: Itt ült PUSKÁS FERENC! Arany „réztábla” a falon!

Puskással kapcsolatban jut eszembe, hogy volt olyan, amit még Puskás sem tudott.

– Hát volt olyan? – kérdezhetné az Olvasó.

Volt bizony. Ha leírom, a szegedi sportbarátok bizonyára rábólintanak. Csak egy kicsit előbből kezdem. A Háború után olyan futballélet volt Szegeden, hogy csak bámult mindenki. Igaz, akkor még a siker fényében sütkéreztek a futballisták. Az utánpótlás pedig a grundokon, a tereken nevelődött...

Ismertem a Tisza labdarúgócsapatából (a későbbi SZVESE-ből) Bakost, akinek nem számított a sorfal, a labdát mindig felső sarokba csavarta. Ezen kívül még tudott valamit, de ezt a „számot” nem a pályán adta elő, hanem a Hágiban, mivel oda volt honos, ez persze nem zárta ki, hogy a Hungáriát ne látogatta volna.

Szóval. Ha jókedve volt, vagy ha fogadott valakivel, földobott egy pénzérmét és oxforddal (oxival) a magasba sarkallta, majd a visszahulló pénzt a zakó felső zsebébe „rejtette”. Minden fogadást megnyert. A közönség csak bámult. Aki meg vesztett, az fizetett, legtöbbször egy liter bort!

Aztán egyszer csak a Hungária igazgatója, aki akkor már Balikó Béla volt, rájött arra, hogy csábítsuk vissza a vendégeket különleges vacsorákkal. Az új kezdeményezésnek magam is vendége és újságírója voltam. Az interjú a Csongrád megyei Hírlapban jelent meg 1973 decemberében. A konyhafőnökkel, az étterem kitűnő szakácsával beszélgettem.

„Aki az elmúlt hét péntek este beléptek a Hungária éttermébe, megdöbbenve látták az az előkelő terítést, amely a vendégeket várta. Fehér, sárga, piros abroszok, a poharakban pedig ellenkező színű szalvéták. Étél-különlegességeket és különleges ízeket hirdetett erre az alkalomra a nyomtatott étlapkártya.

Szücs Ferenc üzletvezető, Balikó Béla igazgató, Nagy István az étterem főszakácsa ötlete nyomán

DR. LÉVAY ENDRE A ZONGORÁNÁL

új kezdeményezésnek lehettünk részesei. A vállalat rendezett már eddig vadvacsorát, magyaros és bácskai ételekből disznótorost, de régi ételekből még egyetlen alkalommal sem tartott kóstolót.

– Milyen ételek szerepelnek ma este az étlapkártyán?

– Törökturbán, Garibaldi, töltött papszelet, őzcomb erdészmódra, borjúszelet spanyolmódra, kolozsvári húsosbéles – válaszol kérdésekre Nagy István, aki az ételek receptjét megszerezte és el is készítette. Ő különben öt évet már eltöltött a Tisza Szállóban, mint szakács, öt éve pedig a Hungária konyháját vezeti. Tizennyolc ember tartozik a fiatalember keze alá.

– Az ötlet, úgy tudom, bevált. De honnan vették a recepteket?

– Ifj. Lele József, a múzeum munkatársa bocsátotta rendelkezésünkre azt a 150 éves szakácskönyvet – mondja Szücs Ferenc –, amelyben ezek a fejedelmi ételek pontos receptjei megtalálhatók.

– Elmondaná a töröktubán receptjét?

– Az étlapra fölvelt ételek receptjei nem titkosak – mondja Nagy István. A törökturbánhoz például füstölt marhanyelv kell, amelyet pirított rizsszel töltök meg, összetekerek és fehér borban párolom. Koretként íros, vajas tésztából készült félholdakkal díszítem.

– És az árak?

– Az árak semmivel sem magasabbak a szokásos ételek áránál. A törökturbán például 22 forintba kerül, az őzcomb pedig 26 forintért adjuk.

– Mi a régi konyha jellemzője?

– A régi konyha ízeit – mondja a főszakács – nem lehet egy napon említeni a mai konyhával. A régi konyha jellemzője a tejföl és a vaj, valamint a gyenge fűszerezés. Az étkezés akkoriban könnyebb volt. A mai konyha a zsíros, nehéz ételekre specializálja magát.

– Milyen ház volt a mai estén?

– A várakozáson felül jól sikerült a különleges ételek bemutatója – mondja Szücs Ferenc. Azok is eljöttek, akik valamikor rendszeres látogatói voltak a Hungária Étteremnek. Sok elmaradt vendégünkkel találkozhattunk újra. Azt terveztük, hogy január közepén megismételjük ezt az estét és a már megtanult, könnyen előállítható ételeket föl vesszük az étlapra, hogy ne csak ilyen ritka alkalomkor, hanem hétközben is megrendelhessék a vendégek.

1968. június 14-én megalakult a Szegedi Művészkлуб a Sajtóházban. A helyi alkotóknak biztosított kiállítási lehetőséget, de várta a vásárhelyieket is, valamint azokat a fővárosi kritikusokat, akik a korszerű festészet elkötelezett hívei voltak. Az estek havonta egyszer a tárlatok bemutatásával és beszélgetésekkel kezdődtek. Este hétkor még javában dolgoztak az újságírók, a Délmagyarország és a Csongrád Megyei Hírlap munkatársai a földszinti klubban azonban már zajlott a művészkлуб rendezvénye. Többnyire 9 és fél tíz felé fejeződött be az összejevetel, amelyen gyakorta ott ült a Város polgármestere, Papp Gyula is. Aztán a társaság nagytábora, zömében képzőművészek, fölkerekedett és átsétált a Hungáriába, és a

Stefániára néző nagy asztalnál vacsorát rendelt. A „vacsora” egy nagyadag sültkrumpliból és számtalan pohár vörös borból állt. Az akkori alkotó közül meg kell említenem Kováts Margit, Szücs Árpád, Zombori László, Dér István, Veres Mihály, Erdélyi Mihály, Fontos Sándor, Kalmár Márton, Tandi Lajos nevét. Ezek a „vacsorák” éjfélig, záróráig tartottak. Ennek immár több mint negyven éve, és még mindig zárva a Stefánia felőli ajtó!

SHAKESPEARE A KIS HUNGIBAN

A Kis Hungiba eljutni valóságos megpróbáltatás volt. A napszak függvénye. Ha délelőtt tértél be az este bárként üzemelő „intézménybe”, akkor egyes út vezetett az Arany János utca felől a „mélybe”. Ha azonban az étterem felől közelítetted meg éjtélkor, akkor valóságos labirintusba kerültél. Először ugyanis a ruhatár mellett el/átmentél a konyha melletti folyósón. A portán kerestél egy kisajtót, amin tovább araszoltál, miután magad mögött hagytad a bordó függönyt, ami a mellék-helyiséget rejtette, aztán hirtelen egy terembe értél. Veled szemben egy utcai bejárat. Jobbról a vadászterem, balról két lépcső a mélybe, jobb kezedenél a zongora, beljebb pedig a neonfényben úszó bár, a pulttal és a páholsorral, vagyis három asztallal. Ám oda is két lépcső vezetett föl.

A betétes kisasztalokon üveglap, az asztalok körül székek, egyedül az előtérbe, közvetlenül a bejárat mellett volt található két fotel. No, ott ültem én, a zongorista pedig a bolthajtás mögött játszott a számaimat, na meg Horváth Jenő, Fényes Szabolcs, Breitner János, Eisemann Mihály, Malcsiner Béla és mások számait.

Betérni két ajtón lehetett. A Dózsa György és az Arany János utca felőli sarki lépcsődkön át, vagy az árkádok alatt. Zónázó volt ezekben a reggeli-délelőtti órákban a Kis Hungi funkciója. Megemlétek egy-két „csemeget”, amiért érdemes volt itt sört, nagyfröccsöt fogyasztani. A rántott borjúláb 11,20 forintba került, a vesevelő 6,80 Ft, a pirított más 4,50Ft volt. Itt aztán mindenki ismert mindenkit. Ki mindenkit? Először is a pincéreket. Kovács Gyula, Schlier Gyula bácsi, Szigetfalvi József, Kiss Ferenc, Bencsik István Simon Mihály „ránézésre” is tudták, hogy mit rendel a kedves vendég. És jöttek a vendégek. Színészek, újságírók, fuvarosok, kereskedők és azok is, akik sokáig kimaradtak éjszaka.

„Im nagyságos király, Burgund és Frankhon fejedelmei! Jó reggelt, urak!”

A két fuvaros kocsis csak állta a Kis Hungária boltíves bejárójában, miközben Pagonyi Noni, a szegedi színház kiválósága Shakespere-t idézte a betérőknek. Ritkán látni olyan megilletődött arcokat, mint az alkalmi próba alatt. A pillanatnyi zavarodottságot azonban föloldja a rendelés.

– Józsikám! Hozzál nekünk hat nagyfröccsöt! Mondja az egyik fuvaros, aki csak legyintett a színész játékára. Míg a másik megkérdezte Szigetfalvi

Amikor 1970. január 6-án Amrigo Tot szobrászművész Szegeden járt, telt ház várta a művészkлубban. Mit mondjak, még az asztalokon is álltak, hogy láthassák a Mestert. Azt kérdeztem tőle, mit kér inni? „Tejet, egy pohár tejet!” A Sajtóházban minden volt, csak tej nem. Feleségem, Katona Judit gondolt egyet és átszaladt a Hungáriába és hozott egy pohár tejet!

Józsefet: - Mi az isten van itt ma reggel?

Mire Józsi csöndre inti a hangoskodókat: - Próbál a művész úr. Pénteken premierje lesz...

A Kis Hungi-délelőtti valódi kocsmá volt: újságírók, fuvarosok, csellengő polgárok egyaránt „beestek” ide. (Kiváltképpen aki először lépett a helyiségbe, hiszen 2+2 lépcső vezetett a mélybe.) Az üveglapokon Szeged nevezetességei színesben. De még ennél is fontosabb volt, hogy az ital milyen olcsón került a vendégek asztalára...

– Adj a lónak zabot! – mondja az egyik fuvaros, miközben a hatvanas évek végén a kilincsre teszem a kezemet.

– Miért, mi van? – kérdezi a másik.

– Mi volna, játszik a színész! Megdöglünk szomszám mire befejezi!

Akkor aztán leültem, és megírtam az egészét.

Olvasópróba

Egyik mondja

Nem bolond ez?

Másik mondja

Hat nagyfröccsöt

Színész mondja

Im nagyságok király

Burgund és Frankhon fejedelmei

Jó reggelt urak

kint abrokoztak a fuvaros lovak bent zajlott az élet akár a Globe-színpadán se direktor se kritikus különben is itt vadászati tilalom volt a művészekre elefántcsont-toronyban a főmaestro a cethal hasában a díjosztó bizottság csupán a pacalok gőzölögtek a neonfényben transit universe grand provincial Kis Hungária

gyerünk most már

egyik mondja

másik mondja

csak fizetnének

színész mondja

mylord én büntelen vagyok

legyünk egymáshoz irgalommal

halljak felőletek nemsokára

most dologra

Amikor aztán leszállt az éj, és helyére ült a zongorista mondjuk Lévy Bandi, vagy Veress László, vagy Arany János...

A Kis Hungária este már mint a Bár, külön életet élt: előbb a virágárosok érkeztek meg, majd a mandulaárosok, amikor pedig a Bár fölklöztött az

emeletre, a kártyások egykori szobájába, akkor lehetett a főpincérnél nyakkendő is „bérelni”, hogy az ember résztvehessen az éjszakai életben. Sokszor adódott úgy, hogy a „Virágos” csak bejött, aztán elfogyott az összes rózsá! Hátha valaki, mint mondjuk én, 30 szálát kér, gyorsan fogy az „árú”. 1952. április 7-én Szegeden vendégszerepelt Aubrey Pankey néger baritonista. Ám az énekes már szombaton Szegeden volt és elhatározta, hogy megnézi az éjszakai életet. Akkoriban nem volt szokásos, hogy néger sétáljanak Szegeden, na meg az étteremben, késő éjszaka pedig a Bárban. A lényeg az, hogy összeakadtam Vele úgy éjfél után, és együtt ittunk néhány konyakot. Ott derült ki, hogy vasárnap hozzánk hivatalos ebédre. Mutatta a papírt, amit még a Filmharmóniába írtak föl neki. Angolul eldiskurálgattunk, aztán szépen búcsút vettünk egymástól. A meglepetés délelőtt ért otthon, amikor is a bejárónő fölvisított a lépcsőházban: „Nagyságos Asszony! Tessék gyorsan jönni, egy néger áll a kapuban!”

A Hungária és az éjszakai Bár vendégei eltekintve néhány esettől, mindig jól öltözöttek voltak. A nők mindig fölülmúlták önmagukat! A szegedi lányok, a szegedi nők szépsége vetekszik a világ bármely országának szépeivel! Nem a mostani, divatban gazdag európai öltözködésre gondolok, hanem az ötvenes évek igen nehéz körülményeire. Ám a nyakkendő és a fehér zsebkendő már a belépéskor meghatározta, hogy ki honnan „érkezett”, ugyanígy volt ez a hölgyeknél is, akik túsarkúban, feszes szoknyákban, éppenséggel minikben villogtak a táncparketten vagy az asztaloknál. Volt a Hungáriának egyféle „divatbemutató” jellege is, noha kevés igazi divatbemutatót rendeztek az étteremben. Alkalmanként, talán nyaranként egyet.

A frizurák pedig hajkülönlegességei fodrászversenyeken dőltek el, Budapesten és Szegeden is. Az esti bárlátogatás együtt járt az álmélkodással, és a „csöndesebb” táncgyakorlással. Egyszál zongora még nem csinált „nyarat”, de azért játszott a éppen aktuális, nagy amerikai számokat.

Ha valaki, hát Ő aztán szinte mindent tud a Kis Hungária éjszakai életéről. Szinte mindent, hiszen évekig zongorázott a Bárban. Az ötvenes évek elején pedig a Tereferében, a Kalákában és a híres/hírhedt Jégkunyhóban is. Ha valaki, Ő aztán tudja, hogy mit jelent hajnali négyig játszani, majd átöltözni és az orvosi fakultáson summa cum laude minősítéssel orvos diplomát szerezni.

Hogy ki Ő: Dr. Veress László címzetes egyetemi tanár. Egyébként az egyik legjobb dzsessz-zongorista, akivel most az emlékek szálát bogyozzuk.

– Fodor Ferivel, „Lifóval”, akivel együtt jártam a Baross Gimnáziumba, egyszer betévedtünk a Tereferébe. A Terefere a színházzal átellenben volt. Lehetünk olyan 16 évesek. Megláttuk a sarokban pihenő hangszereket, megkérdeztük a tulajt, játszhatnánk-e egyet? Megengedte. Amikor végeztünk, arra kért kettőnket, hogy máskor is zenél-

jünk, ha kedvünk tartja, mert a vendégek nagyon élvezték a műsort.

Azt már én fűzöm hozzá, hogy mind a ketten a Konzervatórium növendékei voltak. Veress Baranyi Jánosnál tanult zongorázni, Belle Ferencnél pedig hegedült.

– Innen számítom „zenés pályafutásomat”! – mondja a zongorista. A komolyzene mindig fontos volt számomra. Az Országos Filharmónia vezetője többször alkalmazott, mint zongorakísérőt ifjúsági koncerteken. Kísértem Moldován Stefániát, és azokat, akik operaáriákat énekeltek az ismeretterjesztő koncerteken.

– De könnyűzenéről sem feledkeztl meg?

– Hárman – Fodor Feri, Farle Lajos, meg én – megalkotottuk a Fantasy Együttest. Óriási sikerünk volt. Szinte a város minden báli eseményén, mi játszottunk. De megtettük ezt a környező városokban is. Ha kellett a Hungáriában zongoráztam, aztán egyszer csak „ottmaradtam”. Hogy mikor? Másodéves, medikus voltam akkor. Afféle „váltó-zongorista” volta, míg a zongorista Maczkó Laci szabadságon volt. Úgynevezett repülőzenész, akik általában helyettesíteni szoktak. Jószívvvel emlékszem Kiszin Miklósról, aki annak idején fölkarolt bennünket, mint csóró diákokat...

Juhász Endre, Lang Elemér zongorázott a Bárban, de volt idő, hogy nem volt zongorista. Akkor én a Hungáriából étkerültem oda. 1953-ban, ha jól emlékszem. Gyönyörű idők voltak! Kitűnő közönségünk volt. Antalffy György, Bódis Lajos, Lehoczky Zsuzsa, Kovács János és mások.

Szeged elitjével ismerkedtem ott. Persze volt dizőz is: Bölcskey Zsuzsa, Doór Éva, Kádár Eta színművésznő is föllépett néha. 1955-ben muzsikáltam ott utoljára.

Keméndit a Jégkunyhóban kísértem, amikor már a Bárból eltávoztam, de ez már egy másik történet...

– Mik voltak a divatos italok?

– A White Lady, a konyak és a rum. A rumos-feke-te vitte a prímet, meg a pezsgő!

– Történetek?

– Hát egy egészen zseniális szegedi figurát hadd említsek: báró Bíró Béla. Ő rendszerint az ifjúsági bálokon jelent meg. Ijesztő figura volt, ijesztő és szangvinikus, megszállott. Elkérte a zongorát és örület, hogy mit művelt! Kitűnően zongorázott! Komplet örület, amit csinált! Húzta végig az ujját a billentyűkön és kuppantott a szájával, és több hangon énekelt. Akik nézték halálra röhögtek magukat, mert ilyen attrakciót még nem láttak soha!

Énekesnőkre terelődik a szó. Rácz Vali, Zsolnay Hédi, Vadas Zsuzsa, Karády Katalin, akik olyan csillagok voltak, hogy ma is emlékeznek rájuk. Veress Laci ekkor a zongorához ül és megszólaltatja a Gypsyt: Egy cigánykaraván, kocsiján ült egy lány és jóvolt...

Tán csak nem azt, hogy kinyit egyszer a Hungária?

Polner Zoltán

80 éves az első néprajzi tanszék

AZ ETNOGRÁFIÁTÓL A KULTURÁLIS ANTROPOLÓGIÁIG

A NÉPRAJZ
SZEGEDI
MŰHELYE

1929. augusztus 30-án „az egyetemen újonnan rendszeresített ethnográfiai tanszékre” Klebelsberg Kuno kultuszminiszter nyilvános, rendes tanárrá nevezte ki Solymossy Sándor folklórtudóst. Kinevezésével a szegedi egyetemen létesült az első néprajzi tanszék.

Az évfordulón érdemes visszatekintnünk a hazai néprajztudomány egykori helyzetére és a néprajzi oktatás kezdeteire.

A 20. század első évtizedeiben a néprajz fiatal tudományág Magyarországon. Intézményei, szervezeti keretei a 19. század utolsó harmadában létesültek: a Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztálya (a mai Néprajzi Múzeum) 1872-ben, a Magyarországi Néprajzi Társaságot 1889-ben alapították, 1890-től jelent meg a Társaság folyóirata: az Ethnographia. A vidéki múzeumok néprajzi gyűjteményeit jórészt a századforduló után hívták életre.

Főiskolai szintű előadásokat legelőször a népdalokat és –mondákat gyűjtő Erdélyi János tartott az 1860-as években, a sárospataki református kollégiumban. A pesti egyetemen utóbb az irodalomtörténész Toldy Ferenc és Gyulai Pál hirdetett folklór tárgyú kurzusokat, a földrajzi tanszéken pedig 1873-tól Hunfalvy János adott elő a világ népeiről „Egyetemes néprajz – ethnographia” címmel. A kolozsvári egyetemen az 1897-98. tanévtől 1918-ig Herrmann Antal tartott rendszeresen előadásokat, aki a néprajz tárgyköréből az országban elsőként lett egyetemi magántanár. Herrmann a Magyar Néprajzi Társaság egyik kezdeményezője, az első magyarországi néprajzi folyóirat (Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn) alapítója és szerkesztője volt. Kolozsvárt negyven félévben hirdetett előadásokat, legtöbb alkalommal a cigányok néprajzáról, de számos szemeszterben foglalkozott Erdély népeinek: székelyeknek, örményeknek, a szászoknak kultúrájával, a magyarországi németek néprajzával és demográfiájával. A társtudomány iránti nyitottságát és probléma-érzékenységet tanúsítja, hogy 1913-ban „

Etnográfia és szociológia”, 1915-ben „A világháború etnikus következményei hazánkra nézve” címmel hirdetett előadásokat. A hazai cigányság nemzetközileg elismert kutatója volt. Egy alkalommal börtönből szabadult rabnak öltözve vándorcigányokhoz csatlakozott, hónapokig velük élt, hogy közösségükbe illeszkedve megfigyelje életmódjukat. Úgy tudjuk, akkor hagyta ott őket, amikor a cigányvajda meg akarta házasítani. Kolozsvári hallgatói közé tartozott a 20. századi hazai etnográfia több kiváló tudósa: Györffy István, Viski Károly, Szendrey Zsigmond és a szegedi egyetem későbbi munkatársa, Banner János.

A Kolozsvárról kiutasított Ferencz József Tudományegyetem 1921-ben Szegedre költözött, ahol Herrmann Antal címzetes, nyilvános rendkívüli tanári kinevezést kapott. Herrmann szegedi kinevezése nem jelentette önálló tanszék szervezését, csupán annyit, hogy folytathatta Kolozsvárt megszakított oktató munkáját. A hetvenedik évében járó egyetemi tanár a következő előadásokat hirdette meg:

1921/22. tanév I. félév: A hagyomány szociológiai jelentősége

Délmagyarország néprajza

II. félév: Délmagyarország néprajza

Néprajzi múzeumi gyakorlatok

A Délmagyarország néprajzáról tartott előadására 6 hallgató jelentkezett. Megjegyzem, hogy a Bölcsészettudományi Karnak az első tanévben 38 beiratkozott hallgatója volt.

A következő években az alábbi tárgykörökből tartott előadásokat:

1922/23. tanév I. félév: Bevezetés az etnológiába. Heti 2 óra
Folklór és okkultizmus. Heti 1 óra
Erdély néprajza. Heti 1 óra

II. félév: A hagyomány szociológiai jelentősége. Heti 1 óra

Bevezetés az etnológiába. Heti 1 óra

Cigány népköltészet. Heti 1 óra

1923/24. tanév I. félév: Népszociológiai szemelvények.

Heti 2 óra

A cigányok élete, nyelve, költészete és zenéje. Heti 1 óra

Erdély néprajza. Heti 1 óra

II. félév: Folytatta előző félévi kurzusait.

1924/25. tanév I. félév: A cigányok népelete, nyelve, költészet, zenéje. Heti 2 óra

A kincs a néphitben. Heti 1 óra

A néprajz gyakorlati fontossága. Heti 1 óra

II. félév: Bevezetés az etnológiába. Heti 1 óra

A cigányok néprajza. Heti 1 óra

Folklór analógiák. Heti 1 óra.

1925/26. tanév I. félév: Bevezetés az etnológiába. Heti 2 óra

A székelyek. Heti 1 óra

A második félévben előadásait meghirdette, de betegsége miatt nem tudta megtartani. 1926. április 26-án elhunyt.

Herrmann Szegeden is fő témájáról: a cigányok folklórjáról tartott legszívesebben féléves kurzusokat, s emel-

lett figyelmet érdemelnek pszichológiai, szociológiai aspektusú és „A néprajz gyakorlati fontossága, című kollégiumai. Kár, hogy előadásairól följegyzések nem maradtak fenn és azokról tanítványaitól is elég keveset tudunk.

Az 1924/25. tanévben hallgatója volt József Attila, aki mindkét félévben 2-2 előadását vette fel indexébe: az első félévben a cigány-folk-lórt tárgyaló, és a „Kincs a néphitben” című kurzust, a második félévben a „Bevezetés az etnológiába” és „Cigányok néprajza” címűt. Az 1925/26. tanévben hallgatta előadásait az akkor IV. éves tanárjelölt, Bálint Sándor. Ő így emlékezett Herrmann Antalra: „...félva-kon is nagy lelkesedéssel tartotta kevés hallgatójának, közöttük József Attilának a maga rapszodikus előadásait, amelyeket egy hosszú élet gazdag tudományos és történeti tapasztalataival, mindig tanulságos kitéréseivel és anekdotáival is felejtethetetlenül egyénivé tett.”

Herrmann mellett 1922 őszétől Banner János főreáliskolai tanár, a Városi Múzeum díjtalan munkatársa tartott az egyetemen néprajzi előadásokat. 1922 júliusában „Magyarország tárgyi néprajza, kapcsolatban az ország demográfiájával, különös tekintettel az Alföldre és Délmagyarországra” című tárgykörből habilitált, és lett egyetemi magántanár. 1924-ben az Archaeologiai Intézet adjunktusává nevezték ki, de utána is meghirdetett néprajzi kollégiumokat. Előadásainak tárgyköre igen változatos: a halászat, pásztorélet, népi iparok mellett a boszorkányperek néprajzi vonatkozásai, kalendáris szokások, Szeged néprajza és a hazai nemzetiiségek néprajza szerepeltek kurzusain. Herrmann Antal halála után Banner magántanári előadásai szolgálták a néprajzi jelenlétet az egyetem Bölcsészeti, Nyelv- és Történettudományi Karának oktatási szerkezetében.

X

Az 1929 szeptemberétől Szegeden működő Solymossy Sándor (1864-1945) a hazai folklórisztika vezető egyénisége, a Magyar Néprajzi Társaság elnöke, e tudomány szak első számú folyóiratának az Ethnographiának szerkesztője volt. Akkoriban az a szokás járta, hogy az új tanszékvezető professzor székfoglaló előadást tartott. Solymossy 1929 szeptember 20-iki székfoglalójában így fogalmazott:

„...a néptan tanulmányozójának három stádiumban kell otthonosnak kell lennie. Egyik az általános etnológia, amely az egész emberiségnek a népinél is régebb és egyszerűbb életét tárja fel előtte, másik a mai népi réteg ismerete és pedig kettős ágazatban: egyik ág a tárgyi néprajz (szoros értelemben, etnographia), amely a nép készítette és használta eszközöknek, ruházatának, hajlékberendezésének, külső és házi foglalkozásnak módjait és formáit öleli fel; másik ága a folklóre: mindaz, amit a nép szellemileg termel és annak lelki világát alkotja; - e két főstudium mellett a harmadik az általános kultúrtörténelem, amely megmutatja, mi szüremlett alá a felső társas rétegekből a nép közé

Azt hiszem, nem lesz messze az idő, különösen Akadémiánk várható agitációjának hatása alatt, hogy a néptan nálunk is bevonul a középiskolai oktatásba, amivel

HERRMANN ANTAL

Magyar népballadák
Hazai és külföldi összevetések (szeminárium)

1931/32. tanév I. félév: A magyar történelem és néphagyományaink.

A magyar néprajz irodalma
A folklóre-gyűjtés és feldolgozás módszere.

II. félév: Népbabonáink lélektana.
Primitív ének, hegedőseink és a népdal.
Típus-tanulmányok (szeminárium)

1932/33. tanév I. félév: Történelmi népmondáink
A néptudomány alapvonalai
A magyar folklóre-anyag ismételése
II. félév (az előző félévi előadások folytatása)

1933/34. tanév I. félév: A népmese mint folklóre-műfaj
A magyar népdal
Népi eredetű epikumok tárgyalása

II. félév: Általános ethnologia (A szellemi kultúrák őskora)
Dramatikusa népi játékaink
Népballadáink

Előadásaira Ortutay Gyula, aki elsőéves korától (1929) hallgatója volt, így emlékezett: „Eleinte kevesen voltunk hallgatói (...) alig ketten-hárman, a második félévben valamivel többen. De aki egyszer valamelyik Solymossy-kollégiumot felvette, egész egyetemi élete alatt hallgatója maradt. Valósággal külön csoport voltunk a bölcsészeti karon mi néhányan, a Solymossy-szeminárium tagjai (...) Ahogy óráin a törzsi mágikus vadásztáncokról beszélt, táncmaszkok képeit mutatgatta, vagy egy Mátyás-anekdota történeti vonatkozásait fejtegette, lélektani kérdésekről, a Kant előtti esztétika szépség-meghatározásairól beszélt, megéreztünk, s megértettünk valamit a tudomány, ez esetben a néprajz egyetemes igényeiről, ráébredtünk a kutatómunka aszkézisére és erkölcsére.

„Ugyanakkor előadásai és tanulmányai nemcsak a néprajz felé vonzottak: egyszerre mutatták meg a művelődéstörté-

hathatósan közre fog segíteni a két elkülönült nagy nemzetiségnek egybeforrásztásában”.

A frissen kinevezett professzor túl bizakodó volt, évtizedek teltek el, - közben kultúrpolitikai, ideológiai csatározások, viták zajlottak -, amíg a néprajz a honismeret „köntösében” szerephez jutott a középfokú oktatásban, de korántsem általános érvénnyel és a kívánt mértékben.

Solymossy az 1929/30. tanév második félévében három kollégiumot hirdetett heti 6 órában: Bevezetés az általános etnológiába, Magyar népmondatípusok és Dramatikus népjátekaink címmel.

A magyar népköltészet műfajain kívül szívesen foglalkozott az etnológia tárgyköreivel. Jól példázta ezt előadásainak tematikája:

1930/31. tanév I. félév: A művészetek eredete és kialakulása a primitív népeknél.
A primitív népek szellemi élete.

Fejezetek a magyar ethnográfiából.

II. félév: Népművészet

SOLYMOSSY SÁNDOR

net, a verstan, lélektan, metodika, összehasonlító műveltségkutatás szépségeit és izgalmait. Aki hallgatója volt, nem biztos, hogy néprajzi kutató maradt, az azonban bizonyos, hogy kedve támadt a kutatásra." Aligha irhatott ennél szebb elismerést fiatal kutató volt professzoráról. Tanítványai közé tartoztak a Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiumának tagjai: Baróti Dezső, Radnóti Miklós, Tolnai Gábor, Tomori Viola, rajtuk kívül Benkő László, a szegedi főiskola nyelvtudományi tanszékének későbbi tanára, Dömötör Sándor, a szombathelyi múzeum igazgatója, Eckert Irma, a kalocsai himzés érdemes kutatója.

Solymossy az 1930/31. tanévtől vezette be az új tanszék oktatásába a szemináriumokat, mindjárt összehasonlító folklorisztikával. Ezek a szemináriumi órák még az egyetemi régi, mindjobban kivesző tradíciójához híven, valóban a közös munka és a tudományos elmélyülés idejét jelentették – emlékezik Ortutay. Szemináriumi dolgozataink kiválasztásában, vagy akár pústa adatgyűjtésünkben is (mint a tízezrekre menő babonacédulák összeírásának közös munkájában) már az egyéni érdeklődés vezetett, s professzorunk valamennyiünk közül ki akarta hozni a benne rejlő lehetőségeket. Tanára kisugárzó hatásáról írt sorait így fejezte be: „...szegedi éveink két legtermékenyebb szemináriuma volt a néprajzi és az irodalmi”. Az utóbbit Sík Sándor egyetemi tanár vezette.

A kivételezőkor már 65 éves Solymossy Sándor igyekezett gondoskodni a tanszék jövőjéről. 1930. szeptember 1-jén maga mellé vette díjtalan gyakornoknak Bálint Sándort, akit még a budapesti egyetemen tartott magántanári előadásairól ismert. Bálint Sándor 1927-ben szerzett magyar-történelem szakos tanári diplomát, de csak 1931 őszén jutott óraadó álláshoz a Szegei Királyi Katolikus Tanítóképző Intézetben. Solymossy ösztönzésére nyújtotta be magántanári eljárásra bocsátást kérő folyamodványát, és 1934. május 28-án tartotta „A Szegei néprajzkutatás eredményei és feladatai” című habilitációs előadását. A Kar „Az alföldi magyarság néprajza, különös tekintettel Szegei népére” tárgykorban képesítette egyetemi magántanárrá.

Ugyancsak Solymossy habilitálta magántanára 1931 decemberében Cs. Sebestyén Károly polgári iskolai tanárt, a szegedi Városi Múzeum munkatársát magyar tárgyi néprajz témakörből. Sebestyén a középkori templomépítéssel mellett főként népi építészettel és népi bútorrak kutatásával foglalkozott. A magántanári képesítést szerzett Cs. Sebestyén 1932 tavaszán. Bálint Sándor az 1934/35. tan-

Méltóságos Úram!

Négy köztársasági veterán Németországban hivatalos látogatásra
megyett. Ferenc Főnök tudománygyűjtően részt vett az igen
szorgos és megismerőképpen tanúságok között megismerő
ingerek. A látogatásból az a jó hatással az ottani
állottat a köztársasági-karunkban az a megismerő-karunk
Kedvező dithis eseten a tanúságok való megismerésének
természetesen ártalmatlan előfordul.

Miklós és a Miklósiaknak birtokvesztés tisztázata
 értesítési, a majdan birtokviták elsimítására szolgáló törvény
 kimutatásait a közérdekből és a jogszabályok előírásai.

Kiváló nagybátyiával

Nékönyvadás mindenkor lehetővé teszi

Budapest, 1929. máj. 11.

Méssing

D. Mészöly Gedeon egyet. professor úrnak,
Főre. Főprof. Rind. Magyar Bölcsészeti tan-
egyetem elöljáróinak

epidei dékányának

1

(Signed.)

SOLYMOSSY ELFOGADÓ LEVELE

énben kezdte meg egyetemi előadásait. Sebestyén az európai népi lakóházról, Bálint Sándor az Alföld vallási néprajzáról hirdette meg első kurzusát.

Szalmossy Sándor 70. életévét betöltvén, 1934. október 1-jén nyugalomba vonult. A megüresedett tanszékvezető tanári állásra a kultuszminisztérium nem írt ki pályázatot, hanem a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemre Györfly Istvánt, a Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztályának „igazgató-örét” nevezte ki egyetemi tanárnak. Ezzel a budapesti egyetemen létesült az ország második néprajzi tanszéke. Az egyetemi évkönyvek tanúsága szerint a szegedi tanszék nem szűnt meg: az 1934/35. tanévben az un. Néprajzi Intézet vezetője Sík Sándor, az irodalomtörténet professzora volt.

1934 szeptemberétől öt tanéven át Bálint Sándor és Cs. Sebestyén Károly magántanári előadásai biztosították a néprajz oktatásának folyamatoságát az egyetemen. Bálint Sándor, ahogyan kutatásaiban, úgy előadásain is vállalta az Alföld-kutatást, kiváltképp a szegedi táj ismertetését, melyet magántanári folyamodása véleményezésében Solyomossy és Sik Sándor is helyesnek tartott. Emellett az Alföld vallási néprajzáról és a búcsújárásról tartott kurzusokat. Először 1939-ben iktatta előadói programjába Szeged néprajzát, melyel pályája kezdetétől páradan elhivatottsággal foglalkozott. Cs. Sebestyén Károly a magyar-ság és az európai népek parasztháza mellett elődeink honfoglalás előtti mindennapi életéről és primitív népek anyagi műveltségéről tartott előadásokat.

Föltétlenül említtésem érdemel, hogy a bölcsészeti kar tanárai közül Banner János régészeti, Bartucz Lajos embertani, Kogutowicz Károly emberföldrajzi előadásai hallgatóinknak számos etnográfiai analógiával szolgáltak. A magyar szakos képzésben Horger Antal és Mészöly Gedeon a nyelvtudományi és a néprajzi vizsgálatok rokonságáról, sőt párhuzamosságáról nyújtott ismereteket.

Sajátos fejlemény, hogy a szegedi egyetem bölcsészeti karának professzorai 1940 és 1942 között a fiatal néprajzkutató nemzedék több ígéretes képviselőjét habilitálták magántanárrá. 1940-ben Ortutay Gyula, Kálmány Lajos és a modernnéprajzi gyűjtés, című előadásával, majd Újszászy Kálmán, a sárospataki református kollégium tanára, „A magyar falunvelés problematikája”, Pável Ágoston szombathelyi tanár „Délsláv-magyar nyelvi és irodalmi kapcsolatok”, Gunda Béla, a Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztályának „segédőre” összehasonlító néprajz, különös tekintettel a balkáni népekre, Tálasi István, a

CS. SEBESTYÉN KÁROLY

BÁLINT SÁNDOR

ORTUTAY GYULA

Teleki Pál Tudományos Intézet akkori tanára „Az Alföld tárgyi néprajza és a magyar történeti néprajz”, Tóth János szombathelyi építésmérnök „Tájegységek népi építésze” című tárgykörből habilitált. Mindez a bölcsészeti kar vezetésének és professzorainak értékekre figyelő, nyitott szellemiségét példázza. A szegedi egyetem, ugyanakkor a magyar felsőoktatás történetének is számontartott eseménye, hogy az 1949 utáni évtizedeknek mind a négy néprajz-professzora (Bálint Sándor, Gunda Béla, Ortutay Gyula, Tálasi István) Szegeden szerzett magántanári képesítést, és 1942-44 között – jöllehet nem egy időben – mind a négyen tartottak az egyetemen előadásokat.

Az egyetem 1941/42. tanévről kiadott évkönyvében, hét évi szünet után, tűnik föl ismét az „Alföldi Néprajzi Intézet”. Elnöke Schmidt Henrik, a germanisztika professzora, aki támogatta hallgatóinak a magyarországi németek körében folyó dialektológiai és néprajzi gyűjtőmunkáját. Hallgatója volt a német-francia szakos Fél Edit, aki a „Harta néprajza” című monográfiájával 1935-ben Szegeden doktorált. Az évkönyv az „Intézet” tagjai között említi Bartucz, Kogutowicz, Sík Sándor és más tanárok mellett Bálint Sándor és Ortutay Gyula magántanárát is. Az egyetemi évkönyvekből úgy tűnik, hogy 1944 szeptemberéig létezett – meglehet, csak formálisan – az „Alföldi Néprajzi Intézet” – anélkül, hogy egyetlen státusa, saját munkatársa lett volna. Hiszen Bálint Sándor a szegedi tanítóképző intézet és a Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola tanára, Ortutay Gyula akkor a Rádió RT munkatársa volt. Bálint Sándor 1947. szeptember 10-én került nyilvános rendes munkatársra lett volna. Hiszen Bálint Sándor a szegedi tanszékére. Látható, hogy 1934 és 1947 között, tanszékvezető és belső munkatárs hiányában, a magántanárok előadásai tartották életben a szegedi egyetemen a néprajzi oktatást. De életben tartották – és a népi műveltség iránt érdeklődő bölcsészek néprajzból habilitált, érdemes kutatóktól, tanároktól szerezhettek ismereteket. Azokban az években voltak magántanári előadások hallgatói: Katona Imre folklorista, a budapesti egyetem későbbi docense, Péter László irodalomtörténész, a szegedi Somogyi Könyvtár munkatársa, egyetemi tanár, Hetény János római katolikus pap, Molnár József és sokan mások.

Mivel az első hazai néprajzi tanszék alapításáról és kezdeti időszakáról emlékezem, további történetének csak rövid dokumentálására szorítkozom. Bálint Sándor egyetemi tanári kinevezésétől több évtizeden át „egyszemélyes” volt a néprajzi tanszék. 1947/48-ban volt egy-egy fizetés nélküli gyakornoka, de tartós alkalmazásukra nem kapott lehetőséget. 1951-ben politikai okokból megvonták tőle az előadás jogát. Kényszerű „szilenciuma” alatt a magyar szakosoknak előbb Katona Imre, majd Péter László tartott folklorisztikai előadásokat, történelem szakon pedig Bodrogi Tibor, a Néprajzi Múzeum akkori munkatársa nyújtott etnológiai alapismereteket. 1957 januárjában került vissza a tanszékre.

1964. július 1-től Ferenczi Imre folklorkutató lett a tanszék adjunktusa, majd docense (1969). 1965 júliusában Bálint

Sándort izgatás vádjával perbe fogták, és a bíróság felfüggesztett büntetést szabott ki rá. Kénytelen volt nyugállományba helyezését kérni, és 1966. január 31-vel fölmentették állásából.

Tanítványainak vallomásai tanúsítják, hogy enciklopédikus műveltségű tanár volt, és egyéniségéből mély humánum sugárzott. A „szögédi nemzet”-ről szólva a szülőfölddel és népével való azonosulás hatotta át mondandóját, ami úgy is kifejeződött, hogy szívesen beszélt ő-zó dialektusban.

1989 február 1-től Bellon Tibor karcagi múzeumigazgató lett a tanszék mellékállású adjunktusa, majd Ferenczi hirtelen elhunyt után megbízott vezetője. Pályázat útján 1991. július 1-jén e sorok íróját nevezték ki tanszékvezetőnek. Kezdeményezésére 1992 szeptemberében indult a speciális néprajzi képzés, 1993-ban B szakos (4 éves) oktatás.

1993. július 1. óta a tanszék docense Barna Gábor, a debreceni egyetem Néprajzi Intézetének, utóbb a MTA Néprajzi Kutató Intézetének munkatársa. Egy év múlva Bellon Tibor főállású docens lett, így a hosszú időn át egyszemélyes tanszéken három, tudományos minősítésű oktató dolgozott.

A tanszék 1996 júniusában bocsátott útjukra először etnográfus diplomával rendelkező szakembereket. Jelentős előrelépés, hogy az utóbbi években történt személyi változások után a tanszék három fiatal oktatója: Simon András, Mód László, Gleszer Norbert saját nevelésű szakember.

2003. július 1. óta, az oktatás és kutatás korszerűsítésének megfelelően, a tanszék új elnevezése Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék. Hazánkban ma négy ilyen profilú tanszék működik: a budapesti, a debreceni, a pécsi és a szegedi egyetemen, s közülük a mienk a legkorábban alapított. Rokon tudományterületet képvisel a miskolci egyetem Vizuális és Kulturális Antropológiai Tanszéke. Közös hivatásuk, hogy a magyarság, az európai népek és a világ népei tradicionális és folyton változó műveltségét kiválóan ismerő, a nemzetközi kutatásban jártas szakembereket képezzenek. Értékválsággal és identitás-zavarokkal küszködő világunkban manapság munkájukra nagyobb szükség van, mint korábban bármikor.

Juhász Antal

Forrásmunkák

Bálint Sándor: A szögédi nemzet. Első rész. MFMÉ 1974/75-2 Szeged, 1976

Barna Gábor – Juhász Antal – Pusztai Bertalan: A néprajz szegedi műhelye. Szeged, 2004

Juhász Antal: Néprajz. In: Szegedi Egyetemi Almanach 1921-1995 II. Szeged, 173-182.

Ortutay Gyula: Solymossy Sándor a szegedi egyetemen. In: Halhatatlan népköltészet.

Budapest, 1966. 178-186.

Péter László: A szegedi néprajzi tanszék. Délmagyarország, 1989 november 18

Századvégi haláltánc

CSERNUS TIBOR FESTÉSZETÉRŐL

Egy nagy életmű példa lehet mindenki számára. Tanulságos a létrejötte és kialakulása azoknak, akik erre fogékonyak. Alkalmat ad az elmélyülésre és megnyithat egy másikt, egyéni univerzumot előttünk. Rejtett értékek is felbukkanhatnak, melyek nem azonnal válnak nyilvánvalóvá. Egy-egy életút a maga elágazásával és felismerésével, egymásra épülő korszakaival és magúfúlásával bennünket is állandó izgalmában tarthat. A művek önálló egységek ugyan, de részei az alkotó munkásságának, ami viszont talán egyszer a régió, a tágabb világ szemében is értékké válik. Ez persze nem törvényszerű, és nem egyik pillanatról a másikra megy végbe. Szorgalom és kitartás is kell a tehetség mellett. S ott van még a szerencse változékony tényezője is. Lehet, hogy a veleszületett adottságok megvannak, ám nincs kellő idő, tér a művek megvalósulásához. Ilyen esetben az elmaradt lehetőségek sajnálatosak mindannyiunk számára.

Csernus Tibor festői életműve egy hosszú pálya eredményeképpen megvalósult és teljes. Több mint fél évszázadot ölel át s képviseli a magyar művészetet világszerte. Olyan alkotót tisztelhetünk benne, aki meg tudta teremteni a festészeti hagyomány és újítás között. Indulása szülőhazájához kötött, ám később szükségesek érezte itteni kereteit és Párizsba költözött. A kint töltött negyven év alatt kiteljesedett és széles körben is ismertté vált művészete. A korábban említett lehetőségek már megnyitottak a számára. Jelentős galériák mutatták be képeit. Ám eközben azért ő mindvégig magyar maradt. Nem felejtette el gyökereit és haráitait. Tehetsége biztos kézzel és pontos megfigyelőképességgel párosult. Ezt kamatoztatta idős korában is. Inspiráló személyiség, nagy formátumú művész és nagy mesélő is volt egyszerre. Már fiatal korában legendává vált kortársai körében. A kultúrpolitika csak a nyolcvanas évek végén adott lehetőséget nagyszabású kiállításra neki Budapesten. A képeiről egyre többet lehetett megtudni itthon is. 1999-ben ismét jelentkezett, a Szajha útja sorozattal a Műcsarnokban. Jelentős visszhangot váltott ki.

E dolgozat megszületése egy régóta meglévő érdeklődés, kíváncsiság következménye. A témaválasztást erősítette egy személyes élmény, a találkozás a művésszel, egy május este a montmartre-i műteremben, oldott társalgás a művészetről és pályájáról. Az állványon készülő kép, a fotós maga a festő, amint talán élete legjobb képét keltintja el. A repülőgép makettek csendben sorakoznak az emeleten. Mintha várnák, hogy újra vászonra kerüljenek.

Hogyan lehet egy életműről hitelesen beszélni, megmutatni lényeges pillanatait és kiemelni jellegzetességeit? Erre természetesen többféle válasz is adható, s több módszer is lehetséges. Jelen dolgozat pályakép, kis terjedelmű műelemzésekre felfűzve. Célja volt bemutatni az életmű alakulását a művész pályakezdésétől haláláig. A legfontosabb élettrajzi adatokat külön fejezet ismerteti. A pálya vizsgálata nem lehetséges a huszadik század sajátos, liuketető stíluskeverékje nélkül. Ezért ezzel indul a dolgozat. Az egyes irányzatok gyors egymásutánban követték egymást. A század néhány jellegzetes és ismert megnyilvánulását kívántam felvillantani, külön kiemelve a rokon törekvéseket és alkotókat. A felgyorsult tempó, állásfoglalásra készítette Csernust is. Pályakezdésének vizsgálatakor elkerülhetetlen a történelmi és kultúrtörténeti összefüggések rövid bemutatása. A szocreál művészet magyarországi kialakulásának idején volt fősiklás és induló művész. Ezen évek fontos képeiről szól A valóság peremén című fejezet illetve folytatódik a párizsi élmények után új minőséget hozó szürrealista periódussal. Személyes kapcsolatait is fontosnak tartottam kiemelni, barátait és kedves mesterét, Bernáth Aurélt. A 60-as években Párizsba költözésével új hatások és kihívások érték. Nehéz évek következtek. A 70-es évek festészete a fotó használata nélkül nehezen értelmezhető. Ezért a világ művészetében jelentkező hipperrealista ábrázolás és Csernus rokonságát vagy különbségét próbáltam meg elemezni. Azt, hogy miben tér el kifejezésmódja és anyaghasználata a kortársaitól.

A 80-as években felerősödő Caravaggio hatás erőteljes, figurális képeit hívta életre, melyek sokszor példázatok is egyben. A biblikus és mitológikus történetek átdolgozásait merész időtlenségükkel hatottak leginkább. Tisztázni kívántam a parafrázis, a művész idézés fogalmát, melyek szorosan hozzátartoznak e korszakához. A 90-es években az egyre inkább fellazuló ecsetvonások telített, színgazdag festői megnyilvánulásait ott rejlenek korábbi tapasztalatai és emlékei. Fő témája az ember maradt, bár csendéleteket is festett. A Szajha útja sorozat áll a középpontjában ennek az évtizednek, ezért bővebben foglalkoztam vele. A művész időskori periódusa felkavaró és tanulságos. Egyszerre szól a szenvedélyről és elkötelezettségről a hiteles és igaz művek létrehozása tránt. Mint minden egyes fejezetnél, itt is törekedtem a nagyobb egészen belül a kisebb részek megmutatására is. Rá kívántam mutatni az egyes felismerések és újítások mielőltére. Az egyes művek vizsgálatakor a festői eszközök, a kompozíció, a jellegzetes színek mellett az élményszerűség is nagy hangsúlyt fektettem. Meg kívántam hagyni a látvány sugallta friss benyomásokat. Nem leírni, hanem értelmezni szándékoztam a munkákat. A művész interjúkból és vallomásából vett mondatait előszeretettel használtam fel, mert kiemelték a lényegét és találóak voltak. A kritikusok és szakértők megállapításai inkább összefoglaló jellegűek, de természetesen fontosak voltak.

Lényegesnek tartom, hogy sokoldalú művészről van szó, aki minden műfajban alkotott. Ezért választottam csendéleteket, állatképeket, tájképeket és sokalakos képeket egyaránt. Minden fejezetnek vannak olyan kiemelten fontos, elemzett képei, melyek hangsúlyozottan hordozzák az oeuvre lényegét. S ezek mentén talán közelebb kerülhetünk ahhoz az alkotóhoz, aki hosszú pályája során képes volt megteremteni a hídakat az eltelt évszázadok és napjaink között.

A festés mindennapi gyakorlata megkívánja az odafigyelést, az elmélyült kutatást és kitartást. Az elméleti kérdések kapcsolódnak a technikai problémákhoz. A kapcsolat a festő és az anyagok közt újabb és újabb felfedezéseket hoz. Egy részlet hangsúlyosabbá válik, kiemelkedik a többi közül. A színek átalakulnak, belső többletjelentésük differenciálódik. A folyamatos változás természetes része az alkotómunkának. A külső benyomások termékenyítőleg hatnak. Csernusnak, természetesen volt véleménye a korának festészetről, de következetes maradt saját választott útjáról. Fontosnak tartotta a tradíciót, melyre sokféleképpen utalt. Előképeinek kedves alakjait, kompozíciós ötleteit éppúgy felhasználta, mint környezetének számára fontos elemeit. A 80-as években markánsan megmutatta, hogy számára a figuratív kérdések a meghatározók. Nem lett absztrakt festő. Felkészültsége alapján meg tudta teremteni a hidat nagy példaképei és szuverén világa közt. Csakhogy egy elhivatott művész számára nincs megállás. Tovább kell kutatni.

Az 1990-es születésű reprezentatív képe jól példázta azt a változást, ami ez idő tájt bekövetkezett a világában. A Minüasz király lányai (XIX.) címet kapta. Első rátekintésre is nyilvánvaló, hogy eleve nebb, színesebb mint az előző évtized művei. Az egyenemű umbrásfekete hátteret felváltotta egy levegősebb, szinte impresszionista megoldás. Az őszies aranyokkeres lombokon kékszürke foltok tűnnek át. A mitologikus jelenetet mintha valamilyen optimista derű hatná át. Nagyszabású testkompozícióról van szó. A testek határozott, pontos megjelenítését a rájuk aggatott levelek oldják némiképp. A királynak a történet szerint három lánya volt, akiknek részt kellett volna venniük a Dionüszosz ünnepen, de nem akartak. Ezért az isten büntetésből mánortól ittas, éjszakai orgiákon résztvevő menádokká változtatta őket. Csernus azonban rá jellemző módon változtatott a történeten. Őt bacchánszó látható, egy meztelen férfi és a felöltözött Bacchus. Az isten farmernadrágot és kabátot visel. Éppen babérkoszorút helyez az egyik menád fejére. Nem illusztrálni kívánta az ókori történetet, hanem festői szemmel feldolgozni, megmutatni annak maig érvényes voltát. Emlékeztet bennünket arra is, hogy egy történeten változtatni lehetséges és szabad. Talán éppen ez egyik legerotikusabb képe, s nem csak azért, mert szép női testeket látunk. Ahogyan megjelenítette őket, a festés ízes érzékisége által lett felejtethetetlen. A testszínek gazdasága, a narancsos és rózsaszínes, sárgás tónusai mellett merész kontrasztként hat a farmer nyers indigókékje. Ott szinte megdermed a levegő. Valamilyen borzongató élvezettel, gyönyörűséggel húzta oda a nadrág foltját és a kabátot. Úgy, ahogy azt tette például egykor Rubens is nagy képein. Félreérthetetlen egyértelműséggel és biztonsággal. Nincs semmi elcsúszás, minden a helyén van. A ruhadarab nagyon távoli az eredeti történetről, ám ezáltal lesz még hitelesebb a kép. Azt mondja tehát a festő, hogy a mítoszok fonalát bárhol, bármely kor

embere felveheti és részesévé válhat annak. Az időtlen mítoszi térből átléphetünk egy nagyon bensőséges, személyes közegbe a Múteremudvar (XX.) segítségével. Tudjuk, ez a festő egyik legkedvesebb képe. Nem véletlenül. Alkotóhelyének udvarát láthatjuk s felesége is ott áll. A néző a festő helyében érezheti magát, aki éppen lenéz a zárt szűk térre. A pillanatszerűséget erősíti, hogy a feleség is felnéz, s egyik kezével a napot takarja ki. Galambok röppennek szét. Jelenlétük hozzátartozik a közeghez, melyben a festő él. Arra, hogy ősz van, a bal oldali bokor sárga foltjai utalnak. Finom harmóniájú, hangulatos kép. Felidéz pillanatokat a festő életéből, mindennapjaiból. Az építészeti háttér, a lépcső, a korlát, az ablakok rácsai konstruktív tagolásra adnak alkalmat. Ez a szigorú szerkezet azonban némiképp feloldódik a madarak, a levelek halmazainak köszönhetően. A tagolt, geometrikus tér középpontjában ott áll a szeretett feleség. Ő a főszereplő. Alakja nyilvánvalóan kiemelkedő helyen áll a művész életében. A felülnézeti a mélység érzetét hozza magával. Derűs kép, melynek szellemiségébe mintha a pointillizmus is beépülne. A padló mozaikja festékpöttyekből áll, a zöldek és a narancsok összjátéka valamilyen derűs, napsütött napot idéz. A meleg sárgák és törtfehérek uralkodnak a képen. A galamb tollak kékszürkéje jelenti a leghidegebb szintet a palettán. A könnyed ecsetvonások nem csak felelevenítik egy madár képét, hanem a mozgás hiteles tolmácsolói is lesznek. Egyikük árnyéka kalligrafikus jelként vetül a falra. A festő nap-mint nap találkozott velük, ezért is kaphattak helyet a képen. Felesége ruhája lilás-kék színű, ez az eleven színfoltok egyike. A levelek felszikkasztó zöldjei és a virágtartók vörös színei ezzel csengenek össze a színek törvényei szerint. Ez az udvar a biztonságot jelenti és a teljességet az alkotó számára. Ezt erősíti az a tudat is, hogy egykor olyan híres művészek dolgoztak itt, mint Picasso vagy Modigliani.

A legendás bibliai király, Baltazár szintén bekerült azok közé, akiknek alakját felidézte a festő. Az újbabilóniai uralkodó lakomájára kihozatta a jeruzsálemi templom elrabolt kultikus edényeit. Eközben egy kéz írni kezdett a palota falára. Egyedül Dániel volt képes elolvasni, hogy az isten el fogja venni a királyságot Baltazártól és a médeknek, perzsáknak fogja adni. A legismertebb feldolgozásai közé tartozik Rembrandt 1634-es képe. A londoni Nemzeti Galériában őrzött nagyméretű festményen az alakok arcán megjelenő döbbenet is rendkívül emlékeztet, mint ahogy a fényhatás is. A turbános uralkodó rémült tekintettel fordul az írás felé. Egyik udvarhölgyének kezéből kifordul a serleg és kiömlik a drága ital. Csernus több ízben is megfestette a jelenetet. Modern, nagyvilági társasági jelenetté formálta a témát. Az írás a csoda egyiken sem látható. Csak a mozdulatok utalnak a jelenlétére. Valami felé irányulnak a tekintetek, amit nem látunk, de tudjuk, hogy ott van. Meztelen, félmeztelen nők pizzamás, kalapos, papi ruhát viselő férfiak különös társasága ez a lakoma. Akárha egy jelmezes próbán lenné-

nek. Van aki hétköznapi, modern ruházatot visel és van aki tógát, idézve az antikvitást. A jelenség hasonló a Midas király lányainál említettekhez. Az öltözetek ilyen szabad, korokat összekeverő, párosító módja tulajdonképpen nem más, mint egy jellegzetes posztmodern gesztus. E korszak ugyanis lehetővé teszi a múltban való kötetlen járkálást, barangolást és felhasználást. Egy átfogó korszak-lem nélküli korszak színpada ez, ahol az érzelmek és viszonyulások, egyáltalán az emberi kapcsolatok már nem azokhoz a bibliaiban is megjelenő erkölcsi tanokhoz igazodnak. A sokszor felszínes és teátrális gesztusok mögött nincs igazi, karakteres személyiség. Az emberek egymáshoz való viszonyát kaotikusnak és tisztázatlannak mutatja a művész. Egyik variációján még Rozsda Endre is megjelenik (XXI.), aki szintén Párizsban élő magyar festő volt. A címben is megnevezi őt. A papi ruhát viselő férfi nehéz könyvet tart kezében. Abból olvas valamit. Ez is egy változtatás az eredetihez képest. Itt a könyv segítségével fejt meg az írást az arra kijelölt férfi. Rozsda úr a széken ül, s fölé hajolva kíván részt venni a megfejtésben. Figyelemre méltó gesztus volt ez Csernustól, hogy kortársát ilyenképpen beemelte egy bibliai átdolgozásba. Szól ez az ismeretségről és a tiszteltről, a másik megbecsüléséről is. A tárgyak sem olyanok már itt, mint ahogy azt eredetileg elképzelték. Nem szent kegytárgyak, kultikus edények csupán kosarakba rakott használaton kívüli lim-lomok. Feltűnő, hogy a figurák elhelyezése tekintetében is milyen szabadon járt el az alkotó. A mozdulatok nem patetikusak, hanem mindennapiak. Nyoma sincs a rembrandti döbbenetnek, hanem a kíváncsi társaság beszédtemájává lett a jelenség, a csoda. Lefokozódott s elveszítette transzcendens jellegét. A három ismert variáción meleg színek uralkodnak, az okkerek, rozsdás vörösek szürkés zöldek adják a izzó, vörös ruházat és a testszínek foglalatát. Az erőteljes, plasztikus modellálás és a formák laza kapcsolódásai adják a kompozíció ritmikáját.

A 90-es évek elején képsorozatot szentelt Ráhábnak és Jerikó (XXII.) városának. A szintén történelmi, bibliai helyszín mely Kr. e 1325 k. elpusztult és csak a 9. században települt újra. Hiélnek köszönhetően. Ráháb jerikói nő, akinek falba épült házában rejtőzött el a két ifjú, akiket Józsué kémekként a városba küldött. Jerikó királya követelte kiadásukat, ám Ráháb elrejtette őket a lén közé. Ezért cserébe a várost elfoglalók megkímélték családjá életét és kimentették őket a felgyújtott városból. Jerikó elfoglalása után az erkölcstelen életet élő asszony Józsué felesége lett, felvette a zsidó vallást és nyolc próféta özánya lett. A hit általi megváltás példajaként is szokták emlegetni. A férfiakat bűjtató parázna asszony és két nőtársa jelenik meg a festő három képén, egy kanapészerű ülőalkalmatosságon. A sötét helyiségben a mögöttük lévő csigalépcsőn húzódik meg a két fiatalember. Buja és hívogató, félmeztelen nőalakokat festett a művész. A festészet alapvető témája a szép női test itt történelmi, fojtott leve-

gőjű, megkapó darabokon jelenik meg. A nagyvonalú és látványos előadásmód mellett a fényhatások is szemet gyönyörködtető gazdagsággal tárulnak a szemünk elé. A három kép közül az egyik különösen színes, a kékes drapéria és a meleg testszínek összjátéka feledhetetlen. A liláskék háttér már a modern festészet valamennyi vívmányát, térmoduláló eszközt magába olvasztja. A férfialakok a háttérben húzódnak meg és csak várakoznak. Ez a várakozás tölti ki az egész jelenetet. A feszültség ott vibrál a levegőben. A sorozatba tartozik két fekvő formátumú kép, melyeken a város terén zajló események láthatók. Az omladozó és nehezen meghatározható épületek vázlatosan, heves gesztusokkal kerültek a vászonra. Talán a két fiatal férfi megjelenése ellen tiltakoznak olyan erőteljesen, a férfiak és nők akik csoportba verődve állnak. A művész itt is a történet egy eredetileg nem lévő mozzanattal illetve aspektussal egészítette ki az értelmezést. A közösség már tud a jelenlétükről és nem fogadja be őket. Erre utal egyértelműen a hártó kézmozdulat. Sejtik, a veszély már a közelükben van. Nem, semmiképpen sem akarják veszni hagyni városukat. Az építészeti háttér klasszikus előképeket idéz. A tér szabdalta, nehezen áttekinthető. Az ecsetvonások töredékességre utalnak. Feltűnő újdonsága e képeknek, hogy egyértelmű és azonosítható átfestésekkel találkozhatunk. Korábbi megkezdett alakok testrészei maradtak a kompozíció szerves részei, miközben a többi részük nem látható. A befejezetlenség izgató hiánya egyre inkább előtérbe kerül bizonyos részletek esetében.

Saul leesik a lóról (1990, XXIII.). Ezt a címet kapta egy kisebb méretű műve. Ha felidézzük az előző fejezetben vizsgált két, ugyanígy az ő alakját megidéző képet, akkor azonnal szembetűnik a változás. A festőnél eddig nem látott groteszk hangvértől kell tudomást vennünk. A hatalmas ló és a mellé huppant kis alak szinte iróniába fordítja a magasztos példázatot. A figura fölé viharfelhők tornyosulnak. A katartikus változás tragikomikus színezetet kap. A kis apró emberről nehéz feltételezni, hogy később az ige hirdetője és csodatevő lesz. Mintha végleg odaragadt volna a földhöz, úgy emeli karjait az ég felé. Csak néhány év telt el, ám a szemlélet azóta is változott, nyitottabbá, levegősebbé vált. A világosabb környezetben a föld umbrás-okkeres értékei mellett a kobaltkék is helyet kap az égen. Az ég alján narancsos foltként a nap izzik, jelezvén az este eljövetelét. Gyorsan, talán együltőhelyben festett kép. Festői szempontból tanulságos a ló testén lévő reflexek vizsgálata. Az okkerek mellett hideg zöldek és angolvörösek is észlelhetők. Összegezve azt mondhatjuk, hogy a festői életműben ritka hangvételi, az ősi történetet kissé kifordítottan bemutató munkájáról esett szó.

A 90-es évek első felében még továbbra is foglalkoztatták a biblikus témák, de – mint láttuk – saját környezetét is lefestette. A műteremudvart és az éjszakai műterembelsőt (Műteremben 1994). Az alkotói közeg fontos, meghatározó jelentőségű

„Azt hiszem mindig festő akartam lenni,... De amióta az eszemet tudom, mindig rajzolgattam.” Ezt vallotta emlékezéseiben Csernus Tibor festőművész. Kondoroson született 1927-ben. Első emlékeit a Békés megyei faluban szerezte. 1935-ben a család Budapestre került. Édesapja sokáig munkanélküli volt, csak a háború kitörésekor talált munkát Csepelen.

Csernus 1943-ban kezdte el az Iparrajziskola grafika szakát. Eközben litográfus tanoncként dolgozott a Posner-nyomdában. Ott ismerkedett meg első mesterével, Benkő Andrással, akire szívesen emlékezett vissza. Ő tanította meg a tollal való rajzolásra és a litográfia technikájára. Tanára javaslatára a szabadabb szellemű Iparművészeti iskolába ment. A háború megszakította tanulmányait. 1946-ban a Magyar Képzőművészeti Főiskola festő szakára felvételt. „A felvételi vizsgán három tanár vállalta, hogy felvesz az osztályába. Bernáth Aurélhoz azért kértem magam, mert emlékeztem az aranyhalas csendéletére, ami pár évvel korábban nekem nagyon megtetszett.” - vallotta. Nyaranta a szigligeti művésztelepen dolgozott, a festő szakra 1946-53 között járt. Különösen a modern francia festészet foglalkoztatta. Derain hatása alatt festett tájképeket. Diplomamunkája A Landéer nyomdában könyomják a 12 pontot címet viselte.

A főiskola után Bernáth mester továbbra is segítette kedves tanítványát. Segéderőként felvette maga mellé, amikor freskómegbízást kapott egy metróállomáshoz. Mellette sokat festett és egy szabadiskolában tanított. 1952-53 között készült tájképei alkotják első egységes festői korszakát: a Sashegyi látkép, a Déli Pályaudvar és a Városkép az Országházzal. 1954-56 között készült művei közt található a költőbarát Juhász Ferenc arcképe, a Taxiállomás, a legenda Három lektor és az Újpesti rakpart. 1954-56 között könyveket illusztrált és plakátokat tervezett.

1957-ben először utazott Párizsba. Nagy hatással voltak rá a francia alkotók: Max Ernst és Tanguy. Az ekkor már Párizsban élő Hantai Simon beszélt neki először az automatizmusról és mutatott meg technikai fogásokat. A természetmisztikus alkotói folyamat jegyében született a Lehel téri piac, a Színésznök és a Nádas. E képeivel már a Max Ernst-i tanulságok kamatoztatásával tűnik ki alkotótársai sorából.

1964-ben végleg kiköltözött Párizsba, mert szükségesnek érezte az itthoni lehetőségeket.

Érdeklődése a 70-es években a hipperealista ábrázolás felé fordult. Műtermét, lakótelepet, csendéleteket ábrázoló képein a fotorealista festészet tanulságait is kamatoztatta.

Egyik legkedvesebb festőjének, Caravaggionak stílusában a 80-as években festette bibliai jeleneteit, melyek meghozták az igazi nemzetközi hírnevet. Ebben kulcsszerepet játszott a figurális festészetre szakosodott Claude Bernard Galéria.

Az akadémikus kompozíciók után a festő felszabadult, oldott, nagyvonalú megjelenítésű munkái között is kiemelkedő nagy visszhangot kiváltó A szajha útja sorozata, a 90-es években. Utolsó alkotói periódusában felerősödtek az irodalmi élmények.

A fél évszázados festői pálya különféle megoldásai ellenére is jól látható módon a figurativitást tette központi kérdésévé. A festészet hagyománya Csernus számára kikerülhetetlen és alapvető fontosságú tényező volt. Alap, melyre felépíthető lett humánus, gazdag és nagyívű életműve.

Számos egyéni kiállítást rendezett s művei eljutottak Amerikába is. Már pályája elején elismerték itthon is, hiszen 1952-ben a festészeti 1963-ban a grafikai munkásságáért megkapta a Munkácsy-díjat. 1997-ben Kossuth-díjat kapott.

mindenki számára. Nem hiányozhatott innen a festmény, a modell és azok a kedves tárgyak, melyek örömet jelentettek a számára. Csak hogy itt éjszaka van, a sötét uralkodik. Szinte ránehezedik a tárgyakra. Reális és irreális is egyszerre. A testen megcsillanó fény ellentétes mozgásokat és testtartásokat mutat meg. A női modell ellenfényben, háttal az ablaknak áll. Az asztalon repülőmodell, melyről tudjuk, hogy a festő kedves tárgyai

közé tartozott. Egy férfialak előre hajol a kép előterében. Feje a sötétbe vész. A hatalmas figuratív festmény új dimenziót nyit a jobb oldalon. Rajta alakok, talán egy új, befejezett mű. A kép a képben évszázados hagyományát felidézi, de egyúttal intim részletekkel is gazdagítja a saját világát. Izgató és borzongató látomás ez, mely a művek és a műterem világába vezet bennünket. Oda, ahol a titkokkal teli éjszakai város és a falnak támasztott

festett kép valósága összekapcsolódik és a nézőt egy ismeretlen világba vezeti be. A művész a irányítónk, aki a maga nyelvén beszél a női szépségről, a vágyakról, az elkezdett és be nem fejezett mozdulatokról. Ebben a közegben pedig mi lenne más jelképe a szabadságnak, az öntörvényűségnek, mint egy repülőgép (modell). Az erőteljes, kontrasztos képen az előtérben lévő kék nadrág és a mögötte lévő vörös folt tovább fokozza a térhatást. A hideg szín a sötét éjszakába húzza a tekintetet. A modell testének árnyékos részein vöröses narancsos árnyalatok, reflexek csillannak. A padló sápadt sárgásfehér fénye az éjszaka lilás-kékjével találkozik. A távoli ablakok piciny mécsesként világítanak. A festészet birodalmában a fény, a mindent láthatóvá tevő csoda, az inspirációt adó múza alakja és a születendő vagy már kész mű egyaránt fontos szereplők. Ezek mindegyike megtalálható a munkán.

A fantázia és kíváncsiság azonban újabb és újabb meghódítandó területek felé kormányozza a festőt. Az is gyakori jelenség, hogy egy korábbi téma új feldolgozást kelt életre. Az idő meghozza a pillanatot, s újra aktuálisává válik. Ez történt a 90-es évek közepén Csernusnál is. Az angol rézmetsző William Hogarth rézmetszetsorozata indította el egy sorozat festésére. Már évekkel korábban foglalkozott a gondolattal. Egyik beszélgetésében is szólt arról, hogy ekkortájt rátalált egy 18. századi olasz festőre, Gaspare Traversire, akinél még felfedezhető volt a nápolyi Caravaggio-örökség. Kvalitásos festőnek és tematikailag Hogarth kollégájának látta.

Hogarth 1731-ben készült, A szajha útja című sorozata festmények sorára ösztönözte. (A cím is

ugyanaz maradt). „A témái se érdekelnek- inkább elrugaszkodni igyekszem tőlük, vagy elterelni a figyelmet róluk.” - vallotta. Az a világ, melybe áttette a történetet egy sokak számára kissé talán félelmetes, veszélyes közeg: az éjszaka, a nagyváros, a mesterséges fényhatások, a reklámok és az utca. S benne a karakteres vagy éppen jellegtelen figurák, a prostituáltak, a kerítőnők, a rendőrök, a bárók állandó közönsége mind feltűnnek. A tárgyi környezet is a rohanó élethez kapcsolódik. A bisztrókban csak rövid időre állnak meg az emberek. Minden pillanatnyi és felületes. Betérnek, esznek valamit és azután tovább állnak. Olyan forgatag bontakozik ki a néző előtt, mely egyszerre karneváli és haláltánc jellegű. Az élet örvénylik itt, a maga sokszínűségével, sokarcúságával. A különböző korú férfiak és nők mozgása, cselekedetei és sajátos egymásmellettsége vagy egymás nélkülsége adják e képek szervezőerejét. Lükettő forgatag ez, melyben minden megtörténhet. Elragadhatja az óvatlant egy kéz, egy alak vagy egy tekintet is. S akkor már csak nehezen tud kikerülni az örvényből. Erőteljes érzelmek és elfojtott fájdalmak jelennek meg az arcokon. A mutatványosok gyakorolnak és ámulatba ejtik azt, aki éppen rájuk figyel. Márha van, aki kíváncsi rájuk. A borotválkozó, evő és társalgó személyek betöltik az űrt, a modern színtereket. Nem véletlenül használtam a színtér kifejezést. Van valamilyen színpadi jellege ennek a látványnak. Erős reflektorfények emelnek ki arcképeket a kirakatok, ablakok síkján. A mozdulatok kifejezőek, beszédesek. Azonban mégsem nevezhetjük történetmesélő festészetnek, mert nem lehet kibogozni a pontos cselekvéseket. Nem lehet biztosan verbalizálni minden mozzanat értelmét

és kapcsolatát. A színvilág felfokozott és drámai. A festésmód nagyvonalú, lényegretörő. Egy szélesebb ecsetvonás egy nadrágot, egy cipőt, egy kart, esetleg profilt képes hitelesen odavarázsolni a néző szeme elé. És ez a festő legfontosabb adottságai közé kellett, hogy tartozzon. A megjelenítés képessége által válik minden felfoghatóvá, és természetesen a szakmai tudással. Ezekben a munkákban ott van a korábbi évtizedek minden tanulsága. Szintetizálják a festői kutatás és elmélyülés eredményeképpen született sokféle tárgyú és motívumú művek legfőbb erőit. A pergő ritmúsú jeleneteinek révén a festészet nagy kalandját élhetjük át, mely számtalan tanulsággal szolgálhat. A sorozat tárgya egy prostituált felemelkedése és tönkremenetele: falusi lányként alulmarad a nagyváros bűneivel szemben. Az elveszett ártatlanságot jeleníti meg. A művészi szabadságot teljes mértékben kiaknázza a festő. Alaposabban szemügyre véve jól látható, hogy a lendületes, sokszor szabdalt ecsetvonások a befejezetlenség érzetét is kel-
tik néha. Ez az erőteljes fedésekkel és elkezdett mozdulatokkal operáló kifejezőmód szuggesztív erővel hat. Felkavarja a nézőt, szinte csábítja a szellemi kalandra. Hogarth „ugródeszka” volt a kávéházak, kabarék, a húspiac világához. A történet csak kiindulópont, amitől azután elválhatott kénye, kedve szerint. „Csernus késői képein rendkívül beszédek, szinte mindentudóak a kezek,...” állapította meg Lajta Gábor. Igen, valóban egyet kell értenünk vele. A művészettörténetben számtalan példát találhatunk erre, Rodinre vagy Rembrandtra is gondolva. Először néhány kisebb méretű variáción járta körül a témát. A nyolc nagy kép számozása jelzi a történet alakulását. 1999-ben a budapesti Múcsarnokban láthatta a közönség a sorozatot.

Az első képen (XXIV.) színre lép Moll Hackabout,

aki vidéki lányként érkezik a nagyvárosba. Pusztával üdvözlő nagymenő ismerősét, akitől élete függ. A gyorsbűfé a helyszín, ahol párok ismerkednek a bágyadt neonfényben. Egy mankós hajléktalan férfi helyettesíti Hogarth ezredesét bal oldalt. Míg a jobb oldalon egy csavargó gyömöszöli szájába az enniválót. A lány kutyája kíváncsian figyeli az idős csavargót. A képet uraló zöldessárga fényben az izzó vörösek és a világos kék foltjai teremtik meg a lüktető térhatást.

A 2. kép zajos jelenetében a lány felrúgja az asztalt, amitől a néger londiner retten meg. A kitartóval folytatott vita hevében történik ez, hátul a szobatársnő segíti feltűnésnélküli távozásra a megzavart vendéget. Moll éppen csak felkapta magára ruháját, ám így is előnyben érzi magát. Itt a narancsvörösek, bíborvörösek veszik át a háttér alapszíneinek szerepét és abból csillan ki az asztal körül foltja és a lány zöldessárga teste. Őt mintha alulról világítaná meg egy reflektor. Alakja erőteljes, szinte démonikus.

A 3. képen (XXV.) az erkölcsrendészetet képviselő detektív erőszakkal próbálja kitámasztatni az ajtót, mely mögött Moll áll. A reggelije utolsó kortyait szűrőszűrő rokkant és az őt tologató idióta majma érdeklődik csak iránta. A gumινό reggeli gyakorlatait végzi. A pizsamás figura maga a festő, aki a kézbesítőnőtől származó iratfelét nézi éppen. Zajlik az élet, a különös szereplők egymással csak alig vagy egyáltalán nem törődnek. A vörösek és a mélyzöldek kapcsolata az igazán feltűnő. A rokkant széke alatt, mintha kék fényű lámpa villogna. A festő pizsamáján a környezetének színei tükröződnek, az okkerek, bíborvörösek és kékeszöldek. A 4. képen már a dologházban látjuk viszont Mollt, aki elvész a csavart kendert klopfoló nők közt. A zaj és a lúgos gőz uralkodik mindenütt. Zöld fényű mocsár hullámszik alattuk. Mintha egyetlen nagy

tömeggé olvadnának össze a testek. A bőr színének rengeteg változata figyelhető meg. A combokon, kezeken és karokon narancsos, vöröses és kékes reflexek is felvillannak. Az előtérben éppen valakik hamis gyűrűt cserélnek, hiába kér számon bármit is a felügyelő.

Moll halála az 5. képen már zajos és szinte bosszantóan nevetséges. A meztelen beteg fölött a kontaktlencséjével bajlódó zugorvos és segítője áll. A barátnő értékek után kutat. De ott van még a nevető béna, a borotválkozó barátja és a telt idomú munkatársnő is. Szármalmas társaság és környezet egyszerre. A guruló radiátor nem nyújt elegendő meleget. A lelkek zordak, nincs bennük megbánás és részvét.

A történet a temetéssel ér véget, de három képben megfestve.

6/A. Gyászruhás barátnők botorkálnak a sírok közt (XXVI.). Egyikük a sírásónak Charon pénzét nyújtja át. A szélroham felkapja szoknyájukat és elviszi a hangszerek bánatos fémhangjait is. Itt a mély vörösek, zöldek helyét az okkeres szürkék, kékeszürkék és feketék veszik át. A túllruhák rendkívül anyagszerűek és plasztikusak. A sírásó sapkája jelenti az egyetlen tiszta színű, kék formát.

6/B. A sírokra telepedő társaságban a barátnők mellett bohócsapkás gyerek, hidrogénes hajú nő, egy rokkant ősz úr is jelen van s talán ők gondolnak Mollra. A pap tévedésből az ünnepi püspöklila süvegét vette fel. A hozzánk legközelebb lévő síron zöldes bronzszobor fekszik, mely szakállas férfit mintáz. Rajta ül a nagytermetű festett hajú nő. Haja az egyik centrális motívuma a képnek. Éppolyan eleven a színe, mint a kislány kék-piros sapkájának. Zavaros bizzar társaság ez, akik összegyűltek Mollra emlékezve.

6/C. Az utolsó képen csak a temetőt látjuk, a sír beleolvad a környezetbe. Piszkos por lepi be. Talán a Montmartre temető ez, ahol Stendhal, Berlioz is nyugszik. Feltűnő, hogy mennyire színesen oldotta meg a festő az egyébként semmitmondóan szürke emlékműveket. A kék, rózsaszín és zöld ecsetvonások merészen élénkítik az elmúlás terét. Fölötte egy forgalmas híd tömege húzódik. Egy rövid és zajos élet után még a halál sem lehet teljesen csöndes.

„Így aztán a nyolc kép egyetlen életszakasz gyors lepergését mutatja, hasonlóan ahhoz a látványhoz, amiről a halálból visszatértek mesélnek, mint életük filmjéről” - foglalta össze Szinte Gábor festőművész a sorozatról szóló kritikájában. Ezeket a képeket a szem és a kéz hozta létre, nem gépi mechanika. A festői eszközök arzenálja áll a művész rendelkezésére, hogy elmondja a 20. század vég üzenetét. A kosztümök változtak, az ember nem. Ennek a szemtanújaként, az érzelmek pontos és hiteles megfigyelőjeként jelenik meg a festő is saját világában. Ennek a festői alakításnak a lényege a pontosságra törekvés, az öntörvényű gesztusokkal szemben. Minden egy térben mozog és nincsenek bántóan eltorzított figurák.

Ugyanez a kavargás folytatódik a Próbán (1995/97), a Színészsnőkn (1995/97) a

Nyilvánosházon (1995) illetve az Asszonyok és állatokon (1995).

A Színészsnők az 1964-es azonos című szürnaturlista kép másik változatának tekinthető. A legújabb festői eredmények teljes birtokában valóította meg. Emberek és tárgyak zsúfolt egyvelege ez. A kellékek, a ruhák, a pajzsok, sisakok, kosarak egymásba érve, szinte egymás szájában halmozódnak. Minden történik és semmi sem az aminek látszik. Apró jelentéktelen cselekedeteken keresztül ismerünk rá önmagunkra. Ez a sokféleség mind mi vagyunk. A felbe hagyott és befejezetlen részletek itt is nagyon fontosak. Egy női test kalapos férfigejben folytatódik, a fehér macskát tartó kezek szellemesthez tartoznak. A háttér mechanikus elemei, a kerekék szép elegáns nőalakokkal konfrontálódnak. Itt minden külsőség fontos, az emberi kapcsolatok is díszletei csupán az életnek. Erre emlékeztet bennünket a művész.

A vágóhídi jeleneten Asszonyok és állatok mozognak. Jobb oldalt nyulak, tyúkok, kecskék várják sorsukat, hogy lenyűzzák és felaprítsák őket. A finoman öltözött kosztümös lány játszi könnyedséggel emel egy hatalmas húsdarabot. Törékeny alakja fokozza a kép abszurditását. Része egy kegyetlen mérszárlásnak. A lágyan hajladozó drapériák líraisága és a brutális történés együttese adja e kép szuggesztív erejét. A fodros ujjú kék ruhák a sárgás narancsos izzó háttér előtt különösen elevenek. A puha foltokból helyenként borotvaélesen bukkannak elő a kézfejek, arcok, térdek.

A másik oldalon (1997) az üvegablak tükröződéseit kutatta. Közel került Estes világához. Csak nem olyan merev, zárt. Oldottabb, teret enged a festői fantáziának is. Ahol találkozik a város éjszakai fénykavalkádja és a bisztró belső tere, ott kezdődik a fantázia birodalma. S ott áll a festő, aki előről és hátulról is látható. A kezében cigaretta, arca komoly és figyelő. Önmagát és a várost is látja. Mellette megismétlődik Moll történetének első találkozása a nagyvárosi pártfogóval. Az üzlet felirata ingerli a néző tekintetét, elolvasásra kívánczik a szöveg. A neon zöldes fényei kissé nyugtalanító hangulatot árasztanak. Emlékünkbe vésődik ez az éjszakai látomás, mely a várost kutató festőt is megmutatja.

A 98-as születésű Place Blanche (XXVII.) szintén az éjszakai várost teszi a festői vizsgálat tárgyává. A kint és bent, a lent és fönt ellentétei forrnak egysebbe e különös kompozícióban. Az emeleti preszből lenéző, vagy inkább leselkedő kalapos férfi és a neki háttal álló nő szemtanúja egy utcai vitának két nő között. Mellettük áll egy szakállas férfi. A lent állók gesztusai erőteljesek, ami egyértelműen heves érzelmi reakciókra utal. Az utca túloldalán üzletek sora húzódik. Sárga és vörös fények ragyognak. S éppen egy busz kanyarodik el. A történések párhuzamosak, de nem zavarják egymást. A fenti két alak, a lenti csoport és a busz mind a maga céljait követi. A mások megfigyelésére esik itt hangsúly. A vita felkelti az érdeklődést. A környezet mesterséges, rideg és természetellenes. A színek rikítóak, harsányak. A nyers zöld szék, a kék

asztal és a sárga padló geometrikus, síkokra bontott felületek formájában jelenik meg, közre fogva az embereket. Az előtérbe helyezett kék szín megfordítja a levegőperspektíva törvényeit és ugyanakkor felerősíti a mélységérzetet. Mesterien helyezte el a figurák csoportjait, hogy különállásuk nyomatékossabb legyen.

Régóta tudjuk, hogy a művészeti ágak között milyen sokféle kapcsolat lehetséges. Az irodalom illusztrációkat hív életre, a zene festészeti megoldásokat inspirál. A képek verseket szólítanak meg. Mindenre van példa és lehetőség. A fotó hatásáról már hosszabban szoltunk, azonban a film is kiemelt jelentőségű. A század meghatározó irányzata a képzőművészet számára is mérvadó lett. Az idő és tér szempontjából új, azelőtt soha nem látott formában hozta közel a történeteket, emberi kapcsolatokat és helyszíneket. A festők tanultak az eszközeiből és az egyes műfajaiból is. A sorozatok megszorodtak, hiszen több információt lehetett közölni több képen. A hirtelen vágások nemcsak a fotózás, hanem a filmezés területéről is felhasználható eszközzé váltak.

„Nagyon kedvelem a mozi, a filmet. Megjegyeztem életem során mindazokat a jó mozzanatokat, melyeket a filmekben szerettem.” - vallotta később.

Gyermekkorában látott is egy hirdójelenetet, melyen Tengerallattjárót filmeztek a németek, miközben kísérleteztek is vele. Később szinte ugyanezeket látta viszont egy új filmben. Ekkor döntött úgy, hogy fest egyet. Háborgó felszínű tengert, amint a hullám végigsöpör a tengerallattjáró felszínén. A dokumentum transzponálhatóságát kereste a festészet számára. 1999-ben történt mindez. A víz örvénylő mozgását heves gesztusokkal, friss lendülettel adta vissza. A jármű szerkezetét, mint az egyetlen képen látható szilárd elemet képzelte el. Eszünkbe juthat Turner híres tengeri vihart ábrázoló festménye. Ő is az elemeknek kitett hajót vette ecsetjére. A széllel, vízzel küzdő emberi alkotás, szerkezet jelkép is lehet egyúttal. A megmaradásért folytatott harcot szemlélteti. Érzé-

keny és monumentális is egyszerre. A jármű jelenléte teszi konkréttá a művet. Különben egy elvont gesztuskép lenne csupán, melynek színhatását a mély kéesszűrűkék és sárgásfehérek határozzák meg. Az is jól látható, hogy nem csak ecsetet, hanem festőkést is használt. Ezzel fedő módon és vékonyabban is fel tudta hordani a materiát. Lükettető részletek, átfedések hozzák közel a nézőt az eseményekhez. A technikai érdeklődése is megmutatkozik e modernkori tengeri képén.

Az ezredforduló táján továbbra is foglalkoztatta a sokfigurás tablók festése. Saját szűkebb világa, a Place Émile Goudeau többször visszatér. A nagyméretű változaton az utcai járókelők, a zenészek, turisták és a gördeszkás, görkorcsolyás fiúk is megjelennek. Sokféle ember és sokféle karakter. Valaki fényképez és valakik sétálnak. Ez a tér a találkozóhelye a turistáknak és helyieknek egyaránt. A festő is nap mint nap erre járt. A

hely szellemét vitte bele a vonalak és foltok játékába. A megfigyelőképeség és a humor is nagy erőse volt. A fehér, kis kutya lógó piros nyelvvel szinte a mesefigurákat idézi, miközben szerves része a nagy egésznek. Mókás, vicces és ugyanakkor szeretni való lény. A nagy festő az ilyen dolgokban is megmutatta hitelességét. Nem hiányzik az élet derűs oldala sem.

Láttuk, hogy sokszor feltűnik saját maga is a képeken. Önarcképet azonban nem sokat ismerünk tőle. 77 évesen Hármaskör (XXVIII.) alkotására szánta el magát. A megsokszorozott hatás is a filmekből jön, méghozzá a western világából. Kezébe revolvert tart. Előveszi, céloz, majd lö. Egyenesen a néző szemébe közé. Talán fenyegetni akarja azokat, akik nem kellő szimpátiával viseltetnek iránta? Netán a kegyetlen kritikásokat kívánja lesöpörni a porondról? Mindenképpen talányos gesztus ez, s valaki felé irányul. Az idős festő szerepjátszó kedve is benne van művében. A magyar alföldi gyerekkor után a legendás, kalandos vadvadnyugat hőskorának egyik szereplőjévé lett. Ecsetje kíméletlen, akár a pisztoly, melyet markol. Kíméletlenül őszinte, önmagához elsősorban. A

szikár, kissé beesett arc mögött ott húzódnak az eltelt évtizedek. A festészet iránti elkötelezettség és szeretet volt a legfontosabb mozgatórugója. Mindent megtett azért, hogy hiteles legyen művésze. Tanult, megfigyelt és megörökített élete során. Tette ezt szívóssággal, megalkuvást nem tűréssel. Ezért találó a fegyver beemelése a festészeti közegbe. Az ecset a festő igazi fegyvere, akárcsak a pisztoly a hősöknek. Persze az átvétel lehetne hiteltelen és zavaró is. De nem az! A rá jellemző ötletesség és bátorság segített elkerülni neki ezt a veszélyt. Akárcsak a hattyúk esetén, itt sem lett a téma felhígult, esetleges. Kevéssel sokat mond ez a kép. Néhány ecsetvonás és máris megjelenik előttünk a szem, az orr a száj. A kéz, a pisztoly és a

kalap plasztikus tömege egységbe forr. Az arc sárgája erőteljesen válik el a szíenás háttértől. Az árnyékos részek egyöntetűen feketés-vörösek. Festészetének fő vonulatát olajképei adják, melyeket vászonra festett. Ám meg kell említenünk, hogy kisebb aktrajzaihoz, vázlataihoz előszeretettel használta a pasztellt és az akvarellt is. Ez utóbbi vizes technika könnyedsége kap teret a Fa tanulmányon, és a Festő a kertben címűn is. A 90-es évektől egészen 2007-ben bekövetkezett haláláig tartó időszak a figurativitás jegyében, a festészet felszabadító erejével karöltve zajlott. Egy következetes út betetözése, mely bizonyára helyet követel az általa nagyra tartottak sorában.

ÖSSZEGZÉS

Csernus Tibor festészete a huszadik század fontos teljesítménye. A stílusmetamorfózisok állandósága jellemezte korát. Gyors iramban váltották egymást a különféle törekvések kifejező irányzatok. Ő azon kevesek közé tartozott, akik rendületlenül hittek a festészet erejében, a képalkotás szilárd rendjében. Számára a kép nem csupán egy volt a kifejezési lehetőségek közül, hanem a kifejezés maga. Nem tagadta, hanem felfedezte és tovább építette a nagy elődeinek vívmányait. Szenvedélyességét nagy ívű pályáján mindvégig megőrizte.

Indulásakor az 50-es évek elején még a nagybányai szellemiség határozta meg tájképeit. Ott vibrált a levegőben a posztimpresszionizmus szellemisége s mellette kedves mesterének, Bernáth Aurélnak példája.

Az első párizsi útja során azonban találkozott a Max Ernst-i technikával és barátjával, Hantai Simonnal. Ez meghatározta a további útját. Az izgalmas, automatikus festés, a véletlenek játéka illetve a tudatos formálás lett módszere, mellyel rendkívül fontos, újszerű látásmódott honosított meg hazánkban. A szürnaturalizmus iskolát teremtett és sokan ennek vezetőjét látták benne.

A 60-as évek elején egyre inkább érezte, hogy nem tudja kellőképpen kibontakoztatni itthon a benne rejlő adottságokat. Ezért kitelepült Párizsba. A magyar alföldi származású fiatalember a világváros lakója lett, ahol a század elején sorra születtek az irányzatok. Eleinte illusztrálásból élt, majd egyre több francia galéria mutatta be műveit. A 70-es években őt is foglalkoztatta a fotó és a festészet kapcsolata. A hipperrealizmushoz közel álló, de valójában annál érzékenyebb, kevésbé szentelen képei születtek. A tengerparti, utcai

festményeken már egyértelműen a figurativitás került előtérbe. A Bokszeccsen már önmaga is megjelenik, meghozza az edző szerepében. Fokozatosan egyre mélyebbre jutott az emberi viszonylatok kutatásában.

A 80-as években egyfajta mozdulat színházra emlékeztető képi világot teremtett. Alakjai erőteljes megvilágításban, bonyolult kompozíciók részeként jelentek meg. Ezt elsősorban Caravaggiónak a tanulmányozásából, pontosabban az ő festészetének a követőire gyakorolt hatásából tanulta meg. Mitologikus és bibliai jelenetei modern kori példázatok, parafrázisok és ugyanakkor félreismerhetetlenül huszadik századi alkotások. A sokszor nehezen verbalizálható történések megidézik a csodák földi megtapasztalását, a megtérő hitleneket, a testvérükre irigykedő férfiakat és sok más fontos pillanatot.

Aztán valami ismét változni kezd, s egyre inkább oldódni, színesedni kezd a festészete. A sötét terek megnyílnak, levegősebbek lesznek. Egyre több és több figura lepi el a vásznakat. A nagyváros éjszakai életének ellentmondásos, különös, riasztó és ugyanakkor szánalmas, nevetséges szereplői járják haláltáncukat nagyszabású sorozatain. Minden a festészet legelemibb törvényei szerint működik, a színnek szín, a vonalnak vonal

felel meg. Az ecsetvonások lényegretörőek, és pontosak. A gesztusok kifejezőek, feszültek, emberiek.

Időskori eredményei elismerést hoztak a számára. Bizonyította felkészültségét és leleményességét, mert újat hozott az egyesek szerint zsákutcába jutott festészet számára. Nemcsak folytatta, hanem meg is haladta elődeinek útját.

(Részlet egy nagyobb tanulmányból)

Olasz Attila

Szeged

Kezdet és vég

BARKOS BEA ÉS SIMON MIKLÓS MŰVÉSZETÉRŐL

A tűzzománc titkaiba többszörösen is betekintést nyerhetett és nyerhet az érdeklődő szegedi polgár, így jómagam. Egyrészt Simon Miklós 2009. április 7-én megnyíló Szemlélődésem lenyomatai című önálló kiállításán a Belvárosi Galériában, valamint Barkos Bea „Tűzzel, vízzel” című önálló tűzzománc és akvarell kiállításán, mely 2009. május 22-ől június 30-ig volt megtekinthető a Petőfi Sándor Művelődési Házban 6791 Szeged- Kiskundorozsma, Nagyvennyolcas u. 12.). Másrészt alkotótáborukban, a több mint tíz év óta működő Tápéi Tűzzománc Tanodájukban, ahol július 6-11-ig, reggeltől estig a nyolctól nyegvennyolc éves korosztály számára egyaránt nyújtottak feledhetetlen tapasztalati és alkotói élményt. Harmadrészt Barkos Bea és Simon Miklós művészpár július 18-án megnyílt PrimArt Galériájában, az Oskola utca 3. szám alatt, ahol közös kiállítóterületet Gyulai Endre volt megyéspüspök szavai, akinek első püspöki keresztje tűzzománc volt, Ivánovics Tünde népdalénekes gyönyörű énekhanga, Fábri Géza kobzos kísérete és jómagam nyitottuk meg.

BARKOS BEA: FAANYÁCSKA

Barkos Bea bölcsésznek készült, magyar és orosz szakos tanárként szerezte meg első diplomáját, másoddiplomásként rajz szakot végzett a Kaposvári Egyetemen. Hallgatóként erős benyomásként érte a samanizmussal való megismerkedés, e gondolkör mélyebb tanulmányozása miatt folytatta tanulmányait a JATE Altajisztika szakán. A jakut sámánhit tanulmányozása érdekelte és ez szinte valamennyi munkáján megmutatkozik, így az ősiséghez, a szerves kultúrához való nagyon erős vonzódás és kötődés. Mintha ezt az életformát tartanám egyedül élhető világnak, mert teljes egységben él az emberben a szellem, a forma, a környező és a belső világ, tehát az ember létezése azonos a környeztet létevel.

Majd a nyolcvanas években népművelőként került kapcsolatba a szegedi képzőművészekkel és igyekezett a tiltott vagy túrt művészeknek lehetőséget nyújtani kiállítás-szervezésével. Így ismerte meg Simon Miklós szegedi festőművészt, aki később a férje lett. Barkos Bea önvallomásából most hosszasan idézve: „A férjem ennél több is - társam, kritikusom, egy olyan ember, aki hisz és bíz bennem. Tűzzománc táborok szervezése és bonyolítása közben derült ki, hogy kezem ügyben van egy olyan technika, amely alkalmas arra, hogy kifejezzem és közvetítem gondolataimat. A tűzzománc nagyon impulzív technika, sok kreativitást, alázatot és együttműködést kíván. A gondolat az enyém, de a megvalósításban nagy szerepet vállal ez a folyton változó, érzékeny és autonóm anyag.(...)”

Az organizációt, mint egészet szimbolizálja számomra Barkos Bea Faanyácska című absztrakt, non-figuratív tűzzománc, mely mind önálló kiállításán, mind a Galériában elhelyezett közös kiállításukon is megtekinthető. E konstrukció a legkülönbözőbb létformákat vegyíti egybe egy olyan egésszé, melyben inkább az egységet érezzük, bár paradox módon mégis csupa elkülönülő részekből áll össze, amelyeket megnevezhetünk ugyan,

mint csigaforma, vagy női mell, vagy egy összekuporodott gyermek, de mégis, inkább sejtjük, így nem az egyesre, az elkülönülőre, hanem az Egészre kellene ráéreznünk, ráismernünk, így akár arra is, hogy ez a fa, egyesítheti a női princípium attribútumait, de ugyanígy kifejezheti a szerves organizációt, a különböző létformák (csiga, hal, embrió) egységét. Az absztrakció lecsupaszítása a szabad képzettársítás lehetőségét nyújtja, mely egyaránt jellemzője a Növekedés, a Kész tachizmus, a Védelmező című tűzzománcoknak. Gondolat: a művész gondolata, anyagba formázva, mely a befogadóban is eszmetársításokat indít el: így például a Fényhozó, a Járom és valóság és a Lapátra tett Teremtő című tűzzománcok. A Fényhozó című tűzzománc gyúrt technikával készült, dekoratív esztétikai élményt is nyújtó műalkotás, mely az angyali ördögöt jelképezi számomra: Lucifert, aki a legszebb angyal volt, de kijelentette Isten előtt, hogy nem szolgállok, így az a sötétségbe taszította, és így lett a gonosz erők fejedelme. A jó és a rossz, a fény és az árnyék ketőssége jelenik itt meg, eszembe juttatva Goethe Faustjának egy sorát, melyet Bulgakov a Mester és Margaréta című regényének mottójaként idéz, utalva arra, hogy a rossz a jó nélkül és fordítva nem létezhet „Ki vagy Te, mindig rosszra tör és örökké jót művel?” Barkos Bea Lapátra tett teremtő című tűzzománc: egy tárgy funkcióváltása (péklapát) valamint a szélsőségesen eltérő szférák - a mindennapiság és a címbeli Teremtő transzcendentális, a profanitás és a szakralitás - egymásmellé illesztése nemcsak meglepő hatást kelt, hanem egy keserű gondolkört is elindíthat, a nietzschei „Isten meghalt, mert megöltük őt” gondolkör mai továbbgondolását az 'enisteni' ember nézőpontjából.

Visszatérve Barkos Bea önvallomásához: „Az anyag megismerése alapja a tűzzománcnak- olyan, mint a Föld mélyében levő folyamatok- a hő hatására az anyagok cseppfolyóssá válnak, majd a levegő

hőmérsékletén ismét megszilárdulnak, de már más minőséget hoznak létre, mert megjárta a tisztító tűz.”

Képzőművészként 1996 óta állít ki. Jelentősebb bemutatkozása volt a néhai Bartók Béla Művelődési Központban valamint Szegeden a mai napig számos helyen és alkalommal, Marosvásárhelyen, Nagybányán, Gyergyószentmiklóson, Grazban, Rothenburgban, Budapesten az Iparművészeti Múzeumban és a Vigadó Galériában, s még számos helyen, ahova

meghívták. 1998-2004 között Erdélyben, és hazánkban számos alkalommal volt a Művésztelepen. Végül egy mai helyzetkép, idézve önvallomásából: „Most talán az a fontos, hogy állandó mozgásban vagyok, hívnak tanítani s kiállítani egyaránt hazánk és Európa különböző helyeire, hazai és külhoni művésztelepekre. Nem könnyű ma ebben a vizuális káoszban magunkra vonni mások figyelmét, így csak megköszönhetem mindazoknak, akik szakítanak figyelmet a dolgaimra. Nem hiszek a polgárpukkasztó, meghökkenítő alkotások sokkoló erejében, mert minden inger egy erősebb előkészülete. Nem érdemes emelni az ingerküszöböt, hisz ma már ahhoz kell nagyobb erő és elszántság, hogy csendben figyeljük a belső világunkat. Nem divatos a csend rendjét követni, én azonban erre törekszem.”

Belsőség, úgy vélem abban az értelemben is, hogy számtalan tűzzománc képe - csupán példaként megemlítve a História, az Egyre feljebb, az Asszonyéletfa címűeket - egy mélyebb, ősi szimbolikát közvetít. Olyan szimbólumokat, mely az emberi szellem mély és oszthatatlan egységét mutatják, melyek külön-külön egyaránt bírnak mítikus, szamanisztikus, az ősi magyar hitvilágra utaló valamint pszichológiai és eszmei aspektusokkal. Korunk racionális és célirányos gondolkodásával szemben gazdag képzettársítási, asszociatív lehetőséget nyújtanak a befogadó számára. S amilyen ősieks ezek a szimbólumok, olyan időtálló a tűzzománc.

Barkos Beát a tűzzománckészítés titkaiba Simon Miklós képzőművész férje vezette be. Simon Miklós festményei - melyeket önálló kiállításán és Galériájuk közös kiállító terében egyaránt láthatunk - a nagybányai stílust követik, erős, expresszív vonalvezetés és változatos színhasználat jellemzi őket. Témaviláguk a történelmi Magyarország tájegységeitől a nemzeti sajátosságokon keresztül az európai kultúrkör hagyomány-

BARKOS BEA: LAPÁTRA TETT TEREMTŐ

világának elemeit egyaránt felölelik, így például az egyik legkorábbi festménye, a Szilfa, a valahai Rákóczy-fát ábrázolja, míg emellett jól megfér az Ikarusz-téma. Ezt az együttlevőséget reprezentálja Simon Miklós nagyméretű tűzzománc képe, (Üzenet) melynek kettős törvényadó kötőlán a héber és a székely magyar rovásírás egymásmellé helyezésével a magyar rovásírás ősiségét és egyenrangúságát hangsúlyozza. (És Tulipán címe kellene még és az a pár sor a tuli-

pán énekből)

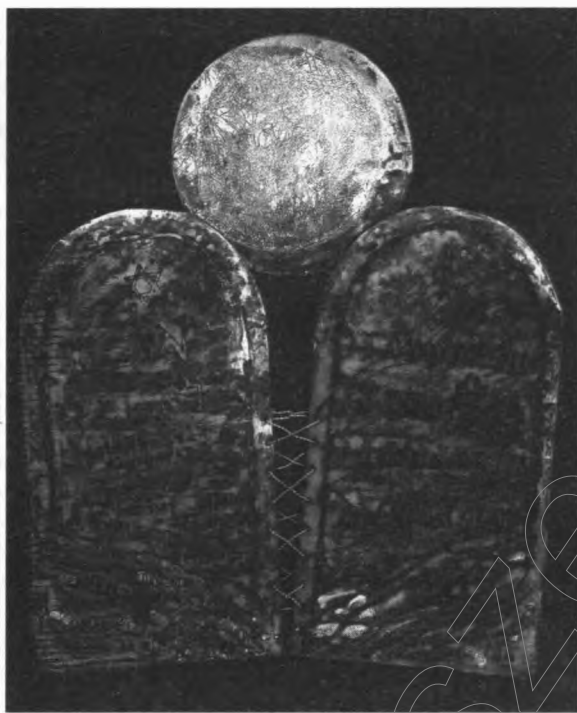
„Hej tulipán, tulipán
Ez a hely az én hazám
Ide jöttem világra,
Remélem, nem hiába”

(Bródy János)

Kezdet és vég találkozik szemünk előtt Barkos Bea és Simon Miklós művészpár Galériájában, abban az értelemben, hogy egy alkotás létrejött, megszületése - egyfajta kezdet, míg az elszakadás az azt létrehozó művésztől - egyfajta vég. Tudtommal Szegeden nincs még egy ilyen Galéria, melynek műveit azok az alkotók hozták létre, akik értékesítik is, átlépve ezzel a műértékesítők árását, nem pejoratív értelemben. E Galériában az eredetiség kérdése nem kérdés, nem kell félni a hamisítvány gyanújától. A „Mit ábrázol a mű? Milyen konkrét élmény inspirálta az alkotót? Mit szeretett volna kifejezni, sugallni a művész?” kérdések itt feltehetővé és megválaszolhatók válnak. A „Milyen technikával, hogyan készült, milyen mesterségbeli fogásokkal dolgozott a művész” kérdések itt szintén nem maradnak megválaszolatlanul. Így ez a Galéria abban válik különlegessé, hogy az autenticitás helye, azaz hiteles, valódi. Számomra ezt tükrözi a berendezés természetes egyszerűsége is, mely érvényesülni hagyja a valódi értéket, az alkotást és egyben teret, lehetőséget ad a betérő nyugodt szemlélődésére is, így egy másik különlegessége e Galériának, hogy Barkos Bea és Simon Miklós állandó kiállításának is a tere, hogy a betérő nemcsak vásárló lehet, hanem egyben kiállítás-látogató is, ahol maga a művész válhat kiállítás-vezetővé.

A Galéria Szeged egyik legrégebbi utcájában, az Oskola utca elején talált otthonra, és tudjuk, hogy az Oskola utca végén a Sík Sándor könyvesbolt található. Egy utca kezdete és vége, Kezdet és vég, egy szimbolikusan is értelmezhető rejtett kapcsolatot. Van-e ilyen kapcsolat a Sík Sándor-i szellemiség hordozó könyvesbolt és e Galéria között, mely

a művészházaspár szellemiségét jelzi? Jómagam számtalan ilyet fedeztem fel például két hete, amikor részt vehettem a Tápéi Tűzzománc Tánodájuk alkotótáborában. Csak néhányat kiemelve: Sík Sándor, aki nemcsak költő volt, hanem sajnos mára elfeledett, ámde annál értékesebb drámák szerzője is, szépirodalmi tevékenységéről így írt egyik önvallomásában: „Én nem félek a hagyománytól sem, sem tárgyakban, sem gondolatokban, sem formákban; nem kerülök egy témát, egy képet vagy jelzöt, vagy szimbólumot pusztán azért, mert már leírta más is; szuverénül felhasználom, ha ez mondja

SIMON MIKLÓS: ÜZENET (KŐABLAK)

azt, amit mondanom kell – nem érezném erősebbnek és gazdagabbnak magamat, semhogy a hagyománytól az ún. 'eredetiséget' vagy 'egyéniiséget' kelljen féltennem.”

Simon Miklós és Bea hasonlóan nem félnek a hagyománytól, sem témavilágban, sem a motívumok alkalmazásában, sőt, éppen ezáltal válnak eredetivé ebben a saját tradícióját már alig ismerő országban.

Sík Sándor a piarista pap nemcsak szépíró volt, jó mesterembernek nevezve magát, hanem a XX. század, véleményem szerint egyik legjelentősebb esztétája is. A szegedi, legendás híru nagy professzor egyetemi előadásait szintén a művészet közvetítése, tolmácsolása tette felejthetetlenekké, és ez a közvetítés inspíriálta három kötetes nagy Esztétikáját is annak megírására. Ennek bevezetőjéből idézek csupán egy mondatot: „A jó mesterember szereti mesterségét, (...) Így aztán, persze hogy kiles egy és más mesterségbeli titkot, ezt aztán nincs szíve magában tartani.” Ezt a lelkiületet éreztem folyamatosan Simon Miklós és Barkos Bea tápéi tűzzománc-táborában, hiszen lelkesen és szívesen vezették be a „tanoncokat” a tűzzománc-készítés bonyolult és varázslatos titkaiba, és örömmel és adakozóan osztották meg tudásukat, tapasztalataikat. Sík Sándorról, mint a professzorról szóló hallgatói visszaemlékezések azt emelik ki a legnagyobb hatású pozitívumként, hogy tanítványait hagyta önállóan gondolkodni, hogy őszintén kíváncsi volt a véleményükre, hogy maguk a hallgatók jelentettek számára sok esetben inspirációt. Ez a szellemiség élt Tápén is, és így születtek a kezdő tanítványok részéről – számukra nagy alkotói élményt jelentő – önálló és eredeti műalkotások.

A Galéria a Szegedre jövő turisták kedvelt sétáló utcáján kapott helyet. Vajon milyen értéket fedezhet fel az itt látható műalkotásokban egy érdeklődő nyugati turista? Pontosan nem tudjuk, de Sík Sándor szavai sejtetni engedik számomra. Sík Sándornak az 1929-ben, a londoni Szent György Szekesegyházban elhangzott beszédéből idézek, melyben Szent István tanítását vetítette rá az akkori magyar Nyugat-Európai kapcsolatokra vonatkoztatva. Úgy vélem, e gondolatok ma is elgondolkodtatóak: „Ne akarjunk sem elzárkózni, sem megalázkodni. Szent Istvánra nézünk, a Szent Jobb tanítá-

sát fogadjuk lelkünkbe. (...) Amit a Nyugattól tanulhatunk, csak akkor lehet számunkra érték, ha magyarságunk erősítésére fordítjuk. A magyar néplelek mélységeiben olyan értékek szunnyadnak, amelyeket a népzenén, népdalon, népművészetben keresztül csak most kezdünk igazán megsejteni. (...) Minden, ami idegen, csak annyiban lehet értékes számunkra, amennyiben ezeket a nagy magyar értékeket segíti megtalálni, magunkba szívni, termékenyebbé tenni. Ezzel tartozunk magunknak, de tartozunk Európának is. Mi haszon nekünk az idegent utánozni? Ha még oly nagyszerűen is eltanuljuk a német kultúrát, az igazi német alkotások mellett csak halvány másolat lesz az. Ha még olyan szépen is tudunk franciámódra képet festeni, ha még oly csalódásig is tudjuk utánozni az angol politika intézményeit, ezzel sem Európa nem lesz gazdagabbá, se mi nem leszünk értékesebbé. Nem a részleteket kell megtanulnunk a Nyugattól, nem a külsőségeket, hanem a lelket. Nem utánoznunk kell, hanem a lelken kell megtermékenyülnünk. Azt kell meglátnunk a nagy nyugati népek kultúrájában, hogyan ismerték meg magukat, hogyan tudták kiépíteni önmagukat, hogyan tudtak alkotni önmagukból. Minekünk nem áll jól sem az indus turbán, sem a skót szoknya, sem a belga néptáncosok strucc-tollas fejdísz. Nem állnak jól a szellemi strucc-tollak sem. (...) Az emberiségnek, Európának csak akkor lehetünk hasznára, a Nyugat számára csak akkor leszünk eleven értékke, ha olyat adunk neki, amit kívülről más nem adhat: magyar értéket.”

Önálló kiállításuk, alkotótáboruk és Galériájuk műalkotásai – számomra – ezt a magyar értéket közvetítette.

Máté Zsuzsanna

Szégyenem

MÉGEGYSZER RADNÓTIRÓL

Vendégem volt Dalos László barátom, költő, műfordító, daljátékok szövegírója, nyugalmazott színházi újságíró. Mindig találkozunk, valahányszor közös ismerősünkhöz, az ismert orvosprofesszorhoz vizsgálatra Szegedre jön. Ilyenkor kicseréljük időközben megjelent könyveinket, megvitatjuk az irodalom meg az irodalomtörténet föl-fölvetődő érdekességeit.

Most is átadtam neki a Radnóti Miklós születésének századik évfordulójára, májusban megjelent könyvecskémet, azoknak az írásaimnak válogatott gyűjteményét, amelyeket fél évszázad alatt a költőről, verseiről volt alkalmam megjelentetni. Beszélgettünk Radnótiról, verseiről; fölhoztam, hogy a *Tápé, öreg este* (1930) című versében az első szó, a *szerencseleány*, Radnóti találmanya, *hapax legomenonja*, „egyszer mondott szava”, a városi folklórban is ismerős hiedelmet rögzít: e szerint a szokásosabban *tehenleány*nek nevezett valamibe belelépni éppúgy szerencsét hoz, mint ha valakire veréb pötytyent. Ehhez tette hozzá Dalos Laci érdekes megfigyelését. Radnóti egyik fiatalkori versében, úgymond, (a címére most nem emlékezett), nyelvünk legrövidebb mellékneve, az *ó*, sajátos jelentésben fordul elő. Nem *régi, öreg, vén, elavult*, hanem egészen különös: *„benn a gyerek figyel még, ó szemekkel”*. Vagyis kerekre, tágra nyitott szemekkel!

Kivittem Lacit a nagyállomásra, hazament. Engem nem hagyott nyugton a dolog. Negyed százada is elmúlt, hogy *ó* hívta föl a figyelmemet: Juhász Gyula *Anna örök* című verse végén a kézirat tanúsága szerint nem *Amen* áll, hanem *Anna*. Ezt ugyan mi, a kritikai kiadás készítői, Ilia Miskával, tudtuk, de mivel az utolsó közlés (*ultima manus*) szerint, azaz Juhász válogatott verseinek, a *Hárfának* (1929) szövege szerint *Amen* van, így rögzítettük. Nem mérlegeltük, hogy a nyomdász, a szedő kezén lett a költő pompás leleménye, *trouvaillé*-a szerinti *Annából* a szokványos *Amen*. Laci figyelmeztetése nyomán mérlegeltem e költői helyet, és visszaállítottam az *Annát*. Azóta minden kiadásban így szerepel. Neki köszönhetjük tehát.

Hazaérve keresni kezdtem az *ó szemeket*. Az első meglepetés ekkor ért: ugyanabban a *Tápé, öreg este* című versben találtam, amelyben a megvitatott *szerencseleány* is szerepel! Az a vers első szava volt, ez meg a vége felé, az utolsó versszakban fordul elő. S ekkor kezdtem magam szégyellni. Erről a versről keletkezéstörténetet, magyarázatot, kicsit nagyképu

műszóval verselemézést írtam, s ez benne van a Lacinak is átadott Radnóti-könyvecském-ben. A versmagyarázat megkívánta, hogy a költemény minden szavát mérlegre tegyem. Nem értem, hogyan kerülhette el a figyelmemet ez a jellegzetes és különös kifejezés: *ó szemekkel*. Nem vigasztal, hogy másokét is: a Radnóti-irodalom Dalos Laciig nem vett róla tudomást. Igazolódtott Arany János híres tétele: *„Nyelvész urak jobban tudják, a költő jobban érzi.”*

Szégyenem fokozódott, amikor Lacitól megtudtam, hogy *ó* ezt már megírta. Mégpedig abban a *Patikai csöndet kérek* című remek kis könyvecskéjében, amelyet bő egy évvel ezelőtt ezzel a dedikációval kaptam meg tőle: *„Péter Lászlónak, jó olvasást kíván ehhez az*

újabb (rejtőzködő) önéletrajzi könyvhöz: betűvetőtársi szeretettel: Dalos László. Bp., 2008. július 9.” Könyvét azon frissiben olvastam, biztosan az *ó szemeket* is. Hogy lehet, hogy amikor a versmagyarázatot írtam, elfeledkeztem róla? Egyetlen lélektani magyarázatot tudok rá: amikor olvastam, még nem tudtam, hogy a századik évfordulóra kiadom Radnótiról szóló írásaimat. Csak novemberben kaptam föl hívást a kecskeméti Forrás című folyóirat főszerkesztőjétől, Füzi Lászlótól, küldjek tanulmányt májusi, centenáriumi számukba, s akkor döntöttem, hogy a *Tápé, öreg este* című versről írok. Még november 10-i súlyos tüdőműtétém előtt megírtam (ha műhiba miatt a műtőasztalon fejezném be az életem, legyen meg a vállalt dolgozat!), s akkor – ez a szégyenem oka – ahogyan a versbeli szöveghelyet, ugyanúgy a Dalos Laci könyvének 196. lapján olvasható – nem túlzás – páratlan fölismerést is figyelmen kívül hagytam. Pedig azzal is fölhívta a figyelmem, hogy hozzátette: *„Ezzel az ó-val sehol másutt nem találkoztam még.”* Két *hapax legomenon* egyetlen ifjúkori versben! Aki ilyeneket tud „kitalálni”, az költő, az zseni!

Most pedig a Radnóti-szótár segítségével azt látom, hogy az *ó szemek* értelmezését költészetének másik helye, párhuzama is megerősíti. (Ha helyességben valakinek aggályai volnának!) *Alkonyat* (1939) című versében ugyanezt a képet ezekkel – a most már hagyományos körülírással ábrázoló – szavakkal festi le: *„Hallod? – kérdezem. – Mit? – kérdi nagy, kerek / szemmel a gyermek.”*

Kételkedhet bárki is Dalos László nagyszerű olvasatában?

Péter László

A térkép-készítő

SZIGORÚSÁG, SZERETET, SZORGALOM

Uramisten!, mondaná anyám, ha élne. Uramisten!, mondom én most nyolcvanegy évesen, már Olasz Sándor is hatvan éves! A fiú. A fiú, aki a fiam lehetne. Akiben a szigorúság, szeretet, szorgalom úgy van szétbonthatatlanul összeragasztva, mint a titokzatos kvarkok erőanyag-csomói. Olasz Sándor irodalomtörténész, lapszerkesztő, egyetemi tanár. Nagy szerkesztő, okos szerkesztő, becsületes szerkesztő. A jóság és megértés finom virága. Elemi illatkút, természet-varázs, mosoly-egyenesség, a megbízhatóság forrásvíze. Iható, mert tiszta, iható, mert gyógyító, mint az ősanyag. És mi minden még, más minőségében, a többi szolgálatában. A megfigyelés, leírás, kép-rajzolás, lét-festés szorgalma és ihlete. Tűnődtem: minek nevezhetném őt, minek mondhatnám roppant-mennyiségű működését? Ő a létünk hegyeit, völgyeit, csúcsait, kúpjait, kútjait, lapályát, síkjait, rónáit, folyóit, vizeit, tavait, vulkánjait, rengéseit és repedéseit megrajzoló, fölmérő tudat, a bizonyosság és hitvallás fölmérés-kutatója. Akár egy földrész fölé emelt óriás nagyító-lencse. Ő, a térkép-szerkesztő, ő a térkép-készítő. Műveink országos szövevénye fölé emelkedő propelleres, vagy sugárhajtású repülőgép, megfigyelés-akarat és leírás-meghatározó, beszámoló mindarról, ami a géptest alatt látható. Figyeltétek már, repülőgépen ülve, hogy a dübörgő fölszállás után, a földtől-elszakadás meredek fölfele-íve alatt, még nem az égben, de már a levegőben: egyre kicsinyedik, egyre mozaikosabb lesz a lenti világ, még látható, ha a szárnyak mellett a gép-ablakon kinézel, a talaj, a lenti valóság, mint a kockás asztalterítő, zöld, fekete, piros, sárga négyzetek, sávok, utak, higanyfolyók, tő-csillogások, sűnhát-tüskedombként meredő sorházak, cseréptetők, palatetők, kémények, feketepettyes piros katicabogárként, mint zöld bodzalevél-éren futkosó pici biológiai gépkocsik, sín párok, pikkelyes siklóként csúszó vonatok, szikrázó folyódelták, az öreg kézfej dülledő kék ereiként hangtalan elfolyások szövedék-összege az alattunk-valóság, amiben élünk, ami sorsunk és lesz a temetőnk. Egyszerre térkép lett a mélybe-merült valóság, Magyarország, India, Franciaország, Finnország és minden más lét-terület. Térkép a haza és térkép a történelem. Térkép az éltető-anyag. Olyan lesz minden alattunk-való, mint egy gigászi kubista festmény: kúpok, négyzetek, horpadások, vonalak, csíkok, kockák, körök, szikrázások, villanások, villogások, hurkok, háromszögek, bemélyedések és kidudorodások síkhalmaza, mint egy végtelen rovarszem, amelynek 30000 látógyümölcse, rovarüveg-prizmája van, színes ikracsomó-végtelen gömbtér, amelynek dülledt és szigorú látó-pont selyemrűgyeiben a fénytörés nap-izgalma, égitest-tükörszenvedélye. Igen, Olasz Sándor térkép-készítő. Szorgalmas és pontos létezés-meghatározó. Ő, úgy készít, rajzol szellemi térképet századunk és az elmúlt idők irodalmi Magyarországról, ahogy a térkép-készítő a bemért földről, vigaszunkról és bánatunkról, olyan részletesen és milliméter-pontosan, mint a mesterséges hold fényképezi a Földgolyó országait, őserdeit, tengereit és óceánjait, a leg-törpebb részleteket is szemünkkel láthatóvá téve, minden zegzugát, hajszál-repedéseit és kapilláris-kötegeit, városait, falvait, tanyáit, kunyhóit, szögleteit és szerelmes rácsokat megmutatva köbmilliméter sűrűséggel és zsúfolt pontossággal, a mélységeket és kivillanás-csúcsokat. Ő az Összefoglaló Látás. Ítélet és Szeretet. Hűség és Megbizonyosodás. Tükör-léte által látjuk magunkat. Mi anyagból született halandók. És tehet-e ennél valaki többet, Barátom?

Juhász Ferenc

OLASZ SÁNDOR

JUHÁSZ FERENC

Szösszenetek

A MÉDIA TÖRTÉNELMI TÉVEDÉSEIRŐL

Ha valaki egy kicsit is komolyan veszi akár csak a középiskolai tanulmányait, az nemcsak kíváncsi mindarra, ami kívül van a közoktatási tanterv határain – volt valamikor egy jó sorozat a rádióban: Olvastam valahol (ennek anyaga nyomtatásban is megjelent) – hanem könnyen fölismeri azokat a tévedéseket, csúsztatásokat, amelyeket folyamatosan követ el a hagyományos és az elektronikus média képviselője: a „közvélemény formálója” (nagy valószínűséggel a közvélemény formálása érdekében).

Lássunk néhány ilyen példát!

Az időszámítás kérdése

Vissza-visszatérő probléma, hogy egyesek (pontosabban a média kolompolta többség) nem értik a kronológia alapját: mit jelent a közmegegyezéses „0 pont”-tól számítani az időt.

Erre legszebb példát az ezredforduló adta: tömegesen fordult elő, hogy a XX. század vagy másképpen a II. évezred végét 1999. december 31-ével számolták. Nem az most a kérdés, hogy a közmegegyezéses „0 pont” jó helyen van-e, azaz Jézus Krisztus akkor született-e, amikor az érvényes időszámítási rendszerünk föltételezi, hanem az, hogy miért nem képesek egyesek megérteni, hogy az első tíz ujjam (az egészséges ember kezén található ujjak mennyiségéről szölok) az 1-től 10-ig tart, nem pedig 0-tól 9-ig. Vagy ha 100 forintot kell egyenként megszámlálni, az 1-gyel kezdődik (nem nullával) és 100-zal ér véget (nem pedig 99-cel). S ha egymás mellé felállítunk 1000 embert, s azt mondjuk, hogy egyesével mehetnek el a térségből, akkor ha 999-en eltávoznak, akkor még mindig marad ott 1 fő.

Tekintsük tehát matematikai alapismereteink szerint az időegyenest számegetyenesnek: a negatív számok úgy csökkennek, ha például a -2009-től közeledünk a 0 ponthoz (origó), s úgy növekednek, ha távolodunk tőle a pozitív tartományban. A Kr.e. III. évezred 3000-től 2001-ig tart, a Kr. e. V. század 500-tól 401-ig, a Kr.u. I. század 1-100-ig tart, a Kr. u. XX. század pedig 1901-től 2000-ig. Remélem, mindenki számára érthető. Ez alapján 1456 a Kr. u. XV. században volt (1401-1500-ig), a marathoni csata (Kr. e. 490.) az V. században (500-tól 401-ig).

Megjegyzem, az olasz művészettörténeti hagyomány másképpen számolja az éveket – ám amit ott elfogadunk a hagyomány miatt, azt tudjuk, hogy miért tesszük; s ha össze akarjuk kapcsolni a nem itáliai művészettörténettel vagy a történelemmel, akkor át kell „számítanunk” minden adatot.

Az Aranybulla mint ősi alkotmány

Bárki, aki rendelkezik minimális jogi érzékkel és figyelmesen olvassa az 1222-es dokumentumot (az átírásaival, beleértve az 1351-est is, nem foglalkozunk), az belátja, hogy legföljebb a „nobiles” [‘nemesek’], pontosabban a barones [‘bárok’] érdekeiben megfogalmazott okmányról van szó. (Az ellenőrzést otthon mindenki elvégezheti. Készítsen halmazokat: csak a királynak jó; csak az egyháznak jó; mindenkinek jó; csak a szerviseknek jó; csak a nobiles/barones csoportnak jó! Az eredmény engem igazol.) A többi társadalmi réteg jogállását nem érintik, a serviens [‘a király szolgálója’] réteg

pedig időszakos jellegű, s már a XIII. század végére megszűnik. A példának tekintett angol 1215-ös *Magna Charta* sem alkotmány, csupán a jogérvényesítés kerete. Érthető, ha sokan a történelmi múltból szeretnének példákat érveket találni, ám a polgári Magyarország problémáinak kezeléséhez legfeljebb az 1848. április 11-én szentesített törvényekhez lehet érdemlegesen visszanyúlni.

(Megjegyzem, sem az ún. pusztaszeri megállapodásról, sem az etelközi vérszerződésről nem rendelkezünk hitelt érdemlő forrással – ezekre hivatkozni tehát történelmietlen.)

A 150 éves török uralomról

Gyanítom, hogy ez a hosszú életű tévedés valamikor a 19. század második felében keletkezett.

Józan paraszti ésszel, illetve a kétezerig terjedő számolási alapkészség (összeadás-kivonás) alapján belátható ennek ostobasága. Bármiféle kronológiát vizsgál meg a kutató, akár a legvadabb korszakhatárokat fogadhatja el kiinduló és befejező időpontnak: ha a nagyobb négyjegyű számból kivonja a kisebbiket, akkor a végeredmény soha nem lesz 150.

(Itt jegyzem meg, hogy nagy tévedés 1526-hoz kötni a korszakhatárt, hiszen 1526 késő őszen az Oszmán Birodalom éppen akkora területet tartott ellenőrzése alatt az ún. történelmi Magyarországból, mint 1525 késő őszen. Arról nem is szólva, hogy 1526 őszére már király is van az országnak. Igaz, kettő is, de a magyar középkor történetében ez nem egyedüli esemény. A korszak határának 1541 jobban megfelelne.)

A független Magyarország kérdéséről

Jellegzetesen politikai érvként használták, s használják napjainkban is, pedig ha a történész szemmel közelítünk, akkor nem tulajdoníthatunk neki ekkora jelentőséget.

Legelőször is a rendelkezésünkre álló, igazolt források alapján azt mondhatjuk, hogy az első független államszerű közösségnek az etelközi Hetumoger (=Hétmagyar) törzsszövetségi állam felelt meg. Ez – különböző formai módosulásaival – a IX. század közepétől gyakorlatilag 1440-ig, a Jagelló Ulászló lengyel király magyar királlyá való meghívásáig, koronázásáig állt fent. (A perszonáluniót abban az esetben tekintem magyar szuverenitásának, ha a magyar uralkodót hívják, teszik más nép uralkodójává.) 1444-ben ismeretes okokból ez megszűnt; V. László gyermekkirály uralkodása esetében kétségeim vannak.

1490-től, I. (Hunyadi) Mátyás halálától kezdve azonban fölmerül a kérdés: létezik-e önálló Magyar Királyság. II. Jagelló Ulászlót cseh királyként koronázták magyar királlyá, tehát 1526-ig nem szólhatunk szuverenitásról. Igaz, I. (Habsburg) Ferdinánd csak 1556-tól lesz a Német-római Császárság uralkodója, viszont a többi Habsburg-királyunk mint a többi ország uralkodójaként lesz magyar királlyá – lásd uralkodói címlista. 1707-től 1711-ig a kurucok uralta egyre kisebbedő terület ugyan függetlennek tekinthető, akár az 1849. április 14-től augusztus 13-ig terjedő időintervallumban, csak kérdés: kik tekintették Magyarországot függetlennek.

1918. novemberétől 1944. március 19-ig szintén független volt Magyarország, viszont kérdés, hogy a szuverenitás szempontjából van-e különbség a két megszállás között. Igaz, a külföldi országok és a nemzetközi szervezetek részben függetlennek tekintették országunkat, de ez a függetlenség alig különbözött az Erdélyi Fejedelemségetől.

1989/90-től ismét független volt az ország, majd 2004-től tagja lett az Európai Uniónak.

A Habsburgok négyszáz éves uralma

A XIX. század második felében kialakuló ún. kuruckodó történelemszemlélet kezdett beszélni a Habsburgok/németek uralmáról – ezt átvette a baloldali gondolkodók egy része, illetve a kommunista (voluntarista) történetírás is. Pedig a számolás hasonlóan könnyű, mint a 150 éves török uralom esetében: csak a kétezres halmazban kell az összeadásokat, kivonásokat pontosan elvégezni.

Nincs olyan személy, aki képes lenne ezt a sokat emlegetett, mondhatni szimbolizálódott különbséget produkálni valóságos adatok alapján. Ám erre a kommunikációs tévedésre is igaz: nehéz a frázisoktól megszabadulni.

A numerus claususról

Nem szeretnék kinos média-vitába bonyolódni erről a történelmi tényről, de jó lenne egyszer már a tények felől közelíteni.

Amikor az 1920. évi XXV. törvény megszületett, a Teleki-kormánynak le kellett szerelnie a becslések szerinti negyed-félmillió menekült állami és közalkalmazotti, középosztályhoz tartozóknak a jövőre vonatkozó elégedetlenségét. Ellátást, segélyt nem tudtak nyújtani, de a szorongató, csekély felsőoktatási körülmények (csak Budapesten és Debrecenben volt egyetem) között legalább jövőt tudtak ígérni a vagon- és barakkoknak.

Nézzük meg a kritikus 3.§-t! Azt olvashatjuk, hogy „az engedély megadásánál a nemzethűség és az erkölcsi megbízhatóság követelményei mellett egyfelől a felvételt kérők szellemi képességeire, másfelől arra is figyelemmel kell lenni, hogy az ország területén lakó egyes népfajokhoz és nemzetiségekhez tartozó ifjak arányszáma a hallgatók közt lehetőleg elérje az illető népfaj vagy nemzetiség országos arányszámát, de legalább kitegye annak kilenczederészét”. A lojalitás gondom nem jelenthet problémát – ezzel tehát nem foglalkozom.

A népfaj akkor (a törvény megszövegezőinek és elfogadóinak szóhasználatában) etnikumot jelentett. Vizsgáljuk meg a 18. század óta fennmaradt népszámlálások adatait; középiskolás könyvekben is hozzáférhe-

tők. Minden mentegetőzés nélkül tudományos eljárási hibának tartom a törvény antiszemita megbélyegzését, főleg ha azt tekintem, hogy a zsidóság a korban sem etnikumként, sem nemzetiségként nem volt nyilván tartva. Hogy a parlamenti vita vagy a korabeli sajtó hogyan tárgyalta az esetet, kutatható emberi reakciónak tekintem, de történetietlen későbbi törvények, más államhatalmi eljárások jellemzését korábbi valóságra visszavetíteni!

S akkor még nem is hoztuk szóba, hogy részben voltak „kiskapuk”, részben ezt a „nevezetes” törvényt később, az új egyetemek alapítása és a gazdasági konszolidáció után a Bethlen-kormány hatálytalanította.

Ünneplések – évfordulók (a milleniumról és a millicentenáriumról)

A XIX. századi nacionalista szemlélet egyik nagy érve volt a történelmi múlttal példálózni. Nem volt véletlen, hogy a Magyar Királyság országgyűlése külön szakbizottságot hozott létre a honfoglalás időpontjának megállapítására, ugyanis kellő alapozással szeretnék volna megülni az ezeréves évfordulót.

A szaktörténészek végül megállapodtak abban, hogy a honfoglalás elhúzódó folyamat, s ennek a végét pontosan meghatározni nem lehet. Ezért úgy döntöttek, hogy a kezdőévet fogják javasolni: 895-öt. A magyar parlament elfogadta a jelentést, majd úgy határozta, hogy a millenniumi ünnepségeket 1896-ban fogják megtartani. Szép cikket lehetne arról írni, hogy miért, de ez a megvalósult eseményeken nem változtat.

Ez a politikai döntés hosszú ideig befolyásolta a közgondolkodást, még az elemi iskolai tankönyvekbe is bekerült. Igaz, 1945 után már általános iskolai tankönyveinkben is a 895-ös évszám szerepelt (én is így tanultam), de a politikusaink és piár-menedzsereik nem mertek a történelmi tényekre támaszkodni. Ezért ahelyett, hogy 1995-ben ünnepelték volna az 1100 éves évfordulót, a millicentenárius ünnepségeit 1996-ra időzítették (pedig 100-at hozzáadni egy négyjegyű számhoz alsó tagozatos második osztályos is tud, s a bizottságban nem egy nagynevű történész foglalt helyet).

Nem tudom, kit zavart volna a történelmi tényhez való ragaszkodás – lehet, hogy egyesek már annyira benne vannak a tévedésekben, elkenésekben, hamisításokban, hogy ki se tudnak keverődni belőle.

A „harmadik köztársaság” –ról

Fenti megállapításunk még igazabb a politika és média által hangoztatott jelen-minősítésre: folyamatosan harmadik köztársaságról beszélnek, sőt ez már a középiskolás történelemkönyvekbe is beszivárgott („1989. október 23-án, a leverett forradalom 33. évfordulóján a parlament alkotmánymódosítása után **kikiáltották** hazánkban a **harmadik köztársaságot**.” in Forrásközpontú történelem sorozat Száray Miklós-Kaposi József: Történelem IV. középiskolák IV. évfolyam [Engedélyszáma 14566-3/200] Nemzeti Tankönyvkiadó Budapest, 2006. 218. o.). Újabban pedig már a szakma (?) is elfogadja – lásd a születő Magyarország történelme 24 kötetes összefoglalás vonatkozó kötetét!

Vizsgáljuk meg, hogy miről vallanak a tények!
a) A három Habsburg-trónfosztás (18., 19., 20. század)

egyike sem járt a királyság államforma megszüntetésével, tehát innen nem számítható a „köztársaság”. Bármennyire is illik a nemzeti önállósággal operáló politikai érvekhez a Habsburg/osztrák-ellenes esemény emlegetése; igazságtartalma nincs.

b) 1918. november 16-án ugyan kikiáltották a Magyar Népköztársaságot, DE először is, ez **nem köztársaság** volt! Másodszor nem volt alkotmánya, alaptörvénye, és nem is hozták létre ilyet. Harmadszor a kikiáltók törvényessége is kérdéses: egy világháború előtt választott parlament a kialakult területi változások miatt nem tekintheti magát a nemzet, a polgári közösség jogosult képviselőjének, s egy budapesti népgyűlés nem azonos a nemzettel, akárhányan is vesznek részt rajta. Végül még annyit, hogy választásokat sem tartottak (még ha terveztek is, de ez csak „ha...” volt).

c) 1919. március 21-én ugyan kikiáltották a Magyar Tanácsköztársaságot, DE először is ez **sem volt köztársaság!** Nem tudom, milyen alapon „köztársaságabb” egy népköztársaság, mint egy tanácsköztársaság, főleg ha figyelembe vesszük, hogy a kommünnek volt alkotmánya/alaptörvénye, sőt tartottak választásokat is. Most felejtszünk el az ideológiai minősítésektől, hiszen államformával foglalkozunk – mégis, erről a vörös republikánus hallgat a média és a szakember.

d) 1946. február 1-jén kikiáltották a Magyar Köztársaságot; ez valóban „köztársaság” volt, parlamentre támaszkodva, alaptörvénnyel, működő alkotmányos közélettel (választásokat is tartottak), addig, amíg meg nem buktatták.

e) 1949. augusztus 20-ával létrejött a Magyar Népköztársaság. Ám **ez sem köztársaság**; sőt semmilyen formában nem volt azonos az 1918.11.16-1919.03.20. között létezővel. Ha tehát azt köztársaságnak tekintik, akkor ezt is annak kell tekinteni; ha pedig nem, akkor ezt sem lehet. A kettő közötti különbség nyilvánvaló; még csak a jogfolytonosságot sem lehet megállapítani, hiszen nemcsak hogy nem volt alkotmánya az elsőnek, de még a politikai pártcsoporthoz is mások voltak (az ország területéről és a lakosságról [választópolgárokról] nem is beszélve).

f) 1989. október 23-án kikiáltották a Magyar Köztársaságot. Igaz, hogy ennek az alkotmánya a módosított 1949.08.20-as – azóta sem voltak képesek újat létrehozni.

Összegezve: Magyar Köztársaságból vagy hettő van – az 1946-os és az 1989-es –, vagy a szó jelentését mint a királyság monarchikus államformájától alapjaiban eltérő államformának véve öt: 1918-as; 1919-es; 1946-os; 1949-es és az 1989-es. Minden más agymosás, tények elkenése, a tények tudatos ferdítése...

A demokratikus államformáról

Petőfi Sándor ars poetikának is tekintett bölcselő ódájában – *A XIX. század költője* – megfogalmazza állameszményét az utolsó előtti versszakban. Melyek is ennek kritériumai?

a) „Ha majd a bőség kosarából / Mindenki egyaránt vehet” – nem hiszem, hogy különösebb okfejtés kell annak felismeréséhez, hogy itt a költő a javak szükségletek szerinti elosztásáról beszél. Hogy ezt honnan vette, az őskereszténység maradványaiból vagy a korai szocialisták általa forgatott könyveiből – ezt nem tudjuk megmondani. Viszont az biztos, hogy ennek az eszményi államtípusnak (vonatkozzon ne az emberiségre, csupán egy országra csak) még hiányoznak a feltételei.

b) „Ha majd a jognak asztalánál / Mind egyaránt foglal helyet”: Petőfi hitt a közvetlen, szószertinti értelmében vett teljes demokráciában. Bár nincsenek adataink, de nemcsak származás, hit és nyelv alapján nem tett különbséget, de a női választójoggal is kacérkodott.

Vajon napjaink képviseleti demokráciája milyen közel áll a Petőfi által megálmodotthoz? Az 1989-es belpolitikai paktum olyan egykamarás parlamentet produkált, amely valójában kétkamarás, sőt az egyéni választókerületekből csak 176 képviselőt lehet választani – a listás 210-et tulajdonképpen egy másik kamarának tekinthetjük. Az sem lehetett véletlen, hogy az 1990-ben megválasztott parlament az első törvényei között törölte el az egyéni képviselők visszahívhatósági jogát. (Az agonizáló Kádár-rendszer egyik utolsó ténykedése volt annak a jognak a megadása, hogy ha a választókerület polgárainak 10 %-a +1 személy nem volt megelégedve a választókerület képviselőjének tevékenységével, akkor kezdeményezhette a mandátumának elvesztését, s új időközi választásokat kiírását. Hogy ez demagógiai húzás volt-e, arról nem szólok.) A legújabb ötletet, az egyéni választókerületek eltörlését mint a demokrácia továbbfejlesztését (még ha takarékosági szempontból is) nem is minősítem! Érdekes az is, hogy az önkormányzatok szintjén az állampolgár személyesen szavazhat a polgármesterére, viszont a köztársasági elnököt a pártok választják a parlamenti képviseleti arányokban (melyekben a listás megjelenés erősebb, mint az egyéni választói).

Nem tartom megvalósíthatatlannak a műholdas kommunikáció világában, hogy minden nagykorú állampolgárnak legyen joga szavaznia; nagyon kicsi befektetéssel elérhető lenne (s a parlament költségvetése óriási teher). Különben is, már III. Napóleon népszavazásai beláttatták, hogy a döntési (manipulációs) tendenciák szempontjából teljesen mindegy a végeredményi arányoknak, hogy 386 képviselő szavaz-e [már ha jelen van], vagy ötmillió gombnyomó. (Megjegyzem Jókai Mór *A jövő század regénye* című művében igen elmés módon rendezte, hogy képviselői napidíj csak annak járjon, aki ténylegesen is ott van a parlamentben. Persze, nincs mindenkinek ideje az olvasásra! Azt azonban mégis túlzásnak tartom, hogy a bukott képviselő végkielégítést kapjon – hiszen mi másért nem választják meg, ha nem azért, mert szavazói szerint nem dolgozott jól –, az meg egyenesen a közéleti visszaélés chimborassója, hogy valaki haláláig járadékot kapjon arra hivatkozva, hogy többszöri mandátuma miatt karrierjét fölálldozta.)

c) „Ha majd a szellem napvilága / Ragyog minden ház ablakán” – a romantikus költő nem csupán azt értette ez alatt, hogy mindenkinek jogában álljon részesülni a tudásból, azaz 'beragyoghasson' a szellem. Így csak a tudásmonopólium jogi megtöréséről beszélhetnénk. A kép azonban többértelmű: az ablak akkor is ragyoghat, különösen a sötét éjszakában, ha belül is fény van. Azaz nemcsak az ismeretszerzés lehetőségét kell megteremteni, hanem a tanulás belső késztetését is! Milyen harmonikusan illeszkedik ez Kőlcsey *Parainesei*éhez!

„Akkor” – erősítem meg a költő szavait, akkor „mondhatjuk, hogy megálljunk, / Mert itt van már a Kánaán!”

Volna még nem egy tollhegyre tűzhető tévedés, de nem vagyok ügyész, hogy vádoljak, sem bíró, hogy ítélek.

Árpás Károly

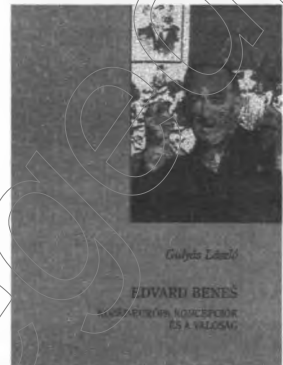
Szeged

Csehszlovákia megálmodója

GULYÁS LÁSZLÓ KÖNYVE EDVARD BENESRŐL

A gödöllői Attraktor Kiadó gondozásában tavaly jelent meg Gulyás László Edvard Benes. Közép-Európa koncepciók és a valóság című több mint ötszáz oldalas monográfiája. Gulyás László történelem és földrajz szakon végzett a szegedi egyetem bölcsészkarán 1991-ben, majd közgazdaságtudományi és menedzsment tanulmányokat folytatott. Többször volt lehetősége külföldön tanulni és kutatni. A Balkán történetével és az újjörög nyelvvel a görögországi Aristoteles University ösztöndíjasaként ismerkedhetett meg alaposabban, Németországban pedig politológiai ismereteit bővítette. 1998 óta a Szegedi Tudományegyetem oktatója, jelenleg a mérnökkaron egyetemi docens. A bölcsészkaron évek óta tart a két világháború közötti magyar külpolitikát bemutató kurzusokat.

A magyarság és a szlovákság kapcsolatai évszázadosak és mélygyökerűek, ugyanakkor ellentétektől egyáltalán nem mentesek. A szlovákok kulturális, nyelvi és területi autonómiaigényüket már a tizenkilencedik századi magyarországi politikai életében is megfogalmazták. Ennek egyik legkésebb megnyilvánulása volt, az 1848/49. évi magyar forradalom és szabadságharc, amelynek liberális politikai elitje abban bízott, hogy a polgári szabadságjogok biztosításáért cserében a Magyar Királyság területén élő nemzetiségek – szlovákok, szerbek, románok – támogatják a szabadságmozgalmat. Az említett nemzetiségek azonban inkább a hagyományos rendi keretek között igyekeztek megszerezni törekvéseikhez a támogatást, s ezt nem a pesti magyar politikusoktól, hanem a bécsi Habsburg-dinasztiától várták. Gulyás László úgy véli: Benes – akinek életművét 1988 óta kutatja – az egyik legfontosabb, nem magyar közép-európai politikus a magyar nemzet huszadik századi történelme szempontjából. Gulyás munkájában – miközben bemutatja a csehszlovák politikai életének fontos mozzanatait is – Benes négy Csehszlovákia (pontosabban Közép-Európa-) koncepciója fényében mutatja be politikai pályáját. Az első koncepciót 1908-ban a dijoni egyetemen megvédett doktori disszertációjában foglalta össze Benes, a másodikat az első világháború éveiben párizsi emigrációjában dolgozta ki. Edvard Benes ezen második koncepciójában, a Zúzzátok szét Ausztria-Magyarországot! (1916) című munkájának ötödik fejezetében (A cseh-szlovákok és a magyarok: Egy legenda, s ezt kell römbölnünk) is megfogalmazta, hogy szerinte a magyarság a tizenegyedik század óta elnyomásban tartja a Kárpát-medencei szlovákokat, akiket erőszakkal magyarrá akar tenni. „A három millió szlováknak – írta Benes az első világháború idején – három képviselője van a budapesti parlamentben. Ma Magyarországon teljesen keleties rendszer a jellemző. Nincs hely arra, hogy elmeséljem a sok kegyetlenséget, amit a magyarok a szlovákokkal és a jugoszlávokkal szemben elkövettek, és amelyek miatt még inkább utálat tárgyai a szlovák körében, mint a németek. Fél évszázad óta végzik intrikájukat, minden nyomorult eszközzel magyarizálni akarják a szlovákokat. Egyes vidékeken ez sikerült is nekik.” A fejezet zárógondolataiban a nyelvi és etnikai határokról utalva így fogalmazott a cseh politikusról: „Nem csak meg kell semmisíteni Ausztriát, hanem először le kell választani róla Magyarországot, a magyarokat és a németeket el kell választani egymástól, csak az általuk lakott területeket szabad meghagyni nekik és fel kell szabadítani a szlovákokat.”

Az őt említett munkában lefektetett elvek mentén jött létre a győztes antant hatalmak támogatásával a Csehszlovák Köztársaság 1918-ban, amelynek minden

kormányában – 1935. évi államfővé választásáig – Benes volt a külügyminiszter. A cseh politikust ott bábáskodott a történelmi Magyarország felszámolásánál, a trianoni békekötés feltételeinek kialakításánál, és egyik létrehozója volt a magyarellenes kisantantnak. A harmadik és negyedik koncepcióját már ismét az emigrációban (a csehszlovák állam 1938-as fölbomlása után) fogalmazta meg az 1940-es évek elején.

Részben ezek alapján az 1945 utáni csehszlovák vezetés megfosztotta a felvidéki magyarokat állampolgárságuktól és anyanyelvük szabad használatától. Benes 1945 tavaszán és nyarán több fórumon is kifejtette – így például 1945. február 16-i rádióbeszédében –, hogy Csehszlovákia nemzetállami létének elengedhetetlen feltétele a magyarságtól és a németiségtől való megszabadulás. Mint csehszlovák köztársasági elnök 1945. augusztus 2-án bocsátotta ki a 33/1945. számú dekrétumot, amely a magyarokat és a németeket megfosztotta csehszlovák állampolgárságuktól. 1945. október 1-jén pedig lépett hatályba a 88/1945. számú elnöki dekrétum, ami alapján a tizenhat és ötvenöt év közötti korú férfiakat és a tizenhét és negyvenöt év közötti életkorú nőket közmunkára lehetett kirendelni lakóhelyüktől távol eső vidékekre is. Ez képezte később a magyarok tömeges internálásának jogi alapját.

A második világháború utáni benesi politika következtében hárommillió németet és több mint kétszáz ezer magyart üldöztek el Csehszlovákiából. A csehszlovákiai kommunista hatalomátvétel (1948. február) után három hónappal Benes lemondott az elnöki posztról, s nem sokkal később – politikai mozgásterének végleges beszűkülése után – meghalt. A Gulyás László könyvében tárgyaltaknak sajnálatos aktualitása van. A szlovákiai magyarellenességnek ugyanis az állam 1993-as létrejötte után is vannak jelei. Elég csak Malina Hedvig brutális megverésére, vagy a tavalyi magyar szurkolók elleni dunaszerdahelyi rendőrtámadásra utalni.

Hogy az egyszerre történelmi és közgazdaságtani doktori fokozattal is rendelkező Gulyás László könyve hiánypótló munka, arra bizonyíték lehet, hogy a most megjelent kötetet megelőzően 1943-ban, vagyis még Edvard Benes (1884–1948) életében adtak ki magyar nyelvű földolgozást a cseh politikusról. A kötetet – amelynek egyötödét a hivatkozások jegyzéke és a tekintélyes számú (magyar, angol, német, cseh nyelvű) fölhasznált irodalom teszi ki – a huszadik századi magyar és európai történelem iránt érdeklődők haszonnal forgathatják.

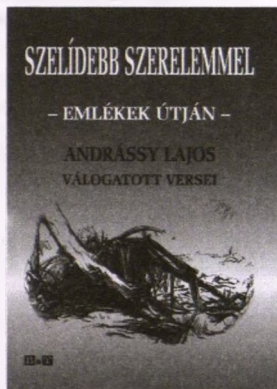
(Gulyás László Edvard Benes. Közép-Európa koncepciók és a valóság. Gödöllő-Máriabesnyő, Attraktor Kiadó, 2008. 504 o.)

Miklós Péter

A szavak időjátéka

ANDRÁSSY LAJOS POSZTUMUSZ KÖTETÉRŐL

Andrassy Lajos: Szelídebb szerelemmel – Emlékek útján – címmel megjelent válogatott verseinek kötete kapcsán jutottak eszembe Hamlet szavai. A kötet fülépitését nem a megjelent kötetcímek, hanem a szerkesztői elképzelések határozzák meg. A könyvet Andrassy Ilona és Kiss Ernő szerkesztette. „A szerkesztés során öt fejezetbe csoportosítottak a költemények. A Meditáció tükör előtt életrajzi elemekkel is átszőtt visszatekintés; de itt találkozhatunk az eredetileg az Útinapló című ciklus darabjaként (Nem múló nyugtalanság, Magvető, 1969) megjelent megrendítő erejű Buchenwald című verssel is. A Befalazott csend a betegségek, műtétek krónikája, s az ezeket követő a magára maradottság rajza. Különlegesen szépek az Átlépett gyöngyvirágok versei: a kötet címadó verse, mely ezúttal ebben a fejezetbe olvasható, a hitvesi líra kiemelkedő darabja. Különös költemény ez, a maga nemében – témaválasztását illetően – egyedülálló a magyar költészetben.”

Fejezet címek: Meditáció tükör előtt; Befalazott csend; Átlépett gyöngyvirágok? Levél a kulcslyukba? Már ősz parancsol.

Az, hogy mi egyedülálló a magyar irodalomban, kétségtelenül nehéz eldönteni, de úgy gondolom, hogy a Szeptember végén, A Dunánál, Jónás könyve, Milyen volt szókesége bizonyára az. Csakhogy ehhez olyan életműre van szüksége az illető költőnek, amivel a jelzett versek szerzői rendelkeznek. Ilyen ouvre-el Andrassy Lajos nem rendelkezik, és rajta kívül még sokan mások sem. Így tehát a megközelítés egészen más útvonalat kíván. Ez pedig nem lehet más, mint az összegyűjtött versek belső történései. Ezért bonyolult kissé a kötet lapján található megjelölés: Emlékek útján. Tulajdonképpen minden az „emlékek útján” történik, hiszen azért tisztelik a görögök a kilenc műzsát, mert ők Zeusznak, a főistennek és Mnemoszünének, az emlékezés istennőjének leányai.

Emlékezés nélkül ugyanis nincs művészet: a legtöbb költő a gyermekkor gazdag kincsesládájából merít témát és hozzátartozó ihletet. Így tesz Andrassy Lajos is, hiszen számos verse a Város múltjához, saját ifjúságához, féltve őrzött emlékeihez kapcsolódik. Ezek az alkotások azonban inkább leíró jellegű tényközlések, mellőzik a képalkotás fontos elemeit. Tényközlések és ténymegállapítások. Szikár és tömör versmondatok, amelyekből hiányzik az az erő, amely meghatározza a versnek a belső szerkezetét, erőterét, világát. Meghatározza a vers szépségét. Kérdés azonban, hogy mi az, ami a szépségre utal, mi az, ami a vers belső világára? A vers ugyanis csak akkor nyeri el azt a belső formát, amelyről szöveg: az egyértelműen az imádságra vagy a himnikus költészet legjobbjaira hasonlít.

Érdekes volna a látvány és a költői szépségalkotásról egy tanulmányt készíteni, amely a közös jegyeket is összekapcsolja. Ugyan milyenek azok a közös jegyek? Ahhoz, hogy ara pontos választ adjon a költő, ismernie illik Vojtina ars poétikáját.

Ismerni illik/illene az asszonánról szóló tanulmányoknak fontosabb meghatározóit. És akkor még nem szóltam a formakincs mellőzéséről. Schol egy stanza, seholy egy szonett! Persze, elvétel akad szonett is, csakhogy rímrendszere, kötöttsége megoldatlan.

Természetesen, ez sem kötelező. Általában semmi sem kőbe vésett. A hiány azonban érzékelhető, éppenséggel a másik oldalon: amikor a költő unos-untalan ismételteti azt a formát, amit megismert, de nem tud túllépni rajta.

Ez már egyértelműsíti a műveltség hiányát, vagyis az önfegyelmet, a mértéktartást, a pontosság esztétikai körébe tartozik. Ettől nem lesz rosszabb a vers, de jobb sem. Vagyis Andrassy saját elképzelései szerint alakítja versvilágát. És mégis című versében maga is látja, hogy mi mindenre lett volna még szüksége. „igaz: nem haltam meg a versben / ujjászületni sem tudok / csak mint az élet úgy daloltam / nem csábítottak színpadok / ha tomboltam vagy - felriadva / álmokból - sírtam mint kölyök / csak úgy mint más: hangszereim még / egyszerű ősi eszközök - ki kéri számon a madártól / miért úgy dalol amint teszi?”

Íme a költő lényegre tapintó vallomása. Én sem azt kérem számon, miért dalol úgy, ahogy dalol. Sokkal inkább arról van szó, hogy a dalnak, költészetének valójában mi a lényege?! Adott a napi eseményekhez való kötődés, a hazaszeretet, a szerelem, az ifjúság újbóli emlegetése, és adott a költői magatartás. És mégis hiányzik valami. Ám azt is mondhatnám, hogy ez a hiányérzet egyféle sajátos költői alapállás.

Leginkább Latinovits Zoltán halálhírére írt Rekvium a színészért című verse a válasz a kérdésekre. „Lehet: magányod ember-űző / konok görccsök tövén fakadt; belső tusákban is - ki voltál: nem adtad olcsón önmagad!” Kemény és kísértetiesen konok szavak ezek. Olyan, amit a halott művész megérdemel, olyan, akiért rekviumet kell mondani/írni!

Szakmai hiányosságait érzi és tudja Andrassy is.

Betudható ez a napi politika semmitmondó küzdelmeinek, annak a sziszifuszi harcnak, amit a tömegek a szocialista viszonyok megreformálásáért vívtak, annak, ami végül odavezetett, hogy most még mindig sokan állnak a nagy semmi előtt, felejtve eszményt, jövőképet, elszántságot, eltökéltséget. Szóval ami nem a pénzről szól, hanem az emberi törekvésekről. Ebből a szempontból Andrassy még dicsérhető is, hiszen mellőzi ezeket az „allűröket”, kerüli a kétségbeesést, hiszen vigyáznak rá, és vigyáznak a költészetre is. Ezért is meglepő Latinovits Zoltánhoz írt verse, és annak végkicsengése.

Pedig Andrassy bizonyos dolgokat jobban tudott, mint a versolvasó nagy közönség. Katonaként sok mindent megélhetett, csak azt képzelte, annak már vége. Nincs vége, a bűnök a mai napig bűnök maradnak. Hiszen még Történeti Levéltár anyagát sem hozták teljes egészében nyilvánosságra, nem-hogy bizonyos okokat megvilágítsanak.

Mondom, Andrassy eltökéltsége példás! Ám ez a versekben is hangot kap, csupán betegsége tudja kimozdítani a múlt idő fogságából. De hogy mi történik, azt látja világosan, és igyekszik a szokásos keretek között megszólítani a Tapasztaltakat: „Új-fényű arcok jönnek, elsuhanak / új gépcsodákon, szóltan / úgy adódott, másnyelvű nép, másfajta jószokások, / a kéz-fogást nem ismerők hada, / mint alva-járók, fényes műszerek / hadával lóto furcsa nemzedék / és úgy adódott: / ismerkednünk se jut már, nincs idő, / ... ha visszatér még hozzám egyik is / a régiékből: nem marad szava / a búcsúzáshoz végül... / így adódott, / szeptember vége, október hava.”

Világos beszéd, és fájó zokogás. Vagy meditálás? Mi fölött is? Az új körülmények fölött, amelyek drá-

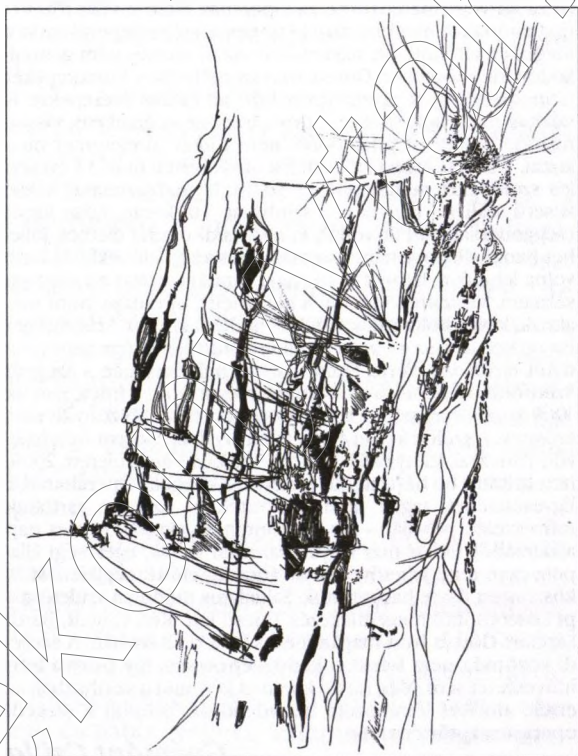
mai erővel törtek be, mivel addig ezt és azt nem tehették, a legvidámabb barakkban nem illett, esetleg még tiltva is volt. Azt azért kétlem! Az új nemzedéknek már nincs szüksége az önmegtartóztatásra! De nincs ám! Pénzre, lehetőségre, alkalomra és teljes világszemléletre viszont annál inkább.

Az újszegedi Bálint Sándor Művelődési Házban rendezett kötetbemutatón Andrassy Ilona és Andrassy Gabriella (grafikusművész, a kötet illusztrátora) arról beszélt, hogy édesapjuk mennyi mindent tett Szeged irodalmi életéért, mint a Tiszatáj egykori főszerkesztője s közben éjszakánként még arra is maradt ideje, hogy verseket írjon, mivel hát mégis csak költő volt.

Elismerésre méltóak az emlékezők szavai, én azonban inkább azon töprengtem ott, azokban a pillanatokban, hogy vajon Andrassy keményre hangszerelt versei korszerűek-e? Vajon nincs-e a versek és a kemény-rock között valamiféle szellemi kapcsolat, amely a napi igényt is kielégíti? Lehet, hogy van, lehet, hogy nincs. De a kemény és pontos fogalmazás kiemeli verseit az akkori szocreál és jelenlegi szürrealista halandzsá-versek sorából. Legalább érthető, legalább egyenes beszéd. Mi több: szó, szó, szó..., amint arról a bevezetőben már tettem megjegyzést. Ám ezek a szavak nyilvánvalóak. Ennyiben főhajtást érdemelnek. Azt azonban már nehezen tudom elfogadni, ami még elhangzott a beszélgetés folyamán: talán Nagy László... (már mint, hogy fölfedezhető valami hasonlóság). Ezt azért felejtjük el. Az egy másik földrészt!

(Bába Kiadó, 2009)

Polner Zoltán

ANDRÁSSY GABRIELLA ILLUSZTRÁCIÓI

In memoriam Gortva Irén

1939 - 2009

2009 júliusában elhunyt Gortva Irén a Szegedi Nemzeti Színház magán-énekese. Csendben távozott az élők sorából, úgy ahogyan élt. Türelemmel viselte betegségét, tisztában volt vele mi vár rá.

Gortva Irént 1959-ben Vaszy Viktor szerződtette, mint énekkari művészt. Ekkor már zenei tanulmányokat folytatott, nagy szorgalommal képezte magát a Szegedi Állami Zeneművészeti Szakiskolában. Jó adottságai, szépszínű, nagy volumenű alt hangja feljogosította arra a reményre, hogy idővel magánénekese lehet. Énekkari szólistaként Vaszy rendszeresen megbízta kisebb szerepekkel, majd 1971-ben kiemelte a karból és magán-énekessel nevezte ki. Eleinte másodszerposztásban énekelt a szegedi opera repertoárján szereplő művek alt- és mezzoszólamait, majd tehetsége és megbízhatósága fokozatosan az élvonalba emelte.

A szegedi opera fénykorában kiváló produkciókban lehetett Gregor József, Gyimesi Kálmán, Karikó Teréz, Réti Csaba, Berdál Valéria... partnere. Az 1973-as, országos sikerű Falstaff produkció a hírneves szegedi énekesek sorába emelte Gortva Irént. Várnai Péter, az ismert zenekritikus a Muzsika c. szaklapban így méltatta Mrs Quickley alakítását: „Külön dicséretet érdemel a kórusból kiemelt Gortva Irén, aki Gregor mellett a legtöbb színármányt adta jó karakteralakításában.” Csaplár Ferenc a Tiszatájban szintén megkülönböztető elismeréssel írt alakításáról: „Az előadás egyik felfedezésszámba menő meglepetése Gortva Irén énekben és játékban egyaránt. Karakterisztikus és mulattató Mrs Quickley-je. Pályakezdő operanékestől ekkora zenei és színpadi biztonság, jellemformáló képesség igazán ritka dolog”. A hetvenes években lendül előre a pályán – Puccini Triptichonjának mezzo-alt szerepeiben (Szarka néni, Szigorú nővér) éppoly otthonosan mozog, mint Gounod Faust c. operája éltes Márta asszonyának szólamában, avagy az igazi nagy kihívást jelentő nagy Verdi-szerepekben, a Trubadur Azucenájaként, az Álarcosbál Ulricájaként.

Az 1975-ben hivatalát elfoglaló új zeneigazgató, Pál Tamás Vaszyhoz hasonlóan számított rá: a Figaro házassága c. Mozart operában Marcellina, a Székely fönő c. Kodály dalműben a Háziasszony szerepével, majd Erkel Bánk bánjában Gertrudis szólamával bízta meg. Az akkoriban kezdődő nyugat-európai turnék Gortva Irénnek is lehetőséget adtak, hogy külföldi közönség előtt is bemutatkozhasson. Először Donizetti Anna Bólna c. operájának Smeton apródjaként mérte meg magát idegenben, majd az operairodalom egyik legnehezebb szólamában, Azucenaként aratott megérdemelt sikert.

„Valódi Azucena volt... – emelte ki a zenekritikus Tóth Anna a honi bemutatkozás alkalmából a többi szereplő közül, majd így folytatta... Mezzoszopránjának terjedelme örvendetesen nagy, mind a felsőbb, mind az alsó regiszterben. Eredeti hangkarakterénél fogva alkalmas a szerepre”.

A romantikus operák mellett sikerrel formálta meg XX. századi magyar operák kisebb nagyobb szerepeit. Emlékezetes Trullát énekelt Vántus István Aranykoporsójában, groteszken kisszerű Bódognét Szőnyi Erzsébet Adashiba c. operájában. Oberfrank Géza zeneigazgatójának hat éve alatt szintén a társulat megbecsült magán-énekese lett a Zenés Színháznak titulált „moziszínházban”. Az elmúlt évtizedek legsikeresebb magyar operájának bemutatójára, Szokolay Várnázára már az újjávarázsolt, gyönyörűen felújított nagyszínházban került sor. Az előadást betanította, vezényelte és rendezte a zeneigazgató, Oberfrank Géza, az ősbemutató zenei atyja. Gortva Irén legemlékezetesebb sikerét a Várnázás Anya szerepében aratta. A szerző, Szokolay Sándor, aki jelen volt a szegedi premieren, személyesen gratulált neki, Oberfrank Géza, az est karmestere Életem a zene című könyvében meleg szavakkal, mély elismeréssel emlékezik meg Gortva Irénről és szerepformálásáról. Kétségtelenül az Anya szerepével ért el énekesi pályafutásának csúcsára. A

Muzsika c. zenei szaklap hosszú, elismerő cikket szentelt a szegedi bemutatónak, a kritikus Halász Péter kiemelten foglalkozott Gortva Irén énekes-színészi teljesítményével.

„Remek előadás a szegedi Várnázás... Az abszolút főszereplő – ahogyan a budapesti ősbemutatón Komlóssy Erzsébet is azzá tette – az Anya. Gortva Irén egész egyszerűen zseniálisan formálta meg. És most a határozó nemcsak szócséplő díszítés, valódi tartalma van. Ennek az alakításnak titka az egyszerűség, az a sokszor olvasható, de ritkán átélethető színpadi csoda, amikor a jelmezt magára öltő színész a ruháját viselő emberré válik. Nincsenek apró, elismerésre készítő gesztusok, jelentéktelen, jól alkalmazott játékelemek, csak egy teljes egyéniséggel megragadott ember van a színpadon... Énekelt is? – Meglehet, hogy amikor valami túlfeszül benne, abból valóban ének lesz, de ennél sokkal fontosabb Gortva jelenléte, egy elemi erejű szenvedély testi megjelenése, mint a Vár drámájának tragikus, tehetetlen, mégis irányító szelleme.” (Muzsika, 1987. február)

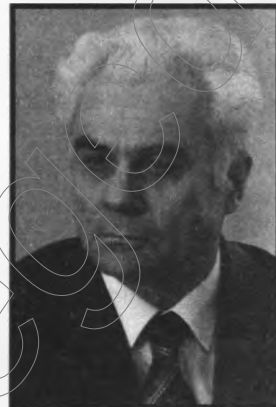
A csúcs után sajnálatos módon Gortva Irén művészi pályáján nem következtek be újabb emelkedők... Oberfrank Géza a fővárosba távozott, az Operaház élére hívták főzeneigazgatónak. A megbízásban kétségen kívül szerepet játszott a Szegeden eltöltött hat sikeres év is. Az új vezetés nem gondolkodott különösebben Gortva Irén személyében. Főszerepeket nem osztott rá, a repertoáron lévő alt-mezzo szerepekre is találtak más énekesnőket. Gortva Irén, ez az érzékeny, visszahúzó ember megbántódott, nem tudott türelemmel várakozni, remélni. Megsértődött. Jelentős sikerek után 51 évesen kis szerepeket nem kívánt énekelni. Nyugdíjaztatását kérte, keserű szájjal hagyta el a színházat. Túl korán, talán kicsit megdöbbenve is, vonult ki a szegedi operai életből, jöllerhelte hang állapotát, habítása még sok szerep élénklését tette volna lehetővé, ha nyitva hagyja a kapukat, esélyt ad önmaga számára. Visszahúzóda élt. A magánélet, ugyanúgy mint sokaknak, kevés boldogságot, nehéz hétköznapi életet, keserűséget tartogatott az ő számára is. Fiatalon kötött házassága nem bizonyult tartósnak. Férje, Simon István művész-tanár, a Szegedi Szimfonikus Zenekar harsona-művésze volt. Timea lányuk 1969 áprilisában született. Kapocsnak mégsem bizonyult elég erősnek. A szülők külön éltek, majd elváltak. Gortva Irén haláláig Timeával, leányával lakott. 1939 május 3-án született, 2009-ben töltötte be hetvenedik életévét. A Szegedi Operabarátok Egyesületének tagjai nem felejtették el, számon tartották művészetét, pályáját – így köszönteni is akarták e jeles nap alkalmából. Ekkor már súlyos panaszai voltak, egészen állapota nem tette lehetővé a nyilvánosság előtti megjelenést. A köszöntést össze halasztottuk. Sajnálatos módon a születésnap-i köszöntőből megemlékezés, búcsú lett. Réti Csabát, Bárdi Sándort Gortva Irén magánénekese követte a sorban. A szegedi közönség nem felejté el kedves énekeseit, így Gortva Irén művészetét sem. Még ha túl korán el is vonult a színházból, az érték, amelyet létrehozott, maradandóan beépült a szegedi operajátszás történetébe.

Gyémánt Csilla

Szeged

Elment az utolsó szemtanú

DÖMÖTÖR JÁNOS 1922 - 2009

Eltávozott a huszadik század második felének egyik utolsó hiteles tanúja, aki nemcsak látta, hanem szenvedte is a keserű évszázad eseményeit. Parasztpolgárnak született és halt is kedves városában. Fél évszázadon át Ő volt az alföldi képzőművészet kenyerének kovásza, sikereinek, eredményeinek megalapozója.

Szülei mintegy negyven holdon gazdálkodtak a vásárhelyi pusztán. Fiuk, a család első egyetemre került tagja, a Bethlen Gábor gimnázium érettségije után a Pázmány Péter egyetemen folytatott jogi tanulmányokat 1940-44 között. Doktorrá avatták, majd a háború végeztével kultúrtaácsnoki tiszteletet töltött be városában és az alispán titkáráként is működött. E beosztásban volt szemtanúja a sövényházi (Pusztaszer) földosztásnak, ahol az első ilyen hivatalos eseményen a debreceni ideiglenes kormány nevében Nagy Imre mondott beszédet. A fordulat éve az ő életében is fordulatot hozott, 1950-től napszámosként, szikvíz készítőként, a temetkezési vállalat adminisztrátoraként kereste kenyerét.

A változást 1961 jelentette, amikor, - mint a Tornyai János Társulat egykori titkára - elnyerte vásárhelyi múzeum igazgatói tiszteletét. Fontos szék volt ez akkor s azóta is Vásárhelyen. A múzeum volt a város kulturális életének legfontosabb intézménye. A őszi tárlatok országos jelentőségűek lettek, de azzá vált szinte minden rendezvény, melynek a múzeum volt a gazdája. Amint a múzeum megváltozott helyzete megengedte, elindított a közvetlen nemzetközi kapcsolatokat (Zenta, Vallauris). Megszületett a rég álmodott „Alföldi Galéria”, megújult a múzeum épülete.

Közéleti szereplése kiszélesedett, ezzel nemcsak a saját, hanem múzeumának tekintélyét is növelte, előbb tanácstaggá, majd országgyűlési képviselővé (1967-75), megyei tanácstaggá választották. Kiemelkedő tisztséget töltött be a művészeti szövetségben, és több megyei, valamint országos szervezetben.

Ezerszálú munkája mellett hű maradt városához, elutasított több előnyösebbnek tűnő állásajánlatot a megyében és a fővárosban is.

Szakmai munkáját műtörténeti írásai koronázzák, könyvei Vásárhely művészetéről szólnak, a több mint négyszáz kisebb tanulmányának többségét vásárhelyi művészeknek szentelte.

1991-ben nyugdíjba vonult, de művészetszervező, ismeretterjesztő munkásságát nem szakította félbe. Járt az országot Soprontól-Nyíregyházáig, Miskolctól-Bajáig. Kiállításokat nyitott, előadásokat tartott őszinte lelkesedéssel, nagy szaktudással, kiváló szónoki adottságaival, finom humorával. Szellemes társasági emberként őszinte kedveltségnek örvendett.

Akik ismerték mindannyian szerették

Nem kapott annyi kitüntetést, mint amennyit megérdemelt volna, (Munka Érdemrend arany fokozta, SzOT díj, Tömörkény díj, Móra Ferenc emlékérem Köztársaság aranykeresztje) ám városának díszpolgáraként Hódmezővásárhely megyei város saját halottjaként temette el a Kincses temetőben 2009 augusztus 17-én.

Kedves János!

Nekem jutott az a megtiszteltetés, hogy a Csongrád Megyei Múzeumok Igazgatóságának munkatársai nevében búcsút vegyek Tőled. Tudom erre mit mondanál, de ezt a számunkra fájdalmas kötelezettséget teljesítenem kell.

Isten veled János emléked őrizzük míg élünk de nálunk méltóbban őrszi életműved, a Tornyai János Múzeum.

Trogmayer Ottó

Tollhegy

A fájó emlék nem hagy el!

Ne nézd a sorrendet, ha nem vagy rajta a listán!

*Mindig az hiányzik, ami a legfontosabb.
Mindig az a legfontosabb, ami hiányzik.
Melyik állítás igaz?*

Az ember általában akkor érti meg, hogy mit veszíthet, amikor már elvesztette.

Attól, hogy valaki rossz szakember, még nem biztos, hogy jó vezető lesz...

Előbb-utóbb belátod, hogy csak önmagad számára vagy igazán fontos... S idővel belátod, mennyiben vagy ebben te magad a hibás. De akkor már úgys mindegy.

Öregfiú! Volt rá bő 75 évad, hogy rendesen megtanulj olvasni – most meg egyre kevésbé tudsz... Hát érdemes volt?

Ne a magad sebeit nyaldosd: gondold arra, hogy másnak is fájhat valami. Aminek talán te is oka vagy...

Régóta érzékenyen érint, ha nálam fiatalabb barátaim, kollégáim haláláról értesülök; pedig hozzászokhattam volna: már a fiatalabbak nagyobb része is elhunyt...

Szószegésre nincsen mentség.

A nők egyenjogúsulásának, azaz a házimunka melletti munkába állásának egyik, ha nem egyetlen pozitívuma az, hogy az anyák távollétében az anyósok nagykiké magasztosultak.

Globália a hazátlanok szülőföldje.

Hiánycikk a morál? Persze, hiszen írtották minden módon.

A felsőoktatás irányítását az egyetemek, illetőleg a karok portásaira kellene bízni: azt ugyan szemrebbenés nélkül elismernék, hogy nem értenek hozzá (ők sem), viszont lenne alkalmuk és bátorságuk, hogy megkérdézzék a kibe járó hallgatók, netán oktatók véleményét.

Az az asszony, aki megcsalja a férjét, a szeretőjéhez sem lesz hű.

A Bank, a Maffia és a Politika a legújabb kori „Szent Szövetség”.

Az ügyvezetett etnikai szerveződés ingoványos talaj: egy elhibázott lépés a rasszizmus mocsarába süllyeszti.

Embernek nem lehet olyan öröme, amit más emberek ne tudnának megkeseríteni...

Az ember néha elmegy a problémák mellett, mert azok kényelmetlenek. És közben észrevétlenül elmegy az élete mellett.

A hiéna, a patkány, a döggesejű sem tágít addig a koncótól, amíg talál rajta lerágni valót.

„Kitérje magából a fájdalmat” – Kitépti magából a megsebző nyílhegyet. – A seb beforrad, de alatta a méreg már felszívódott. S az ember nem tudja, mit, mennyit és meddig bír még el...

Az újszülött ösztönösen kapaszkodik: keresi a biztonság melegét. S kapaszkodna mindvégig görcsösen... De megtalálja még, hogy mibe vagy kibe?

Rossz neki egyedül: senkinek sem árthat.

Amiben az elődök eszméikkel együtt megbuktak, az az eszmények nélküli örököseiket sikerre vezérelte.

Nyomasztó álmuk lehet a bitorlóknak, ha a kísértetek éjjelente megszólalnak az elűzött várúr anyanyelvén...

A milliárdos szocialista olyan, mint az ateista pap.

Persze, hogy nem találja a helyét az, aki nem odavaló!

„Túl szigorú rendőrségi bánásmód”? – Na és? A Gestapo, az AVO vagy a Szeku bánásmódja talán nem volt „túl szigorú”?

Aki mindenkit kutyába vesz, annak kivert kutya vége lesz.

Valamikor egy dilettáns vezetői kinevezését így „indokolták”: „Nem ért ugyan hozzá, de jó elvtárs.” Majd fordulni látszott a helyzet: „Nem ért ugyan hozzá, de majd beletanul.” Ma már nincs indoklás, csak kinevezés...

Vetés nélkül nincsen termés, beruházás nélkül nincs gyarapodás.

Amíg marad egyetlen jóbarátod, maradj te is: ne hagyd magára őt!

Minden intézkedésre „magyarázat” a költségvetési hiány. Hát a költségvetési hiányt milyen intézkedések magyarázzák?

Mennyi hitványság, mennyi ostobaság, mennyi hazugság, mennyi visszaélés és csalás, mennyi mocsok, mennyi mindenféle bűn... – mennyi, mennyi téma!

A legszívósabb zsaroló az emlékezet.

„Utánam az özönvíz!” – Biztos. De ha az összerabolt zsákmánytól roskadozó bárkát is elnyeli a víz?!

Terebélyesedik a női egyenjogúság: némelyik politikus hölgynek a szavajárása már-már a hírhedett jutasi őrmesterek stílusát közelíti.

Ami van, az azért van, hogy legyen.

Végletesen fehér és fekete figurák csak Jókainál vannak, meg a sakktablán. Persze nem mindegy, hogy az árnyalatok merre közelítenek...

Az egészségügynökség a jelek szerint nem Hippokratés, hanem a Mengele Hívei Rt. regulája szerint tette le a hivatali esküt...

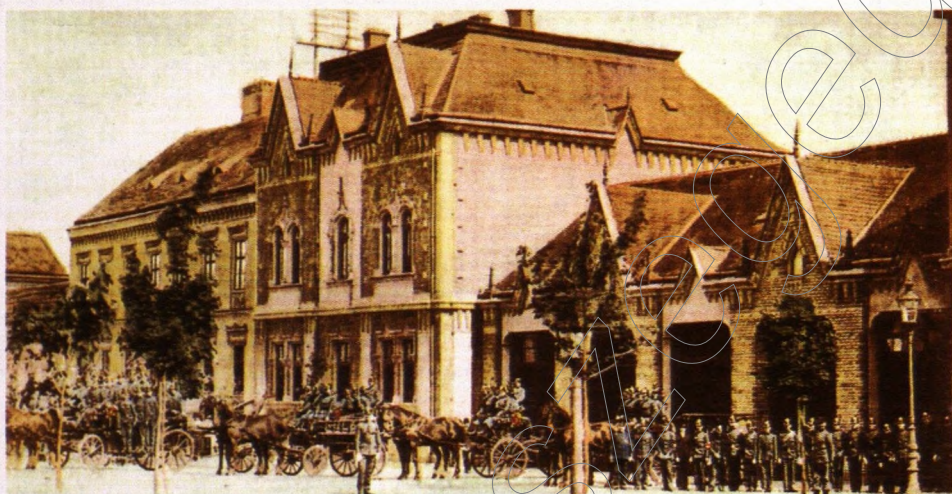
Mit fognak szólni az urak, ha meghallják az ítéletet: „Éheztem, és nem adtál ennem...” – Igaz, a pokolban nem hangzanak el kényelmetlen célzások, sőt bizonyára örömmel üdvözlük hazatérő földi kollaboránstokat.

A hosszú életre is van vigasz: már nem tarthat soká...

Maróti Egon

CSERNUS TIBOR FESTMÉNYEI

Kivonulás.

Tulajd. Várnay L. Szeged.

Berítő grafika, szerkesztés és előkészítés

Nyomdamester **ReProStudio**
alkotó technológia